

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

**БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТІН
ДАМУҒА БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

Астана, 2024

Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының Ғылыми-әдістемелік кеңесі ұсынған (2024 жылғы 8 қарашадағы №7 хаттама).

Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыретін дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – 120 б

Әдістемелік ұсынымдар педагогтерге білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыретін дамытуда көмек көрсетуге бағытталған. Әдістемелік ұсынымдарда әлеуметтік-мәдени құзыреттің мазмұны мен құрылымы, білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыретін дамытудың қазіргі заманғы проблемаларын талдау ұсынылған. Сондай-ақ оқытудың әртүрлі кезеңдерінде білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыретін дамытуға бағытталған әдістер мен тәсілдер жүйесі ұсынылған.

© Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық
білім академиясы, 2024 ж

КІРІСПЕ

Қазіргі білім беру үдерісінде білім алушыларда тек академиялық білімді ғана емес, сонымен қатар көпмәдениетті қоғамға табысты кірігу үшін қажетті әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға ерекше назар аударылады. Негізгі аспектілердің бірі-әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту. Бұл ұғым әртүрлі мәдениеттердің өкілдерімен түсіну, қабылдау және тиімді қарым-қатынас жасау, сондай-ақ мәдени ерекшеліктер мен дәстүрлерді білу және құрметтеу қабілетін қамтиды.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік жаһанданған әлемде табысты қарым-қатынас пен ынтымақтастық үшін қажет жалпы мәдени сауаттылықтың маңызды элементін білдіреді. Өсіп келе жатқан көші-қон, мәдени алмасу және білім беру стандарттарын интернационалдандыру жағдайында білім алушыларды көпмәдениетті ортада өмір сүруге дайындау басым міндетке айналады.

Әдістемелік ұсынымдар білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытуға ықпал ететін тиімді білім беру ортасын құруға бағытталған. Олар мұғалімдерге әлеуметтік-мәдени элементтерді оқу процесіне біріктіруге, сондай-ақ тиісті білім беру материалдары мен әрекеттерін дамытуға көмектесетін әртүрлі стратегиялар мен тәсілдерді қамтиды.

Осы ұсыныстарды әзірлеу және енгізу көпмәдениетті топтардағы білім алушылардың өзара іс-қимылын жақсартып қана қоймай, олардың мәдени әртүрлілікке оң көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді, бұл өз кезегінде олардың жеке және әлеуметтік дамуына оң әсер етеді.

Әдістемелік ұсынымдардың мақсаты – мәдениетаралық өзара іс-қимыл, мәдени әртүрлілікті түсіну және құрметтеу қабілетін арттыру мақсатында білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытуға бағытталған педагогтар үшін тиімді және практикалық тәсілдерді құру.

Әдістемелік ұсынымдардың міндеттері:

- әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің мазмұны мен құрылымын ашу;
- білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту әдістері мен тәсілдерінің жүйесін негіздеу;
- білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытуға ықпал ететін оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру бойынша педагогтарға практикалық ұсынымдар ұсыну.

Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар оқушылармен жұмыста маңызды құрал болып табылады. Олар әлеуметтік және мәдени айырмашылықтарды түсінуді дамытуға, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, мәдениеттердің әртүрлілігін құрметтеуге және әртүрлі әлеуметтік-мәдени ортада тиімді қарым-қатынас жасай білуге бағытталған. Әдістемелік ұсыныстарға практикалық жаттығулар, кейстер, ойындар, Рөлдік ойындар, пікірталастар және әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытуға ықпал ететін басқа әдістер кіруі мүмкін.

1. ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІҢ МАЗМҰНЫ МЕН ҚҰРЫЛЫМЫ

Әлеуметтік мәдениет – қоғам ішінде адамдарды біріктіретін және олардың өзара әрекетін қамтамасыз ететін нормалардың, құндылықтардың, әдет-ғұрыптар мен дәстүрлердің жиынтығы. Ол топтар мен тұлғалардың жеке басын қалыптастырады, сонымен қатар әлемді қабылдауға әсер етеді. Әлеуметтік мәдениет материалдық және материалдық емес элементтерді де қамтиды, олар өз кезегінде қоғам өмірінде маңызды рөл атқарады.

Мәдениет ұғымы, ең көп қырлылардың бірі және мәдени құбылыстар деп аталатын қоғамдық өмірдің сан алуан құбылыстарында көрінетін және көрініс беретін адам болмысының өте күрделі және көп қырлы факторын сипаттайды. «Мәдениет» сөзі 18 ғасырдың екінші жартысынан бастап Еуропа елдерінің тарихи-философиялық әдебиеттерінде ғылыми термин ретінде қолданыла бастады. - «Ағарту дәуірі». Бұл кезде қоғамдық ой адамның өмір салтының ерекшеліктерін түсіну мәселесімен айналысты. Адамның ақыл-ойы мен рухани дүниесінің дамуымен байланысты адам болмысының ерекшеліктері латынның *cultura* сөзі арқылы белгілене бастады. Бұл сөздің мұндай қызмет үшін таңдалуы латын тілінде бастапқыда өсіру, өңдеу, жақсарту дегенді білдіретін *cultura* сөзінің (мысалы, *agri cultura* - жер өңдеу) *natura* (табиғат) сөзіне қарсы тұруымен байланысты болды [1].

Осылайша, мәдениет табиғи, қарапайым, хайуандық тіршілікке қарсы «адамзаттың», «адам табиғатының», «адамдық принциптің» даму саласын белгілей бастады.

Мәдениет ұғымы көп қырлы және көп өлшемді. Мұның негізгі себептері төмендегідей.

1. Мәдениет сөзінің мағыналарының әртүрлілігі, семантикалық біркелкілігі.

2. Мәдениет категориясының семантикалық өрісінде болатын және сөз қолданысында көрініс табатын құбылыстардың сан алуандығы.

3. Оны түсіндіру тәсілдерінің әр түрлі сапасына байланысты анықтамалардың алуан түрлері (сипаттаушы, тарихи, нормативтік, құндылық, генетикалық анықтамалар және т.б.).

4. Мәдени бейнелердің әртүрлі философиялық және ғылыми көзқарастар тұрғысынан алуандығы: философиялық-тарихи және әлеуметтік-тарихи (В.Вико, И.Гердер, Г.Гегель, К.Маркс, К.Леонтьев, М.Вебер, П.Сорокин, А.Тойнби); антропологиялық және мәдени-антропологиялық (Э. Тейлор, Д. Фрейзер, Ф. Боас, А. Кроебер); психоаналитикалық (С. Фрейд, К. Юнг, К. Хорни); экзистенциалистік (С. Кьеркегор, Дж.-П. Сартр, М.Хайдеггер, Л.Шестов); функционалдық-структуралист (Э.Дюркгейм, Б. Малиновский, К. Леви Штраус); постструктуралистік және постмодернистік (М. Фуко, Дж. Деррида, Дж. Делез, Дж. Бодрийар); гуманистік (Э.Фромм, Ф.Швейцер, В.Сухомлинский); Орыс діни-философиялық (Н.Бердяев, И.Ильин, П.Флоренский, С.Франк, Ф. Лосев, М. Бахтин) [2].

XX ғасырдың екінші жартысындағы орыс ойындағы мәдени идеяларды да атап өтейік. (М. Лифшиц, Е. Ильенков, М. Мамардашвили, Г. Батищев, Д.С. Лихачев, т.б.).

Мәдениет анықтамалары шексіз әртүрлі. Мәдениет адамның қоғам мүшесі ретінде алған білімін, сенімдерін, заңдарын, моральдарын, әдет-ғұрыптарын, қабілеттері мен әдеттерін қамтитын кешен ретінде анықталады. (Э. Тейлор); әлеуметтік мұраның процесі мен мазмұны ретінде (Б. Малиновский); идеяларды, құндылықтарды, нормаларды және олардың өзара әрекеттесуін қамтитын суперорганикалық ғаламның синтезі ретінде (П. Сорокин); адам жасаған ортаның бір бөлігі ретінде (М. Герсковиц); тіл, өнер, дін, ғылым символизмі арқылы адамның өзін-өзі көрсетуі ретінде (Э. Кассирер); Эростың сублимациясы ретінде оны әлеуметтік қолайлы формада жүзеге асыру (С.Фрейд); адамның бірте-бірте, үздіксіз моральдық және психикалық жетілдірілуіне сеніммен байланысты рухани бейімділік ретінде (С. Франк), т.б. (Сурет 1).

Мәдениет категориясы әмбебап, жалпы сипатта болады. Сонымен бірге оның жалпы, типологиялық белгілерін (мәдениеттің адам болмысына, адам болмысының ерекшеліктеріне қатыстылығы, адамның маңызды күштерін жүзеге асыру аймағы, сондай-ақ қоршаған әлемді ұйымдастыратын нормалар, белгілер, клишелер жүйесі және т.б.

Бір жағынан технократиялық, ғылыми сана, екінші жағынан гуманитарлық сана аясында туындайтын мәдениет бейнелерін ажырата білу принципті маңызды. Бірінші жағдайда мәдениет өзіндік құрылымы, элементтері бар және ғылыми әдістермен зерттеуді қажет ететін белгілі бір жүйе, объективті объект ретінде әрекет етеді.

1-сурет. «Мәдениет» терминін түсіндірудің әртүрлі аспектілері

Гуманитарлық-эстетикалық сана үшін мәдениет субъектіден бөлінбейтін белгілі бір күй, дүниетаным, әлемдік тәжірибе. Мәдениет - бұл белгі-символдық Әлем, адам болмысының мәндерінің ғарышы, адамның болмыстың барлық қабаттарында (немесе қабаттарында) болуы.

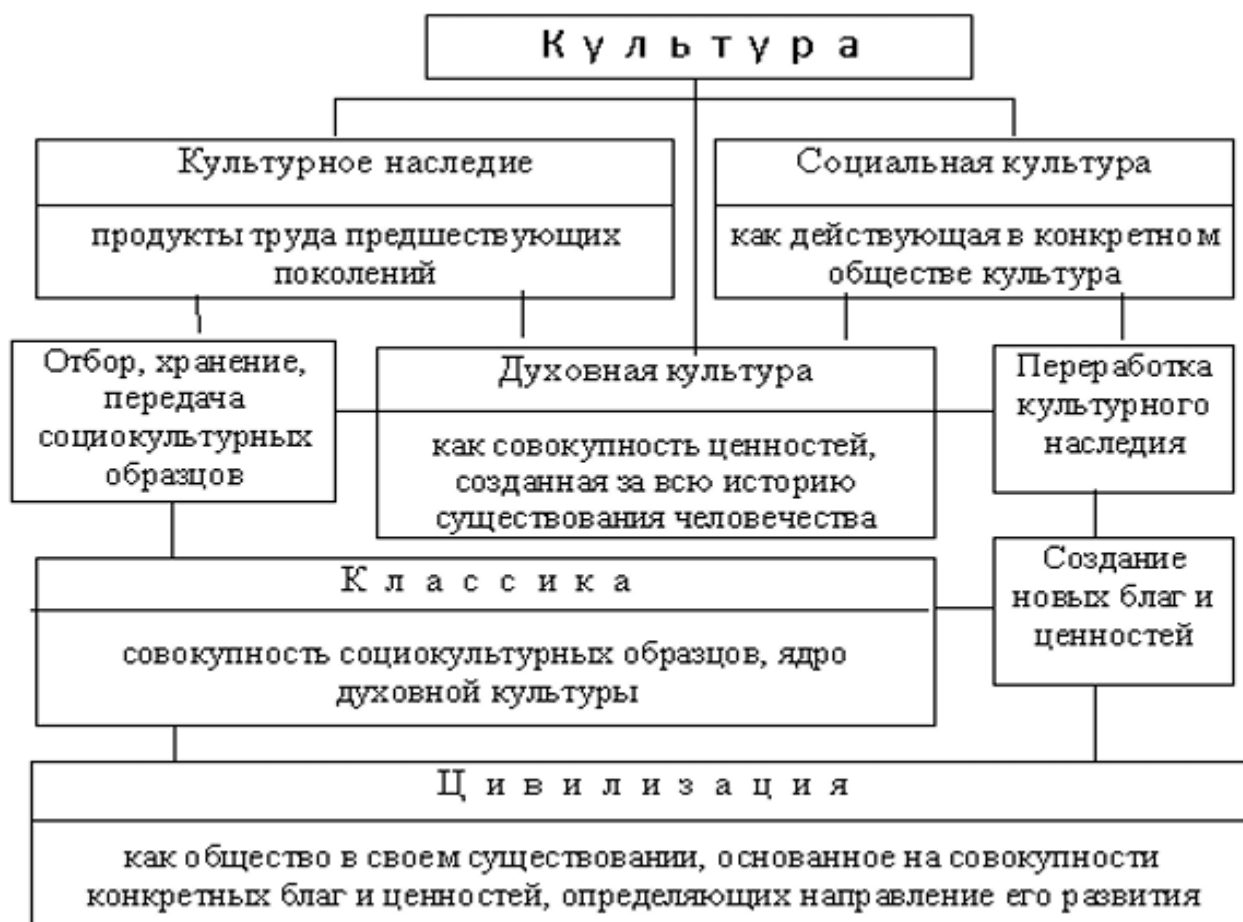
Қорытындылай келе, мынаны айта аламыз:

а) мәдениет адамның табиғатқа қатынасы, бұл мағынада мәдениет табиғаттан тыс;

б) мәдениет – адамның адаммен қарым-қатынасы – бұл мағынада ол әлеуметтік;

в) сайып келгенде, мәдениет идеалға, болмыстың Жоғары принципіне қатынасы – осыған байланысты ол рухани.

Әлеуметтануда мәдениет көбінесе бір өмір салтымен біріктірілген адамдарға ортақ өмір туралы құндылықтар мен идеялар жүйесі ретінде түсініледі. Мәдениет әлеуметтік сипатқа ие және объектілерді, идеяларды, құндылық ұғымдарды және т.б. жасауға, ассимиляциялауға, сақтауға, жеткізуге және таратуға, әртүрлі әлеуметтік салаларда адамдардың өзара түсіністіктерін қамтамасыз етуге бағытталған қоғамдық қатынастарда көрініс табатын күрделі динамикалық формация ретінде қарастырылады. жағдайлар (Зурет.). Әлеуметтанулық зерттеудің объектісі – белгілі бір қоғамда бар мәдени объектілерді дамыту, жасау және беру формалары мен әдістерінің нақты таралуы [3].

2-сурет. Мәдениет және өркениет (авторы И.И. Санжаревский).

Мәдениет, сөйлеу, абстрактілі ойлау, интеллект, қиял – қоғамның осы элементтері жануарлар қауымымен салыстырғанда адам қауымының ерекшеліктерін сипаттайды. Табиғат «табиғилық» негізінде қоғамнан артықшылыққа ие. Бірақ табиғат өркениетсіз: оның мазмұны гуманизм мен жақынға деген сүйіспеншіліктен тұратын дәстүрмен, философиямен, дінмен қасиеттіленген мемлекеті, заңдары жоқ. Өз кезегінде, өркениет табиғи емес: өркениетті қоғам ұстанатын моральдық нормаларды табиғат заңдарынан шығаруға болмайды, оның мәні өмір сүру үшін күреске дейін созылады.

Ең үлкен қате түсініктердің бірі - адам топтары жануарлар қауымдастығынан жоғары болады деп сену. Иә, этологтар көрсеткендей, нәсілдік және ұлттық араздықтың туа біткен тамыры бар. Екінші жағынан, жануарлар топтарындағы нәсілралық және ұлтаралық соғыстар мүмкін емес, өйткені олар парадоксальды түрде адамзаттың мәдени жетістігін білдіреді. Барлық адамдар дініне, нәсіліне және этникалық тегіне қарамастан бір түрге жатады, ол - гомо сапиенс. Ұлтшылдық, патриотизм және соғыс партиясының идеологтары биологиялық инстинктивті бағдарламаны бұрмалап, елеусіз айырмашылықтарымен ерекшеленетін өз түрінің жеке тұлғаларын бөтен адамдар ретінде жіберді. Олар жануарлардың импульстарының мейіріміне ие, бірақ өте деформацияланған. Көріп отырғанымыздай, әлеуметтік патологиялардың мәдени көздері болуы мүмкін.

Екінші жағынан, қоғамның тұрақтылығы оның мәдениетімен қамтамасыз етіледі. Мәдениетте жүйе ретінде әлеуметтік қатынастардың сәйкес түрлерін ұйымдастыратын экономикалық, саяси, тұлғалық, ақпараттық, коммуникативті, рухани және интеллектуалдық мәдениет бөлінеді. Бұл ретте оның тағы бір түрін – әлеуметтік мәдениетті бөліп көрсетуге болады.

Қазіргі уақытта әлемде *әлеуметтік мәдениет* ерекше қарқынды дамып келеді, оның негізгі мақсаты елдерде және әлемдік аренада өркениетті қоғамдық қатынастарды орнату (экономикалық, еңбек, саяси, құқықтық, ұлтаралық, конфессияаралық және т.б.), қалыптасу және өркениетті тұлғаларды және тұлғаларды, субъекті құрылымдарды (мысалы, кәсіпкерлік ұйымдар, мемлекеттік органдар, саяси партиялар, отбасылар) және тұтастай алғанда қоғамды қолдау.

«Әлеуметтік мәдениет» ұғымы ғылымға жақында енді, ал қазіргі әлеуметтік ғылымда оның жалпы қабылданған анықтамасы әлі жоқ. Бүгінгі таңда ғалымдардың алдында әлеуметтік мәдениетті философиялық, мәдени және социологиялық тұрғыдан дұрыс анықтаудың аса күрделі міндеті тұр.

КҚК мәселесіне арналған педагогикалық зерттеулерде тіл мен қоғам дамуының өзара байланысын түсінуге ғана емес, сөйлеу мен әлеуметтік-мәдени ортаның тікелей байланысы туралы мәліметтерге ие болуға көп көңіл бөлінеді (З. Гутмахер, А.В.Вербицкий, С.Е.Чехова, А.Е.Рахимов. Бұл ретте білім берудегі құзіреттілік тәсілінің негізін салушылар И.А. Зимняя мен А.В. Хуторская негізгі құзыреттер арасында әлеуметтік мәдени құзыретті жеке және тәуелсіз деп ажыратпайды. Алайда, И.А. Зимняя КҚК құраушыларын адам мен әлеуметтік

сала арасындағы әлеуметтік өзара әрекеттесу құзыреттері ретінде жіктейді, ал А.В. Хуторской КҚК-ны жалпы мәдени құзыреттіліктің құрамдас бөлігі ретінде қарастырады [4].

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік-бұл жаһандану мен мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында ерекше маңызды жеке тұлғаның жалпы мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі. Ол әртүрлі мәдени, этникалық, әлеуметтік және кәсіби топтарға жататын адамдармен тиімді қарым-қатынас жасау үшін қажетті білім, Дағдылар мен көзқарастарды қамтиды. Білім беру мен оқытудағы әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің маңыздылығын асыра бағалау қиын, өйткені ол оқушылардың кәсіби қасиеттерін ғана емес, сонымен қатар олардың әртүрлі мәдени әлемге бейімделу, басқа мәдениеттердің құндылықтарын түсіну және құрметтеу және әртүрлі мәдени және әлеуметтік шындықтар кездесетін қоғамдық өмірге белсенді қатысу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік адам әрекеті мен өмірінің әртүрлі аспектілерін, соның ішінде тілді, этиканы, дәстүрлерді, мінез-құлық нормаларын, Тарихи контексті қамтиды және оқушыларды көп мәдениетті ортада өзара әрекеттесе алатын әлем азаматтары ретінде дамытуға бағытталған. Қазіргі білім беру мекемелерінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілік Оқу процесінің негізгі мақсаттарының бірі болып табылады, әсіресе халықаралық және мәдениетаралық қарым-қатынас шеңберінде, сондай-ақ әртүрлі елдер мен мәдениеттер арасындағы өзара іс-қимылдың күшеюіне байланысты. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік білім алушыларға жоғары мамандандырылған Білім мен дағдылардан асып түсуге, басқа адамдарға деген эмпатия мен Құрмет қабілетін дамытуға, мәдени айырмашылықтардың ерекшеліктерін түсінуге және ескеруге мүмкіндік береді, бұл жаһандық контексте тиімді қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу үшін өте маңызды.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің маңызды аспектілерінің бірі - тілдік құзыреттілік, өйткені тіл мәдени құндылықтар мен нормаларды жеткізудің маңызды құралы болып табылады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру үшін тілдік құзыреттіліктің маңыздылығы грамматика мен лексиканы білуден басқа, тілде қалыптасқан мәдени мәтіндерді түсіну қажет.

Мысалы, бір тілде мағынасы бар өрнектер мен фразеологиялық бірліктер, егер олар мәдени ерекшеліктермен таныс болмаса, басқа тілдердің сөйлеушілеріне мүлдем түсініксіз болуы мүмкін. Осыған байланысты шет тілдерін оқыту тек лексикалық және грамматикалық дағдыларды дамытуға ғана емес, сонымен қатар осы тіл қолданылатын елдердің мәдени ерекшеліктерін, дәстүрлері мен әлеуметтік нормаларын игеруге бағытталуы керек. Мысал ретінде ағылшын тілін үйренуге болады, мұнда білім алушылар тілдің құрылымын оқып қана қоймай, сонымен қатар ағылшын тілді елдердегі тарихи оқиғалармен, әдебиетпен, фольклормен, дәстүрлермен, мәдениетаралық коммуникация ерекшеліктерімен танысады. Осылайша, оқу процесінде тілдің мәдени компонентіне назар аудару қажет. Бұл білім алушыларға әртүрлі мәдени мәтіндердегі қарым-қатынас ерекшеліктерін түсінуге және бұл білімді нақты

жағдайларда қолдануға мүмкіндік береді. Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің тағы бір маңызды аспектісі-өзінің мәдени дәстүрлерін, тарихын, құндылықтары мен нормаларын білу және түсіну. Білім алушы өзінің мәдениеті туралы білімге ие болып қана қоймай, оны басқа халықтардың мәдениеттерімен талдап, салыстыра білуі керек. Бұл сыни ойлауды дамытуға, сондай-ақ бейбіт қатар өмір сүруге ықпал ететін айырмашылықтар мен ортақ құндылықтарды құрметтеуге мүмкіндік береді. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік бір мәдениетті екіншісіне ассимиляциялау немесе бағындыру дегенді білдірмейді, бірақ мәдени айырмашылықтарды тану мен құрметтеуді, мәдениеттер арасында диалог орнатуды көздейтінін түсіну маңызды. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті оқыту процесінде бірнеше кезеңдерді бөлуге болады.

Бірінші кезеңде басқа елдің мәдениеті мен дәстүрлерімен танысу, әдет-ғұрыптарды, әлеуметтік нормаларды, Тарихи контекстті зерттеу жүреді. Бұл кезеңде білім алушылар басқа мәдениеттің адамдарымен қарым-қатынас жасау кезінде ескерілуі керек мәдениеттің негіздерімен танысады.

Екінші кезеңде оқушылар әлеуметтік-мәдени айырмашылықтар туралы, оның ішінде басқа мәдениеттердің тасымалдаушыларымен практикалық қарым-қатынас арқылы тереңірек түсінуді дамыта бастайды. Бұл үдерістегі маңызды құрал-мәдениетаралық қарым-қатынас тәжірибесі, алмасуларға, сапарларға, волонтерлік бағдарламаларға, халықаралық жобаларға қатысу. Мұндай тәжірибенің болуы білім алушыларға басқа мәдениеттің ерекшеліктерін теориялық тұрғыдан түсініп қана қоймай, алған білімдерін нақты жағдайда қолдануға мүмкіндік береді.

Үшінші кезеңде кәсіби жұмыс, оқу жобалары, әртүрлі мәдениеттердегі әріптестермен, серіктестермен және клиенттермен өзара әрекеттесу болсын, әлеуметтік-мәдени білім мен дағдыларды практикалық іс-әрекетке біріктіру орын алады. Бұл кезең білім алушылардан қарым-қатынасқа қатысушылардың мәдени ерекшеліктеріне байланысты өз әрекеттерін икемді түрде бейімдеу қабілетін талап етеді. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік коммуникативті, когнитивті және этикалық сияқты құзыреттердің басқа түрлерімен тығыз байланысты екенін ескеру маңызды. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік контекстіндегі коммуникативті құзыреттілік мәдениетаралық жағдайларда тиімді қарым-қатынас дағдыларын, соның ішінде тыңдау, сұрақ қою, пікірталас жүргізу, сондай-ақ мәдениеттер арасында айтарлықтай өзгеруі ым-ишара, мимика және интонация сияқты вербалды емес белгілерді ескеру дағдыларын қамтиды. Когнитивті құзыреттілік мәдени айырмашылықтарды талдау және түсіну қабілетін дамытумен, сондай-ақ сыни ойлау мен рефлексия қабілетін қалыптастырумен байланысты. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік контекстіндегі этикалық құзыреттілік мәдени айырмашылықтарды құрметтеуді, әртүрлі көзқарастар мен тәсілдерді қабылдауды, стереотиптер мен біржақты пікірлерден аулақ болуды қамтиды, бұл толерантты және инклюзивті қоғамның қалыптасуына ықпал етеді. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту кешенді тәсілді және білім алушылар, оқытушылар және әртүрлі мәдениеттер өкілдері арасындағы белсенді өзара әрекеттесуді талап етеді. Білім беру бағдарламалары,

білім деңгейіне қарамастан, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік элементтерін гуманитарлық пәндерден бастап техникалық пәндерге дейін біріктіріп, осы білімді іс жүзінде жүзеге асыруға мүмкіндік беруі маңызды. Қазіргі білім беру мекемелерінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті Жобалық жұмыс, топтық жұмыс, халықаралық конкурстарға, тағылымдамаларға, тәжірибелер мен алмасуларға қатысу сияқты оқытудың әртүрлі формалары арқылы дамытуға болады. Бұл білім алушыларға теориялық білім алып қана қоймай, сонымен қатар мәдениетаралық өзара әрекеттесудің практикалық дағдыларын игеруге, сондай-ақ ой-өрісін кеңейтуге және әртүрлі мәдениеттердегі адамдармен қарым-қатынаста олардың ашықтығы мен икемділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік қазіргі білім берудің ажырамас бөлігі болып табылады және жеке тұлғаны жаһанданған әлемде өмір сүруге дайындауда шешуші рөл атқарады деп айтуға болады. Бұл тек кәсіби дағдылар ғана емес, сонымен қатар бейбіт және әділ қоғамның дамуына ықпал ететін әртүрлі мәдениеттер мен дәстүрлердегі адамдармен эмпатия, құрмет және ынтымақтастық қабілеті.

Қазіргі педагогикалық зерттеулерде әлеуметтік-мәдени құзыреттілік адамның әлеуметтік-мәдени іс-әрекетке теориялық және практикалық дайындығын сипаттайтын интеграциялық қасиеті ретінде түсіндіріледі (Т.А. Жукова); оның ішінде мағыналы шешімдерге негізделген мінез-құлық актілерінің білімінің негізділігі (болжау және рефлексивті) (С.Е. Чехова); жеке тұлғаның құндылық бағдарларын анықтап, олардың қалыптасуына ықпал ету (Е.А. Жежера). И.А. Қысқы әлеуметтік-мәдени құзыреттілік/құзыреттілік көптеген зерттеушілер тарапынан күрделі құрылымдық формация ретінде қарастырылады, оның ішінде төрт құрылымдық компоненттің бірлігі:

- а) құзыреттілік мазмұнын білу (танымдық аспект),
- б) құзыреттілігін көрсетуге дайындық (мотивациялық),
- в) құзыреттілік мазмұнына және оны қолдану объектісіне қатынасы (құндылық-семантикалық),
- г) құзыреттілікті көрсету (мінез-құлық аспектісі).

Осылайша, ҚҚК-ның қалыптасуына арналған зерттеулерде (И.К. Ярцева, Т.А. Жукова, Е.А. Жежера, Л.А. Рыченкова) келесі құрылымдық компоненттер бөлінеді: когнитивтік (өз мәдениетін және зерттелетін тіл мәдениетін білу); аксиологиялық (мәдени құндылықтар); тұлғалық-операциялық (коммуникациялық дағдылар, мәдениеттер диалогын ұйымдастыра білу); бағалаушы-рефлексиялық (тәуелсіздік, рефлексия, өзін-өзі бағалау); концептуалды (кәсіби, әлеуметтік-мәдени қызмет туралы білім, мәдени және бастапқы білім); коммуникативті (вербальды және вербалды емес қарым-қатынастың техникасы мен тәсілдері); эмоционалдық және моральдық (жеке тұлғаның әлеуметтік-мәдени санасы және әлеуметтік-мәдени жауапкершілігі); белсенділікке негізделген (мотивация, рефлексия және шығармашылық) [5].

Мәдениетке «кіру» үшін негіз ретінде адамның қоршаған әлемге құндылық қатынасын қалыптастыру қажеттілігін болжайтын әлеуметтік-мәдени көзқарасқа сүйене отырып, осындай білім беру процесін ұйымдастыру және осындай білім

беру ортасын құру қажет. тұлғаны қалыптастыру адам өмірінің нақты мәдени жағдайларын ескере отырып, жалпыадамзаттық мәдениет жағдайында жүзеге асады, білім алушылардың семантикалық тәжірибесі ақпараттық қоғам жағдайында әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің жүйе құраушы және интеграциялық құрамдас бөлігі болуы керек деп санаймыз. Әлеуметтік құзыреттілікті заманауи түсіндіруде әлеуметтік көзқарас тұрғысынан маңызды нақтылаулар жасауға болады. КҚК зерттеудің қалыптасқан тәсілдерінде ақпараттық қоғам жағдайындағы осы құзыреттің ерекшеліктері, атап айтқанда, әлеуметтік-мәдени ақпаратты «тіріге» түрлендіру процесі (В.П. Зинченко термині) жеткілікті түрде ескерілмейді. әртүрлі әлеуметтік-мәдени контексте қолданылатын мағыналы білім. Біздің түсінуімізше, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік әртүрлі әлеуметтік және мәдени салалар туралы білімнің болуын ғана емес, сонымен қатар өмірдің әртүрлі салаларында басқа адамдармен қарым-қатынас жасау қабілеті мен дайындығын білдіреді.

Әртүрлі ғылыми парадигмалар, теориялар мен концепциялар шеңберінде оның өзіндік пайдалану контексттері, мазмұны мен ауқымы бар. Орыс әдебиетінде қазіргі уақытта әлеуметтік мәдениеттің мәні мен мазмұнын анықтауға көптеген тәсілдер бар. Атап айтқанда, әлеуметтік мәдениеттің мәні мен мазмұнын түсіну мәселелерін өздерінің ғылыми еңбектерінде қазіргі заманғы А.С. Кармин және Е.С. Новикова, Л.Г. Ионин, Ю.Г. Волков пен И.В. Мостовая, И.Витаня, В.И. Патрушев [6].

Оның адекватты анықтамасы үшін талданатын ұғымның бөлігі болып табылатын және бірнеше семантикалық мағынаға ие «әлеуметтік» терминін түсіну тәсілі ерекше маңызды.

Кең мағынада «әлеуметтік» «қоғамдықпен» бірдей, ал тар мағынада әлеуметтік дегеніміз халық арасында әлеуметтік қатынастарға қатысушылардың әртүрлі типтерін (әртүрлі демографиялық және әлеуметтік топтарға бөлінуіне байланысты) анықтауды білдіреді, белгілі бір қоғамдық қатынастарды белгілейді. олардың арасындағы қарым-қатынастар (бұл, мысалы, серіктестік қатынастары немесе, айталық, басқалардың бір тобының қанауының өркениетсіз қатынастары, менеджерлер мен басқарылатындар арасындағы қатынастар болуы мүмкін).

Әлеуметтік мәдениет идеалды жалпы алғанда, әртүрлі әлеуметтік таптар мен қабаттардың бейбіт қатар өмір сүруін, қоғамның әлеуметтік қатынастардың барлық қатысушыларының лайықты өмір сүруін қамтамасыз ету мүмкіндігін болжайды.

Айтуынша С.И. Григорьев пен Л.Г. Гусякова, әлеуметтік мәдениетті адамның адамдармен қарым-қатынастағы өмір салты, қоғамды ұйымдастыру тәсілі, оның қызмет етуі мен дамуы, өмір субъектісінің болмысының кеңістік-уақытына барабар деп түсіндірген жөн.

Әлеуметтік мәдениетті анықтаудың бұл тәсілі оның мәні мен мазмұнын екі негізгі деңгейде талдауға мүмкіндік береді: жеке және әлеуметтік.

Жеке тұлға, әлеуметтік мәдениет деңгейінде «адамның адамдармен қарым-қатынаста өмір сүру тәсілі» адамның әлеуметтік болмыс ретіндегі

маңызды сипаты ретінде; адамның туа біткен хайуандық инстинкттерінің көрінісін тежейді, оларға шектеулер мен тыйымдар қояды, соның арқасында қоғамдық өмір, адам қоғамының өмір сүруі мен дамуы мүмкін болады. Ол әлеуметтену процесінде қарым-қатынас дағдыларын меңгеру, қалыптасқан әдет-ғұрыптарды, дәстүрлерді, нормаларды, стандарттарды, мінез-құлық ережелерін, қоғамдағы әлеуметтік рөлдерді меңгеру арқылы қалыптасады. Адамның әлеуметтік мәдениетінің негізі – оқушылардың негізгі іс-әрекетін ынталандыратын құндылықтар мен өмірлік бағдарлардың, әділдік, ізгілік және әлеуметтік тәртіп туралы идеялардың жеке жүйесі.

Әлеуметтік мәдениет біздің әрқайсымыз гуманистік бағыттағы қоғамдық қатынастарды азды-көпті қажет ететіндіктен, әлеуметтік мәдениет әлеуметтік қажеттіліктен өсетінін, ал технологиялық және экономикалық прогресс автоматты түрде ізгілендіруді қамтамасыз етпейтінін түсінуге негізделген, бұл ерекше мәдениетті қажет етеді.

Мәдениеттің кез келген түрінің дамуының ең маңызды кепілі қызметі өсіру мақсаттарына сәйкес келетін жаңа пәндік құрылымдардың қалыптасуы болып табылады. Әлеуметтікті ізгілендіру әлеуметтік саясат курстары мен әлеуметтік бағдарламаларды әзірлейтін құрылымдарды құруды көздейді; қосымша – мәдени қорғау, әлеуметтік қамсыздандыру, қоршаған ортаны қорғау және адам құқықтарын қорғау, бітімгершілік және басқалар сияқты құрылымдар; тиісті органдарды, қорларды, бөлімдерді құру; арнайы жабдықталған мекемелерді: хоспистерді, балалар үйлері мен ауылдарды, мүгедектер үйлерін, оңалту орталықтарын құру, қорғаншылық және қамқоршылық қызметтерін, адам құқықтары жөніндегі омбудсмендерді (омбудсмендерді), сенімгерлік және құтқару қызметтерін, тұрғылықты жері жоқ адамдарға арналған интернат үйлерін және т.б. құру; үкіметтік емес және коммерциялық емес гуманитарлық ұйымдарды құру. Сонымен қатар, көптеген елдерде гуманитарлық білім беруді жүзеге асыру үшін кадрлар арнайы дайындалады: әлеуметтік қызметкерлер мен тиісті профильдегі психологтар.

Мамандандырылған қоғамдық құрылымдардың күш-жігері қайырымды ойлы тұлғалардың игілікті іс-әрекеттерінен гөрі, олар ғылыми зерттеулер мен заңға негізделген, бұл мұндай құрылымдардың қызметіне міндетті сипат береді;

Әділ әлеуметтік жүйе құрудың ең байыпты қадамы – құқықтық және әлеуметтік мемлекеттердің құрылуы. Бірақ, жалпы алғанда, әлеуметтік өмірді кеңінен ізгілендіру мәселесінде әлі де табыстардан кем проблемалар мен қиындықтар бар екенін, мүмкін одан да көп екенін мойындамасқа болмайды. Әлеуметтік өсіру туралы әлі айту мүмкін емес елдер бар (мысалы, оларда зейнетақы жоқ, әйелдер қатты кемсітіледі), бірақ дамыған елдердің өзінде кейбір шешілмеген әлеуметтік мәселелердің «ізі» үнемі жүреді. . Әлеуметтік қарым-қатынаста қалаған толеранттылыққа әрқашан қол жеткізілмейді.

Дегенмен, еңбектің, шығармашылықтың және қоғамдық белсенділіктің ерекше салалары мұқтаж адамдарды жұмысқа орналастыру, әлеуметтік қамсыздандыру, зорлық-зомбылықсыз әлем құру және басқа да әлеуметтік игіліктерді жасау әдістерін тәжірибеде қолданумен қатар дамуға айналғанын

жоққа шығаруға болмайды. Мұндай мәселелерде өркениетті адамзаттың жетістіктерін жоққа шығару қоғамдық қатынастарды ізгілендірудің әлемдік тәжірибесін анықтауды елемеу болар еді.

Сондай-ақ, әлеуметтік мәдениет адамдар арасындағы өзара әрекетті қамтамасыз ететін реттеуші механизм деп айта аламыз.

Әлеуметтік өзара әрекеттесу әлеуметтік әрекеттер деп аталатын жеке әрекеттерден тұрады және статустарды (құқықтар мен міндеттер ауқымы), рөлдерді, әлеуметтік қатынастарды, белгілер мен мағыналарды қамтиды.

Әлеуметтік өзара әрекеттестік әлеуметтік мәртебелер мен рөлдерге негізделген.

Өзара әрекеттестіктің үш негізгі формасын – ынтымақтастық, бәсекелестік және қақтығысты ажырату әдетке айналған. Бұл жағдайда өзара әрекеттесу серіктестердің өз мақсаттары мен оларға жету тәсілдерін келісу тәсілдерін, тапшы (сирек) ресурстарды бөлуді білдіреді.

Ынтымақтастық – ортақ мәселені шешу үшін бірнеше тұлғалардың (топтардың) ынтымақтастығы. Ең қарапайым мысал - ауыр бөренені тасымалдау. Ынтымақтастық бірлескен күш-жігердің жеке күштерден артықшылығы айқын болған жерде және қашан пайда болады. Кооперация еңбек бөлінісін білдіреді.

Жарыс – тапшы құндылықтарды (пайдаларды) иелену үшін жеке немесе топтық күрес. Олар ақша, мүлік, танымалдық, бедел, билік болуы мүмкін. Олар аз, өйткені шектеулі болғандықтан, оларды барлығына бірдей бөлуге болмайды. Бәсекелестік күрестің жеке түрі болып саналады, өйткені оған жеке адамдар ғана қатысады, бірақ бәсекелес тараптар (топтар, партиялар) басқаларға зиянын тигізіп, өздері үшін барынша көп алуға ұмтылады. Жеке адамдар жалғыз өзі көп нәрсеге қол жеткізе алатынын түсінгенде, бәсекелестік күшейеді. Бұл әлеуметтік өзара әрекеттесу, өйткені адамдар ойын ережелерін келіседі.

Қақтығыс - бәсекелес тараптар арасындағы жасырын немесе ашық қақтығыс. Ол ынтымақтастықта да, бәсекелестікте де пайда болуы мүмкін. Бәсеке бәсекелестер тапшы тауарларды иелену үшін күрестен бір-бірін болдырмауға немесе жоюға тырысқанда қақтығысқа айналады. Индустриалды дамыған елдер сияқты тең бәсекелестер билік, бедел, нарық және ресурстар үшін бейбіт түрде бәсекелессе, бұл бәсекелестік деп аталады. Ал бұл бейбіт жолмен жүзеге аспаса, қарулы қақтығыс туындайды – соғыс.

Сонымен қатар, әлеуметтік мәдениет қоғамда дамып, әлеуметтік институттар арқылы жүзеге асатын қатынастарды білдіреді.

Әлеуметтік мәдениет (әлеуметтік қатынастар мәдениеті) адамдардың қоғамдағы мінез-құлқын және олардың әлеуметтік қарым-қатынастарын анықтайтын нормалармен, құндылықтармен және идеалдармен анықталады. Бұл мәдениет азаматтық қоғамның, мемлекеттің және басқа да әлеуметтік институттардың қызметін сипаттайды.

Әлеуметтік мәдениет (әлеуметтік мәдениет) – адамдардың наным-сенімдері, әдет-ғұрыптары мен білімдері қалыптасып, практикалық тәжірибе жинақталатын әлеуметтік сыртқы орта.

Әлеуметтік мәдениет қоғамның әлеуметтік жүйе ретінде тұрақты жұмыс істеуі мен дамуын қамтамасыз ететін әлеуметтік нормалардың, әлеуметтік құндылықтар мен әлеуметтік институттардың жүйесі. Бұл анықтамадағы «әлеуметтік» ұғымы сөздің тар мағынасында қолданылады. Біз жеке адамдар, адамдар қауымдастығы және жалпы қоғам арасындағы қатынастарды реттейтін нормалар, құндылықтар мен институттар туралы айтып отырмыз.

Әлеуметтік мәдениет әлеуметтік нормалар, әлеуметтік құндылықтар және әлеуметтік институттар сияқты реттеуші және бақылаушы құралдардың көмегімен әлеуметтік қатынастардың (яғни әлеуметтік құрылымның) тұрақтылығы мен реттілігін қамтамасыз етеді.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік келесі компоненттерді қамтиды.

1. Оқытылатын тіл елдерінің өмірінде жиі қолданылатын тақырыптық лексиканы (негізгі ұлттық мерекелер, бос уақытты өткізу, білім беру жүйесі, қонақтарға барудың этикеттік ерекшеліктері, дәстүрлі тағамдар) ауызша және жазбаша тілде білу, түсіну және қолдану. Сонымен қатар, біз өз еліміздің және зерттелетін тіл елдерінің әлеуметтік-мәдени портреті мен мәдени мұрасы туралы негізгі білім туралы айтып отырмыз.

2. Өз елі мен мәдениетін шет тілінде көрсете білу.

3. Басқа мәдениетке және мәдениеттердің алуан түрлілігіне құрмет көрсету, мәдениетаралық қарым-қатынаста сыпайылық нормаларын сақтау.

Тиісінше, осы мақсатқа жету үшін мұғалім әр компонентті қалыптастыруы керек, бұл білім алушылардың шет тілінде сөйлейтіндермен мәдениетаралық қарым-қатынас пен тұлғааралық қарым-қатынасты жүзеге асыруға дайындығына ықпал етеді.

Білім алушылардың өз елінің мәдениетін зерттеу қажеттілігін қалыптастыру үшін шет тіліндегі білім беру процесін ұйымдастыру өте маңызды.

Әлеуметтік нормалар- бұл қоғамдық қатынастар саласында қабылданған заңдылықтар, ережелер, стандарттар. Олар тұлғааралық, топтық, ұйымдық, таптық, кәсіптік, ұлттық, жыныстық, жастық, тұрмыстық, саяси, экономикалық, отбасылық және басқа да қатынастарды реттейді.

Бұл ретте әлеуметтік нормалар екі түрге бөлінеді – «ішкі» және «сыртқы». Ішкі әлеуметтік нормаларға қарым-қатынас стандарттары жатады, мысалы, ұлттар, жастар, таптар, кәсіби топтар, отбасылар және т.б. Сыртқы әлеуметтік нормаларға ұрпақтар арасындағы, ұлттар арасындағы, таптар арасындағы қарым-қатынастардың стандарттары және т.б. Сонымен қатар сыртқы және ішкі әлеуметтік нормалар бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін.

Әлеуметтік құндылықтар– бұл қоғамдық қатынастардың субъектілері мен объектілері ретінде жеке адамдарға, адамдар қауымдастығына және жалпы қоғамға берілген мәндер мен мағыналар. Қоғамда өзінің және басқа адам, өз және басқа тап, ру, сословие, каста белгілі бір мағына мен мәнге ие. Сондай-ақ ұлттардың, нәсілдердің, кәсіби және достық қауымдастықтың, отбасылардың және т.б. құндылықтары анықталады. Әрине, олардың барлығы «біздікі» және «біздікі емес» деп екіге бөлінеді. Осылайша, әлеуметтік құндылықтар «автоқұндылықтар» (өзінің жеке басының және қоғамдастықтарының

құндылығы) және «өзгерту құндылықтары» (басқа адамның және басқа қауымдастықтардың құндылықтары) болып бөлінеді. Мысалы, альтернативті құндылықтарға шаруалардың ақсүйектерді «көк» қаны бар адамдар ретінде бағалауы және ақсүйектердің шаруаларды «қарапайым адамдар» деп бағалауы жатады. Әлеуметтік құндылықтардың бұл екі түрі өзара тәуелді. Көбінесе басқа адамдар мен қауымдастықтардың құндылығы өзін-өзі бағалау призмасы арқылы анықталады. Бірақ өз жеке басының немесе «біреудің» қауымдастықтарының құндылығын өзгерту құндылықтарының мазмұнымен анықтауға болады.

Әлеуметтік институттар– бұл қоғамдағы әлеуметтік қатынастардың қалыптасқан және жалпы қабылданған тетіктері, технологиялары және әдістері. Әлеуметтік институттар адамдардың, қауымдастықтар мен қоғамның өмірінің әртүрлі салаларындағы өзара қарым-қатынас әдістерін, қарым-қатынас технологияларын білдіреді.

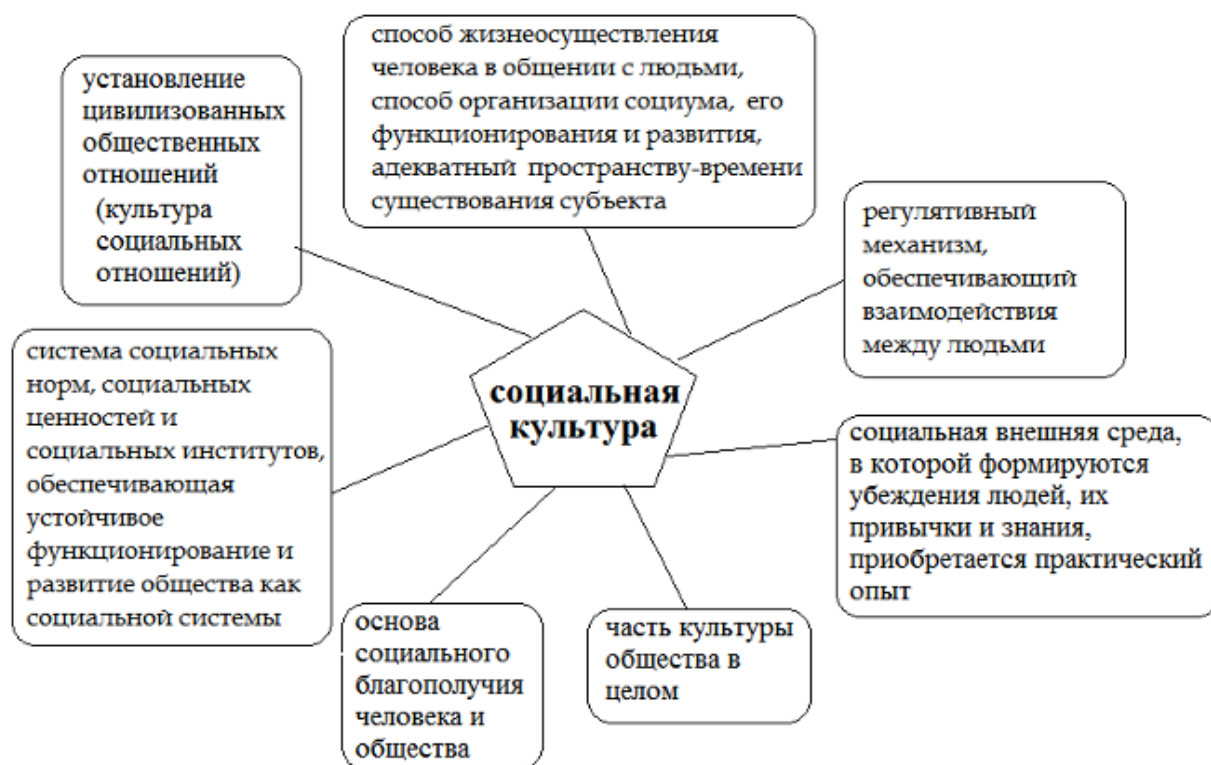
Мысалы, отбасының әлеуметтік институты белгілі бір қоғамда бар технологияларды, отбасылық қарым-қатынас әдістерін (ерлі-зайыптылар арасындағы, ата-аналар мен балалар арасындағы) сипаттайды. Әлеуметтік білім беру институты әлеуметтік тәжірибе мен білімді кейінгі ұрпаққа беру технологияларын сипаттайды. Меншіктің әлеуметтік институты өндіріс құралдарын немесе тұтыну тауарларын иелену, билік ету және пайдалану мәселелері бойынша таптар, ұйымдар, отбасылар және басқа қауымдар арасындағы қатынастардың жолдарын сипаттайды. Басқаша айтқанда, адамдар қауымдастығы арасындағы қарым-қатынастар қалыптасқан технологиялардың көмегімен ретке келтіріледі, оны адамдар «табиғи», «болмысынан» деп қабылдайды.

Әлеуметтік нормалар, әлеуметтік құндылықтар мен әлеуметтік институттар қоғамның барлық қауымдастықтары мен қабаттары үшін бірдей емес, әмбебап; Барлық қауымдастықтар мен қабаттарға тән мәдениеттің ортақ элементтері болғанымен, соған қарамастан терең әлеуметтік-мәдени айырмашылықтар кез келген қоғамда кездеседі.

Бұл айырмашылықтар қоғамның әлеуметтік құрылымының ерекшеліктерімен түсіндіріледі. Бір жағынан, әлеуметтік нормалар, құндылықтар мен институттар функционалдық құрылыммен анықталады, яғни. жеке адам мен адамдар қауымдастығы атқаратын функциялардың сипаттамалары. Сонымен, кәсіби мәдениет (ғалымдардың, дәрігерлердің, мұғалімдердің, жүргізушілердің, кеншілердің, шенеуніктердің нормалары мен құндылықтары, дәрігерлер мен пациенттер, мұғалімдер мен білім алушылар, жүргізушілер мен жаяу жүргіншілер арасындағы қарым-қатынас тәсілдері және т.б.) туралы айтуға болады. Жас ұрпақтың жаңашылдық қызметі және аға буынның консервативті қызметі ұрпақтар мәдениетінің ерекшеліктерін анықтайды. Екінші жағынан, әлеуметтік нормалардың, құндылықтардың және институттардың ерекшеліктері қоғамның тік құрылымымен анықталады, яғни. әлеуметтік теңсіздік жүйесіндегі қауымдастықтар мен қабаттардың әлеуметтік жағдайы [7].

Сонымен, ғылыми теориялық және әдістемелік зерттеулер категориясы ретінде әлеуметтік мәдениеттің әртүрлі аспектілері туралы айтуға болады (3, 4-

сурет), олардың әрқайсысы нақты мәселелерді ескереді және ғылыми профильдеу тұрғысынан да, мазмұны жағынан да екпін береді. .

3-сурет. «Әлеуметтік мәдениет» терминін қарастыру аспектілері.

4-сурет. Әлеуметтік мәдениетті зерттеудің пәнаралық сипаты.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттер жұмысқа орналасу, мансап және бәсекеге қабілеттілік тұрғысынан маңызды және маңызды болып келеді. Өмір бойы

игерілген және дамыған әлеуметтік-мәдени құзыреттер қазіргі еңбек нарығында табысты өмір сүру және қызмет ету үшін қолайлы жағдайлар жасайды. Әлеуметтік-мәдени құзыреттердің құрамы және олардың әлеуметтенуге әсері көбінесе қызметтің нақты саласымен анықталады: тиісті құзыреттерді қамтамасыз ету, алу және қолдану. Үздіксіз білім беру тұжырымдамасы аясындағы кадрларды даярлау осындай құзыреттердің дамуына қолайлы жағдай жасайды.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік контекстіндегі зерттеулер кеңірек мәдени білім мен тереңірек құндылықтар оқудың жақсы нәтижелерін болжауға бейім екенін көрсетті. Оқыту мен оқудағы әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді дамытудың коммуникативті дағдыларға әсерін талдай келе, Мак және Букингем, егер ол жалпы коммуникация курсына енгізілсе, әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді дамыту қосымша пайда әкелуі мүмкін деген қорытындыға келді, яғни мұндай құзыреттіліктерді дамыту қажет дегенді білдіреді. жалпы оқу бағдарламасына енгізілген. Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктердің маңыздылығы мен сұранысын арттыру. қазіргі белсенді дүниедегі құзыреттіліктер кәсіби білімге қиындық туғызады. Жастар санасында мәдениеттің негізгі элементтерін: құндылықтарды таңдау принциптерін, шығармашылық негіздерін, тілін, ұлтын, өнерін концептуализациялау әрекеттерінсіз әлеуметтену әдістерін тиімді оқыту мүмкін емес.

Кәсіптік білім беру ұйымдары адамның еңбек нарығының талаптарына жауап беретін және адамның кәсіптік-әлеуметтік ортаға сәтті кірігуі үшін қажетті құзыреттерді меңгеруге мүмкіндік беру мақсатын қояды. Біліктілік мазмұны мен ұсынылуы адамдарға біртұтас көзқараспен сәйкес келген жағдайда, процестер қатысушыларға басқа құзыреттермен қатар әлеуметтік-мәдени құзыреттерді дамытуға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктер адамның өзін және оқу ортасын объективті қабылдауына мүмкіндік беретін шараларды білдіреді. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік саласындағы білім беру, ең алдымен, білім алушылардың нақты ағымдағы және болашақтағы әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыруға, білім беруді жаңа білім беру парадигмасына сәйкес түсіндіруге, атап айтқанда білім беруді білім мен мағынаны құрудың белсенді процесі ретінде қарастыруға бағытталуы керек. ынтымақтастық, тұрақты өзін-өзі басқару және білім алушы тәжірибесі, сондай-ақ мүмкін болатын ең шынайы ортада орын алады. мүмкіндігінше және нақты өмірлік жағдайлар мен контексттерді ескере отырып.

Оқу материалын әзірлеу кезінде әлеуметтік-мәдени жағдайлардың маңызы ерекше. Материал ел дамуының әлеуметтік, экономикалық және технологиялық деңгейін, ғылымның әртүрлі салаларындағы заманауи білімді көрсетуі керек, яғни. қоғамның бар мәдени шеңберіне сәйкес болуы және білім алушыларға қатысты болуы.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру бірнеше өлшемдерде жүзеге асады: әлеуметтік құзыреттілік – әлеуметтік қабылдау, әлеуметтік дағдылар, құрдастарымен қарым-қатынас, атрибуция, өзіндік сана арқылы; және мәдени құзыреттілік – мәдени білім, мәдени сана, мәдени сезімталдық арқылы.

Осы бағыттар бойынша оқыту арқылы әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді қалыптастыру бірнеше кезеңдерде мүмкін болады (1-кесте).

1-кесте. Оқыту процесінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру аспектілері

<i>Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктер</i>			
	<i>Білім</i>	<i>Мүмкіндіктер</i>	<i>Мәндер</i>
<i>Әлеуметтік құзыреттілік</i>	Әлеуметтік қабылдау	Әлеуметтік дағдылар	Анықтама
		Құрбыларымен қарым-қатынас	Өзін-өзі тану
<i>Мәдени құзыреттілік</i>	Мәдени білім	Мәдени хабардарлық	Мәдени сезімталдық

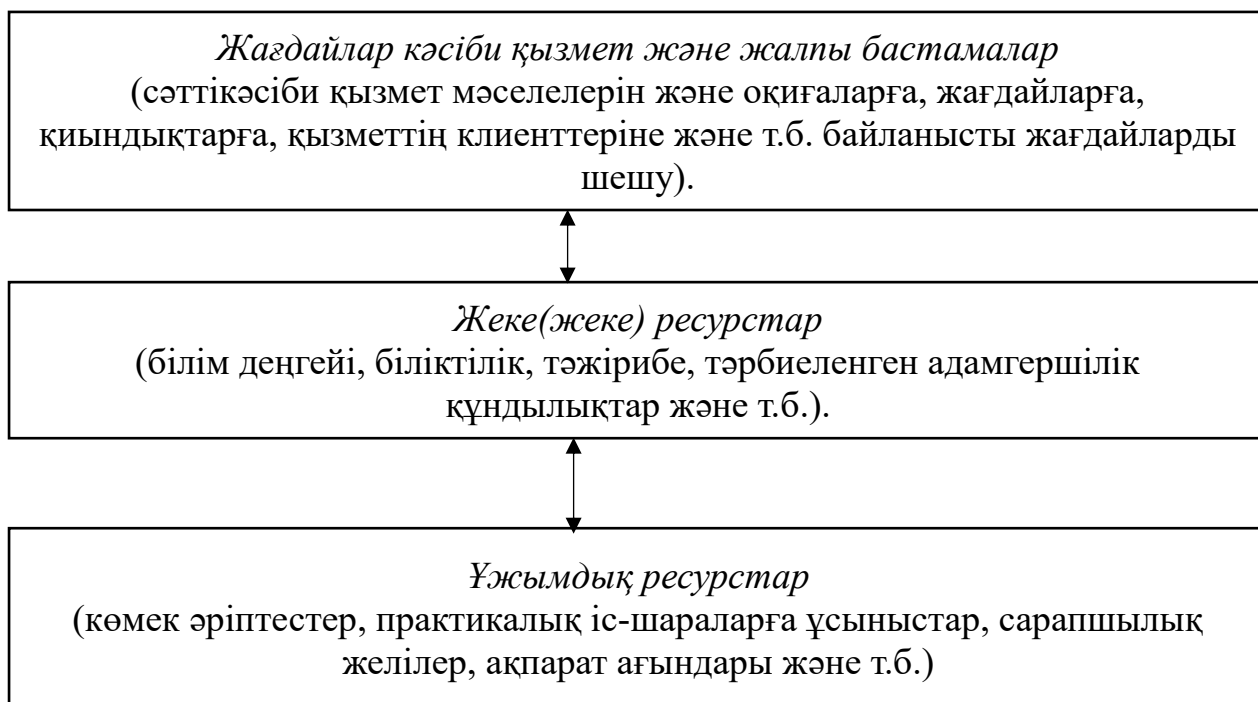
Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік оқушыны қоршаған ортамен байланыстыратын төрт компонент арқылы жүзеге асуы мүмкін:

- i) бастама,
- ii) жауапкершілік,
- iii) іс-әрекетке оқиға ретінде қатысу,
- iv) даралық.

Бастама жеке бастама ретінде әлеуметтік мәдени құзыреттерді қалыптастыру мен қолданудың маңызды алғышарты болып табылады, ол оны басқа адамдардың бастамаларымен біріктіру қажеттілігін білдіреді. Басқаша айтқанда, өзінің табиғаты бойынша бастамалар басқа бастамалардың ықпалына ашық болуы керек, ал бастаманы жүзеге асыру әр түрлі адамдар арасындағы әлеуметтік-мәдени байланыс пен ынтымақтастықты талап етеді, бұл жеке (жеке) және ұжымдық әрекетті тиімді үйлестірудің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. ресурстар (1-сурет).

Бастама адамның жаңа нәрсені бастауға және әрекет еркіндігін жүзеге асыруға деген ынта-жігері мен жігері ретінде анықталады. Белсенді болу әр түрлі белсенділік жағдайларын шешу үшін әртүрлі жеке және ұжымдық ресурстарды жұмылдыру және пайдалану мүмкіндігін білдіреді: Бастама - бұл жеке бастама ретінде әлеуметтік-мәдени құзыреттерді қалыптастыру және қолданудың өте маңызды алғышарты, оларды бастамалармен біріктіру қажеттілігін білдіреді. басқа адамдардың.

Жауапкершілік, құзыреттілік тұрғысынан қарастырылатын, сонымен қатар екі маңызды әлеуметтік өлшемге ие: әртүрлі моральдық нормаларды сақтау үшін жауапкершілік (әрекеттің моральдық салдары үшін жауапкершілік) және басқа адамдар мен олардың игілігіне қамқорлық [8].

Іс-әрекетке оқиға ретінде қатысу - бұл ақпарат ағындарымен іс-әрекеттер бойынша практикалық ұсыныстарды біріктіру мақсатында адамның әлеуметтік және мәдени қызметтің бір бөлігі болуға ұмтылысы.

Жекелік тұлғаның өз құндылықтарын дамыту, білім алуға ұмтылу және тәжірибелік іс-әрекетпен айналысу қабілеті арқылы әлеуметтік-мәдени құзыреттілік тұрғысынан көрінеді.

Ақпараттың «бөлігін» алған кезде өзін-өзі тәрбиелеу болмайды. Керісінше, ол басқа адамдармен қарым-қатынаста болады. қоршаған орта, ол қоршаған ортаны дүниетаным мен қабылдаудың өзі өзгере бастаған кезде қабылдаудың өзгеруін қамтиды. Білім беру саласында жүйеленген және нақты білімнен оқушының тұлғалық және әлеуметтік құзіреттілігіне кіріктірілген үнсіз білімге көшу бар екенін айтады. Бұл әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерге оқытудан күтілетін экономист тұлғасының дамуының нәтижесі. Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді қалыптастыру - бұл өзін-өзі танудан бастап әртүрлі контексттерде сыпайы қарым-қатынас пен ынтымақтастық үшін қажетті әлеуметтік дағдыларға дейін созылатын үздіксіз процесс.

Әлеуметтік мәдени құзыреттіліктерді қалыптастыру үшін өзіндік талдаудың маңызы зор. Сондықтан адамның өзін белгілі бір мәдениеттің өкілі ретінде, белгілі бір дүниетанымы бар әлеуметтік тіршілік иесі ретінде қалай қабылдауы маңызды. Берілген білімді дұрыс түсіндіру өзін-өзі тану жоғары болған жағдайда ғана мүмкін болады. Оқытуда әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру маңызды, себебі ол адамға өзін әлем азаматы ретінде қабылдауға көмектеседі және оны әлеуметтік-мәдени біліммен табысты әрекет етуге үйретеді.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктер күрделі құбылыс. Әлеуметтік-мәдени құзыреттер басқа адамдарға төзімділікті қамтамасыз ету үшін белгілі бір нақты өмірлік жағдайда мәдениетаралық қарым-қатынас процесінде көпмәдениетті

білімдерді, дағдыларды және құндылықтарды қолдану қабілеті ретінде қарастырылады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді қалыптастыру үш кезеңнен тұрады, олардың әрқайсысында тиісті мақсаттарға қатысты белгілі бір міндеттер шешіледі:

Бірінші кезең- мотивациялық, яғни білім алушылармен (әріптестер, оқытушылар) қарым-қатынасқа психологиялық дайындық. Дайындық мәселесі, яғни психологиялық жай-күйі осы кезеңде маңызды, өйткені дәл осы күй адамның белгілі бір жағдайды қабылдау немесе әрекет ету қабілетін анықтайды. Бұл кезең білім алушылардың әртүрлі мәдени және этникалық топтардың адамдары туралы білім алуға қызығушылығын арттыруға және оларды мәдени әртүрлілікке баулуға бағытталған, түпкі мақсаты - әлеуметтік-мәдени білімге оң көзқарасты қалыптастыру және олардың мәдениетаралық қарым-қатынасқа деген қызығушылығын арттыру. Мұғалімнің басты мақсаты – әртүрлі мәдениеттер туралы мағлұмат беру ғана емес, оқушылардың басқа мәдениеттерге деген көзқарасын өзгерту. Бұл кезеңде әсіресе деректі фильмдер мен тарихи фильмдерді көруге, өңірлерде өсірілетін мәдени мұралар мен салт-дәстүрлерді талқылауға көңіл бөлген тиімді болар еді. Мұндай пікірталастардың негізгі мақсаты – қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру. Проблемаларды білу және түсіну, әртүрлі ақпаратты анықтау, білім контекстіндегі рефлексия, пікірталас дағдыларын дамыту, білімді жаңа контексте қосу – бұл талқылаудың негізгі мақсаттары. Шебер тәсілмен талқылау әлеуметтік-мәдени білім берудің ең маңызды формасына айналады. Әлеуметтік-мәдени құндылықтарды білім алушылармен жұмыстың табиғаты тұрғысынан тұжырымдап, білім алушының жеке сеніміне айналдырғанда, толерантты көзқарастар бірте-бірте өзінің лайықты орнын алады. Диалог идеясының моральдық құндылығы ұлттардың, мәдениеттер мен адамдардың алуан түрлілігін объективті түсінуде жатыр. Ең бастысы, адамдардың ұлтына, діни сеніміне қарамастан, дүние жүзіндегі қауымдастықтардың бір-біріне құрметпен қарауы және мәдени мұрасын бағалауы.

Екінші кезең әлеуметтік-мәдени құзыретті қалыптастыру ақпараттық кезең болып табылады. Бұл кезеңнің негізгі мақсаты – оқу материалынан алынған білімді меңгеру және бекіту. Оқу материалы оқу үрдісінде үнемі өзгерістер мен жетілдірулерге ұшырайды. Оқу бағдарламасы – бұл тек мұғалім немесе оқушы ақпарат анық ұсынатын сабақ барысында адамның естігені немесе көргені ғана емес. Бұл сонымен қатар мұғалім мен оқушының не ойлайды, сезінеді, бастан өткереді, екеуі де әртүрлі мәдениеттер мен әлеуметтік мәдени ортаның өкілдерімен кездескен кезде олардың санасында қандай процестер орын алады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттерді оқытудың мақсаты жаңа сананы қалыптастыру емес, оны тұжырымдамалық дүниетанымды қалыптастыру арқылы байыту болып табылады. Бұл кезеңде Ли мен МакЧесни білім алушыларға ақпаратты іздеу, құрылымдау және оны талқылауда ұсыну, сондай-ақ сұрақтар қою қажет тапсырмалар беруді ұсынды. Бұл монолог, пікірталас тақырыбы немесе талқылауға арналған мәселе болуы мүмкін. Осылайша, білім алушы әлеуметтік-мәдени құзыреттердің жетіспеушілігіне байланысты белгілі бір мәселе бойынша

ақпарат алып қана қоймайды, сонымен қатар өзінің білімін байытады, бұл нақты мәдени білімі бар басқа әлеуметтік таптардағы адамдарға жаңа көзқарасты қалыптастырады. Оқу материалы мәдениетаралық контекстке, заманауи тұжырымдамаларға, өзектілігі мен сенімділігіне сәйкес болуы керек.

Екінші кезеңнің тағы бір кезеңі білім алушылар мен мұғалім арасындағы байланысты ынталандыратын және ынталандыратын тақырыптық әрекеттерге негізделген ынтымақтастықты ұйымдастыруды қамтиды. Мұндай әрекеттер үшін рөлдік ойын үлгісі ұсынылады. Бұл модельде білім алушылар жағдаяттарды жасайды және туындаған жағдайларда проблемаларды немесе қақтығыстарды шешеді. Бұл ойын түрлері шығармашылық ойлауға, сыпайы қарым-қатынасқа ықпал етеді. Олар сондай-ақ қарым-қатынастың өздігінен және табиғи дамуына ықпал етеді. Оқушылармен жобалық жұмыстың да маңызы зор. Әр топ білім алушылары үшін жеке тақырыпты анықтау білім алушылардың назарын тек тақырыпқа ғана емес, сонымен қатар әдебиеттерді талдауға аударуға бағытталған. Әдебиеттерді талдау белгілі бір жағдайларда жобаның мақсатынан гөрі маңыздырақ болатын ақпарат алмасуды жеңілдетеді. Жобалық жұмыстың түпкі идеясы білім алушыларды белсенділікке негізделген оқу жағдайына тарту болып табылады, онда олар не білгісі келетінін, не жасағысы келетінін таңдауға еркіндік береді, яғни жобаның нәтижесі олардың белсенділігімен анықталады. Жобалық презентациялар білім алушыны рефлексия арқылы таңдаған аймақтың мәдени өмірін, сондай-ақ сол аймақта тұратын халықтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын елестетуге ынталандыруға арналған. Салыстырмалы тәсілдің саналы әдістері оқушылардың интеллектуалдық өсуіне және тұлғалық дамуына ықпал ететіндіктен, салыстырмалы талдау принципі әлеуметтік мәдени құзыреттіліктерді қалыптастыруда шешуші рөл атқарады деген ойға негізделген. Білім алушылардың жеке әлеуетін көрсету және олардың қызығушылықтарын ынталандыру әлеуметтік-мәдени құзыреттердің қалыптасуына ықпал етеді.

Үшінші кезең оның қазіргі қоғамдағы көріністерін анықтау арқылы білім алушылармен бірге әлеуметтік-мәдени құзырет ұғымын қалыптастыруды көздейді. Әлеуметтік-мәдени құзыретті қалыптастыру – бұл әр түрлі әлеуметтік-мәдени ортасы бар адамдарды бір кеңістікте біріктіретін сала ретінде, бұл мәселені шешудің орасан зор әлеуеті бар; Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктердің құрылымы әлеуметтік-мәдени құзыреттерді тәрбиелеу принциптеріне сәйкес әзірленді (2, 3-кесте).

3-кестеде берілген құрылым 3 компоненттен тұрады:

- 1) құзыреттер (өлшемдер деп аталады),
- 2) олардың құрамы (әртүрлі дағдылар) және
- 3) осы категорияларды қалыптастыру әдістері.

Суреттен көрініп тұрғандай, барлық компоненттер бір-бірімен байланысты. Айта кету керек, әлеуметтік және мәдени компоненттер олардың сәйкес құрамын көрсету үшін бір-бірінен бөлек ұсынылған. Дегенмен, автордың пікірінше, ғылыми дереккөздерді талдау негізінде әлеуметтік және мәдени компоненттердің интеграциясы туралы айтуға болады. құзыреттер. Нәтижесінде диаграммада құзыреттердің құрамдас бөліктері арасындағы екі жақты

байланыстар ұсынылды. Адамдарға тек кәсіптік білімді ғана емес, сонымен қатар өмірде табысқа жету үшін маңызды болып табылатын басқа да білімдерді, дағдыларды және дағдыларды - жалпы құзыреттерді меңгеру үшін жағдай жасалуы керек. Білім алушылар жалпы құзыреттіліктерді игеріп, кеңейтіп, оларды кәсіби дағдылармен қатар қолдана білуі керек. Әлеуметтік-мәдени құзыреттер жеке, тұлғааралық және мәдениетаралық дағдыларды, қоғамдық және кәсіби өмірге, әсіресе әр түрлі қоғамда тиімді және сындарлы қатысуға мүмкіндік беретін мінез-құлықтың барлық түрлерін қамтитын негізгі жалпы құзыреттердің бірі ретінде анықталды [9].

Құрамдас бөліктер	Мазмұны
әлеуметтік лингвистикалық	әртүрлі ұрпақ өкілдерінің, әлеуметтік қабаттардың, әлеуметтік топтардың, қабаттардың, диалектілердің тілдік сипаттамасы
лингвистика және аймақтану	әлеуметтік-мәдени семантикасы бар лексикалық бірліктер және оларды мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында қолдану мүмкіндігі
мәдени	тарихи, мәдени, әлеуметтік-мәдени, этномәдени алғышарттар
әлеуметтік-психологиялық	әлеуметтік анықталған және мәдени детерминацияны меңгеру

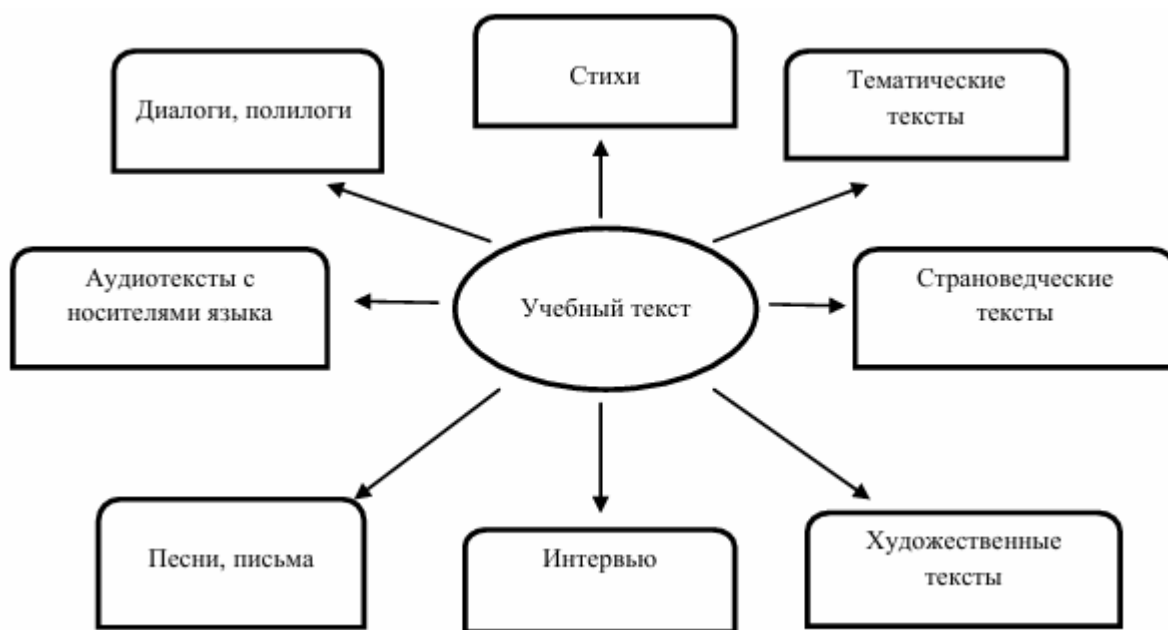
2-кесте. Әлеуметтік-мәдени құзырет құрылымы

<i>Әлеуметтік-мәдени құзырет аспектілері</i>	<i>Әлеуметтік-мәдени құзыреттің құрамы</i>	<i>Әлеуметтік-мәдени құзыретті дамыту әдістері/стратегиялары</i>
<p><u>Әлеуметтік құзыреттілік</u></p> <ul style="list-style-type: none"> •Әлеуметтік дағдылар •Әлеуметтік қабылдау •Өзін-өзі тану •Атрибуция •Құрбыларымен қарым-қатынас 	<p>Білім беру бағдарламасына кіріктірілген:</p> <ul style="list-style-type: none"> •Қарым-қатынас және әлеуметтену дағдылары. •Топтық жұмыс дағдылары. •Әлеуметтік рөлдерді түсіндіру дағдылары. •Жағдайға байланысты сәйкес мінез-құлық дағдылары. •Эмоциялық күйді қабылдау қабілеті. •Басқаларға өздерінің эмоционалдық жағдайын қабылдауға және эмоцияларды 	<ul style="list-style-type: none"> •Мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларына үйрету. •Көшбасшылық пен топта жұмыс істеуге үйрету. •Әртүрлі әлеуметтік жағдайларды талдау және түсіндіру. •Қарым-қатынас мәселелері мен конфликттік жағдайларды талдаудағы рөлдік ойындар. •Өз эмоцияларын басқара

	<p>басқаруға көмектесу мүмкіндігі.</p> <ul style="list-style-type: none"> •Әлеуметтік ортада өзін-өзі жүзеге асыру. •Әлеуметтік рөлдерге байланысты сезімдерді талдау. •Жаңа ортаға бейімделу қабілеті. •Жобаларды жасау, идеяларды тудыру кезінде топпен жұмыс жасау. 	<p>отырып, басқа адамның пікірін қабылдау және толеранттылық сақтау қабілетін дамыту үшін сыныпта пікірталас.</p> <ul style="list-style-type: none"> •Рефлексиялық оқыту. •Жобаларды жасау, идеяларды тудыру кезінде топпен жұмыс жасау.
<p><u>Мәдени құзыреттілік</u></p> <ul style="list-style-type: none"> •Мәдени сезімталдық •Мәдени хабардарлық •Мәдениетті білу 	<ul style="list-style-type: none"> •Әртүрлі әлеуметтік-мәдени ортадағы адамдармен тіл табыса білу. •Кемсітушілік әрекеттерге тап болған кезде өз ұстанымын ақылмен қорғай білу. •Мәдени айырмашылықтарды бағалай білу. •Басқа адамдардың сенімдері мен көзқарастарын қабылдау қабілеті. •Шетел тілін меңгеру. •Тиісті мәдени аспектілерді ескере отырып, белгілі бір мәдениеттің адамдарымен дипломатиялық қарым-қатынас жасау мүмкіндігі. 	<ul style="list-style-type: none"> •Әртүрлі мәдениеттер туралы деректі фильмдерді көру, одан кейін рефлексия. •Этникалық азшылықтар контекстіндегі талқылаулар. •Икемділік, ашықтық сияқты қасиеттерді қалыптастыру. •Басқа этностардың әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін талқылау және талдау. •Шетел тілі бойынша білімдерін қалыптастыру. тілді оқытуды ғана емес, ұлттық мәдениет туралы білім беруді де қамтитын тіл.

3-кесте. Әлеуметтік-мәдени құзырет құрылымы

Әлеуметтік-мәдени құзыретті дамытудың ең қолайлы және тиімді құралы ағылшын тілінде сөйлейтін елде болу арқылы сол елдің дәстүрлері, мәдениеті, әлеуметтік нормалары мен әдет-ғұрыптарының атмосферасына ену болып табылады. Сондықтан мектеп оқушыларының ағылшын тілді елде қалу мүмкіндігінің болмауына байланысты әрбір мұғалім әлеуметтік-мәдени құзыретті тілдік ортадан тыс дамытудың жолдарын, әдістерін және тиімді жолдарын іздеуі керек. Білім беру мазмұнының әлеуметтік-мәдени құрамдас бөлігінің жетекші және басында тәрбие мәтіні болып табылады. Оқу мәтіні болуы мүмкін: диалогтар мен полилогтар; поэзия; тақырыптық, өлкетану, көркем мәтіндер; сұхбат; әндер; әріптер; ана тілінде сөйлейтіндер бар аудио мәтіндер (5-сурет).

5-сурет. Оқу мәтіні – оқыту мазмұнының әлеуметтік-мәдени құрамдас бөлігінің негізгі бөлігі

Ең бастысы, ұсынылып отырған мәтін қызықты әрі оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай болуы. Сонымен бірге ол шынайы және табиғи жағдайға барынша жақын болуы керек. Әлеуметтік-мәдени құзыреттің құрамдас бөліктерін қалыптастыру және осы құзыреттерді жүзеге асыру қарым-қатынас процесінде мүмкін болады. Ағылшын тілін оқытудың мақсатты үдерісінің негізі ретінде қарым-қатынасты құрылымдау мәселесін қозғайтын жұмыстарды зерттеу қазіргі уақытта оның жеткілікті түрде егжей-тегжейлі әзірленгенін және бірқатар психологиялық және әдістемелік зерттеулерде сипатталғанын дәлелдеуге мүмкіндік береді (И.А. Зимняя, А.Н.Леонтьев, Е.И.Пассов және т.б.

Дегенмен, әлі күнге дейін ағылшын тілін оқыту процесінде білім алушылардың білім беру қарым-қатынасы ғана қарастырылады, дегенмен қарым-қатынастың келесі түрлері де ерекшеленеді: білім беру, еліктеу, имитациялық/еліктеу, аутентикалық. Ағылшын тілін оқыту үдерісіне имитативтік және имитациялық/еліктеушілік қарым-қатынасты енгізу мақсатқа – әлеуметтік-мәдени құзыретін қалыптастыруға қол жеткізеді, ал аутентикалық қарым-қатынасты қарастыру және қолдану мектеп оқушыларының да, мұғалімдердің де дайындық деңгейіне байланысты біршама күрделі мәселе болып табылады.

Қарым-қатынастың барлық түрлеріне тән қасиет вербалды және вербалды емес компоненттердің болуы болып табылады. Сөйлеу «ойды сөзбен жеткізудің» динамикалық шығармашылық процесі ретінде паралингвистикалық және кинетикалық құбылыстарды сөйлеуді тудыру процесінің ажырамас құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді (Л.Ф. Величко). Сондай-ақ 1980 жылдардағы социолінгвистикалық теория бойынша зерттеліп жатқан тіл қоғамының өкілдері игеретін әлеуметтік-мәдени код белгі құрылымдарының белгілі бір жиынтығы (вербальды және вербальды емес) болып табылады.

Сондықтан осы қарым-қатынас түрлерін оқу процесінде қолдану үшін тек вербалды ғана емес, вербалды емес формаларды да зерттеуді қамту қажет.

Қарым-қатынастың вербальды формасын толығырақ қарастырайық. Бұл форма ағылшын тілін оқытудың қазіргі әдістемесінде барынша толық зерттелді: лексикалық бірліктерді таңдау, ұйымдастыру, жіктеу, оқу материалы. Сөздік бірліктерді үш деңгейде көрсетуге болады: сөздер; сөз тіркестері; мәтіндер. Ағылшын мәдениетінің ерекшеліктерін көрсететін әлеуметтік-мәдени құзырет вербальды бірліктері ретінде сөздерді анықтай отырып, оларды ұлттық мәдени компоненті бар лексикалық бірліктер (қараңыз: «мәдениеттің функционалдық бірліктері», «аймақтық ақпарат бірліктері», «ұлттық семантикасы бар лексика» деп атауға болады, т.б.), өйткені бұл термин бұл сөздердің лексикалық мағынасының құрылымының ерекшелігін көрсетеді. Ал құрылымды білу, ең алдымен, лексиканың осы түрін оқытудың мақсатты моделін құру үшін әдістемелік позициядан маңызды, өйткені мәдени компоненттің орналасуына байланысты тілдік бірліктерді семантизациялау әдісі ғана емес, сонымен қатар лексиканың бұл түрін оқытудың мақсатты моделін құру үшін маңызды. олардың ассимиляциясының сипаты әртүрлі болады [10].

Ұлттық-мәдени компонентті қамтитын келесі лексикалық бірліктер ажыратылады: эквивалентті лексика, онда әмбебап семантикалық компонент әртүрлі мәдениет адамдарының дүниетанымының бірлігімен анықталады. Мысалы, мектеп оқушысы (мектеп оқушысы); орыс тілінде де, ағылшын тілінде де ауызекі сөздікте «жақсы (жақсы)» деген сөз «қалыпты» деген мағынада жиі қолданылады; ұлттық-мәдени ерекшелік тек нақты сөздердің болуымен ғана емес, басқа тілдерде білдірілген мағынаға арналған сөздердің болмауынан да көрінетін эквивалентті емес лексика мен олқылықтар. Мысалы, Оксфорд - Оксфорд университетінің қысқаша атауы; Оксбридж – Оксфорд және/немесе Кембридж университеттерінің біріктірілген атауы; мемлекеттік мектеп – Англиядағы артықшылықты жеке жабық орта оқу орны; Кембридж сертификаты – Кембридж университетінің емтихан бөлімі әзірлеген шет тілі ретінде ағылшын тіліндегі емтихандардың қысқаша атауы; Артқы жағы – Кембридж колледждерінің саябақтары мен көгалдары; Эдинбург академиясы — Шотландиядағы тегін орта мектеп; Оксондық (оксфордтық) – Оксфордтық адам, Оксфорд университетінің түлегі (лингвистикалық және аймақтық зерттеулер анықтамалығы); семантикалық айырмашылықтар шындықтағы айырмашылықтарға байланысты болатын фондық лексика. Мысалы, Бард Авон (Эйвон жағалауындағы бард) В.Шекспирдің бүркеншік аты; Cheltnham фестивалі - заманауи британдық музыканың жыл сайынғы музыка фестивалі; Бодлиан кітапханасы - Оксфорд университетінің негізгі кітапханасы; Норвич мектебі (Норвич мектебі) – 19 ғасырдың басындағы суретшілер тобы; Галле (оркестр) – 1857 жылы Чарльз Галле құрған атақты британдық симфониялық оркестр; британдықтардың өмір сүру ерекшеліктерін білу тұрғын үйлердің әртүрлі атауларын түсінуге мүмкіндік береді: қоңыр тас - 19 ғасырдың аяғы - 20 ғасырдың басындағы қоңыр құмтаспен қапталған қалалық кірпіш үй; condo – жеке пәтер (лат. Condominium – аумаққа егеменді меншік құқығы); пентхаус - көп

қабатты үйдің төбесіндегі қондырмадағы әдетте ауласы бар сәнді пәтер; Колониялық - 17-18 ғасырлардағы АҚШ-қа тән отаршылдық стильдегі үй; пансионат - пансионат (арт. - ағылшын Bord - үстел).

Ең алдымен сөз тіркестері деңгейінде жүзеге асырылатын вербальды бірліктердің келесі тобына мыналар жатады: коммуникативті клишелер, мұнда сөйлеу әрекетінің ұлттық ерекшелігі стилистикаға ғана емес, сонымен қатар тілдің кейбір тереңірек салаларына - оның грамматикасына және жоғары жиілікті лексикаға әсер етеді. Мысалы, қиындыққа тап болған адам үшін жұбаныш беретін сөз тіркесі «Жеңілдет» болуы мүмкін; синхронды да, диахронды да дуализмге ие, образ мен лексикалық экспрессияның арақатынасын білдіретін фразеологиялық бірліктер. Мысалы, «Дымқыл тауық сияқты жынды» (дымқыл тауық сияқты жынды) ит сияқты ашулы, «шкафтағы скелет» (шкафтағы скелет) отбасылық құпия; «Ковентриге біреуді жіберу» - жаза ретінде біреумен сөйлесуден бас тарту; тірі сөйлеуде кеңінен қолданылатын тұрақты тіркестер (мақал-мәтелдер, нақыл сөздер, афоризмдер, қанатты сөздер) мәдени-лингвистикалық қауымдастықтың фондық білімінің бір бөлігін құрайды. Мысалы, «бір балапан тауықты әлек» - ал бір бала анасына көп қиындық береді; 'Мен сүюді үйретемін, үйретуді жақсы көремін...' (Джан Кеннеди) – Мен үйренемін – сүюді, үйретуді жақсы көремін. Вербальды бірліктерді ұсынудың үшінші деңгейін «мәтін» деп анықтауға болады. Терминологияда әлеуметтік-мәдени ақпараттан тұратын және осы ақпаратты кейіннен қарым-қатынаста пайдалану үшін алу және ассимиляциялау мақсатында ағылшын тілі сабақтарында оқуға арналған оқу мәтіндеріне сілтеме жасаудың біркелкілігі жоқ.

Мәселен, мысалы, И.И. Халеева мәтіндерді «жоғары дәрежелі динамикалық коммуникативті бірлік» деп атайды және оларды «дүние туралы білім» және «лингвистикалық семантика» жинақтау үшін негізгі материал деп санайды, және Т.М. Дридзе мәдени және қоғамдық сананың қалыптасу процесі мен жеке тұлғаның мәтіндік қызметі арасындағы органикалық байланысты көрсетеді. Белгілі бір ережелерге сәйкес құрылымдалған және ұйымдастырылған мәтін әлеуметтік-мәдени, танымдық, ақпараттық, психологиялық жүктемені көтеретіндігіне сүйене отырып, автордың ниетіне сәйкес коммуникативті функцияның орындалуын қамтамасыз ететін жүйе болып табылады және сөйлеу әрекетінің өнімі немесе қабылдау әрекетінің объектісі ретінде әрекет етеді, мәтін келесідей болуы мүмкін: жеке сөз (белгі, жазу, жарнама), өйткені мәтіннің көлеміне қарамастан, бұл жағдайда коммуникативті функция жүзеге асырылады; ұсыныс (хабарландыру, жарнама); мәтіннің өзі, сөздің жалпы қабылданған мағынасында (полилог, әңгіме, хабар, мақала, түсініктеме, сұхбат).

Мәтіндерді құру және түсіндіру тұлғааралық қарым-қатынастың мәні болып табылады және оның төрт деңгейі бар: мәдени, коммуникативті, ситуациялық, дискурсивті. Тілдік қатынас орны және ұлттық кинезия, проксемиа, уақытқа қатынас, т.б. ерекшеліктерінің көрінісі ретінде түсінілетін дискурсивті деңгей. Бұл «үнсіз сөйлеу» және «белгілер» деп аталады, оларды декодтау және мүмкіндігінше «мінсіз» түсіну қажет. Әрі қарай, бұл деңгейде екі

дискурсивті модальділік ажыратылады: цифрлық және аналогтық. Цифрлық модальділік орыс және шет тілдерінің сөйлеу кодтары арқылы коммуниканттардың ойлары мен күйлерін жеткізуге тән. Дәстүрлі түрде ағылшын тілі курстарында оқытылатын модальділік дәл осы. Ұқсас модальділік бейсаналық, бірақ ол сұхбаттасушыға деген көзқарасымызды білдіруге көмектеседі. Қарым-қатынас әрекетінің атмосферасы осы модальділікке байланысты деп есептеледі, бірақ ағылшын тілін оқыту процесінде соңғы уақытқа дейін ол үнсіз қалды.

Мысалы, ана тілінде сөйлеушінің тілдік мінез-құлқы мен бірдей коммуникациялық жағдайдағы шетелдік білім алушының мінез-құлқының арасындағы айырмашылық мынада: егер біріншісі сәйкес клишеленген формаларды пайдаланса, екіншісі әр уақытта өз мәлімдемесін стандарттың нормаларына сәйкес құруға тырысады. Ағылшын тілі белгілі бір контексте оның орындылығын білмей, оған белгілі. Осылайша, қарым-қатынастың әртүрлі түрлеріне тән сөйлесу бағдарламаларын, әңгімелесушілердің ниеттері мен мақсаттарына байланысты контекстік деңгейді зерттеу ретінде, берілген контекст жүктеген мінез-құлық және өзара әрекеттесу заңдылықтары ретінде одан әрі зерттеу қажет.

Мәтіннің дискурсивті модальділігін оқшаулау дискурсивті құзыреттілікті дамыту қажеттілігі туралы айтуға мүмкіндік береді. Дискурсивті құзыреттілік аймақтану құзыретімен тығыз байланысты және кейбір жұмыстарда олар бір жүйеге біріктіріледі: дискурсивті құзыреттілік – сөз тіркестері тізбегі арқылы құрылған мәтінді құру немесе түсіндіруге бағытталған стратегияларға жүгіну қабілеті. Дискурсивтік стратегиялар немесе прагматикалық стандарттар белгілі бір дәрежеде ауызша коммуникация құрылымын құрайтын және белгілі прагматикалық мақсаттарға жету үшін нақты коммуникативті жағдайларда қызмет ететін ритуалды элементтер ретінде түсініледі. Көбінесе мұндай прагматикалық стандарттарға тілдік емес компоненттер - мимика, ым-ишара және т.б. Бұл элементтер әлеуметтік мәдени құзыреттіліктің құрамдас бөліктері болып табылады.

Шетел тіліндегі коммуникация сфералары ағылшын тіліндегі қарым-қатынастың «жалпыланған жағдайлары» деп аталатын микросфераларда нақтыланған экстралингвистикалық факторды білдіреді, мұғалімдер үшін өзекті және орындау үшін қажетті және жеткілікті сөйлеу және сөйлеуден тыс жағдайлардың жиынтығын білдіреді. сөйлеу әрекеті. Ағылшын тілінде ауызша қарым-қатынас орын алатын жағдай бірқатар «сөйлеу мінез-құлқының детерминанттарымен» анықталады, яғни. әңгімелесушілердің мәлімдемелерінің сипатына әсер ететін және мамандардың толық қарым-қатынасы үшін маңызды факторлар.

Шешілетін мәселе үшін маңызды келесі детерминанттар бөлінеді:

- а) әңгімелесушілердің мақсаттары (мақсат орнатулары), коммуникативті ниеттері;
- б) қарым-қатынас тақырыбы/сөйлеу тақырыбы;

в) байланыс орнату/шарттары (орны, нысаны, байланыс уақыты, күні, бақылаушылардың болуы);

г) коммуниканттар сипаттамалары (олардың жеке басының тезаурусы, әлеуметтік қатыстылығы, рөлдік әлеуметтік қарым-қатынастары, психологиялық сипаттамалары).

Сөйлеу мінез-құлқының осы детерминанттарын имитациялық қарым-қатынас жағдайларында нұсқаулар/қолдау/шарттар ретінде ескеру шетел тіліндегі кәсіби сөйлеу коммуникациясын қалыптастыруды басқарудың тиімді технологиясына негізделген сөйлеу дағдыларын меңгеруді күшейте алады. Аталған детерминанттар белгілі бір мақсаттарға жету және білім алушылардың коммуникативті ниеттерін жүзеге асыру үшін қарым-қатынас әрекеттері процесінде жүзеге асырылатын ағылшын тіліндегі мәтіндердің формасы мен мазмұнына әсер етеді.

Мәтіннің үш прагматикалық түрі бар: анықтамалық және ақпараттық, оның ішінде тарихи, географиялық, кәсіби, мәдени, анықтамалық және т.б. сипаттама, түйіндеме, түсініктеме, жарнама, белгілер. Мәтіннің бұл түрінің ерекшелігі - аббревиатуралардың, терминдердің, түйінді сөз тіркестерінің және әртүрлі шындықтардың болуы; Ақпараттық және нормативтік мәтіндер нұсқаулармен, хаттармен, сауалнамалармен, бланкілермен, факстармен, т.б. «Қарым-қатынастың өзгерген формалары» (А.А. Леонтьев), өйткені коммуникативті әрекеттің формальды белгілері болуы (сөйлеу этикетінің формалары, үлгілері және т.б.) және жазбаша қарым-қатынаста ақпарат алмасуды қамтамасыз етеді; эмоционалды-бағалаушы, оқушылардың бастапқы білімін пайдалануды, ақпаратты эмоционалды бейнелі қабылдауды (көркем, фольклор, поэтикалық, ғылыми-көпшілік мәтін).

Адамдардың коммуникативті өзара әрекетінің төрттен үш бөлігі сөйлеу (вербальды) коммуникациядан тұрады, ол сөйлеу процесінің өзін ғана емес, сонымен қатар «эмпатикалық/рефлексиялық емес тыңдау» деп аталатын тыңдау процесін де қамтиды (И.М. Юсупов). , оның барысында сөйлеуді кодтау және ақпаратты декодтау көмегімен жүзеге асырылады. Бұл сөздік коммуникацияның «серіктестер арасындағы өзара әрекеттестіктің белсенді, екі жақты сипаты» (Г.М. Кучинский), сөйлеу арқылы жай ғана «қозғалатын ақпарат» емес, қарым-қатынасқа қатысушылардың әрқайсысына әсер ететінін айтуға мүмкіндік беретін нәрсе. басқа ерекше жолмен, бір-бірін бағдарлау , сендіру, т.б. мінез-құлықтың нақты өзгеруіне қол жеткізуге ұмтылу [11].

Осылайша, әлеуметтік-мәдени құзыреттің сөздік формасын анықтаудың қарастырылған тәсілдерін контрастивті және салыстырмалы талдау бұл компоненттерді 4-кестеде көрсетуге мүмкіндік береді.

4-кесте. Әлеуметтік-мәдени құзыреттің сөздік формасы

Сөз деңгейі	фраза деңгейі	Мәтін деңгейі
– эквивалентті сөздік;	– коммуникациялық клишелер;	– анықтамалық және ақпараттық мәтіндер;

– эквивалентті емес лексика;	– фразеологиялық бірліктер;	– ақпараттық және нормативтік мәтіндер;
– фондық сөздік	– тұрақты өрнектер	– эмоционалды-бағалаушы мәтіндер

Мектеп оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыретін дамытуда ағылшын тілінде сөйлейтіндер оқыған немесе нақты жағдайда жазылған аудиомәтіндер ерекше әсер етеді. Ал бейнематериалдар көмегімен оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін тиімді дамытуға болады. Бейнефильмдерді елдің мәдени портреттері ретінде сенімді түрде жіктеуге болады. Қарым-қатынас сәтті болуы үшін тек лексикалық, фонетикалық, грамматикалық дағдыларды меңгеру ғана емес, сонымен бірге әлем туралы жалпы түсінік болуы керек. Ғалымдар әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру үшін материалдарды іріктеуге бірқатар талаптарды әзірледі.

Бұл талаптарға мыналар жатады: ақпараттың байлығы; қазіргі тарихшылдық пен шындық; қазіргі тарихшылдық пен қолда бар материалдардың шындығы; адресат үшін ақпараттың жаңалығы; мектеп оқушыларының қызығушылықтарын, сондай-ақ қалауы мен хоббиін ескеру; материалдардың тілдік және аймақтық маңызы; білім алушылардың ағылшын тілін меңгеру деңгейлеріне сәйкес оқу материалдарын пайдалану және іріктеу (орындау және қолжетімділік принципін ескере отырып); күрделілігі мен тақырыптық мазмұнын арттыру қағидағарына сәйкес сұрыпталған материалдарды ұйымдастыру (5-кесте). Ағылшын тілін оқыту арқылы мектеп оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастырудың тиімділігін арттыруға жоғарыда аталған қағидалар, бағыттар мен әдістемелер баға жетпес көмек көрсетеді.

5-кесте. Ағылшын тілі сабағында мектеп оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру үшін материалды таңдау критерийлері

Материал	Таңдау мазмұны
	- ақпарат байлығы
	– қазіргі тарихшылдық пен шындық
	- ақпараттың жаңалығы
	– мүдделерді ескеру
	– тілдік және аймақтық маңызы
	– орындылық және қолжетімділік принципін ескеру
	– күрделілік пен тақырыптық мазмұнды арттыру принципі

Шет тілдерін оқыту мен оқытудың қазіргі кезеңінде қарым-қатынас пен оқу шекарасын кеңейту мұғалімдер мен білім алушылардан шет тілінің

коммуникативтік негіздерін білуді ғана емес, сонымен қатар оның әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері мен ерекшеліктерін, сондай-ақ оларды өмірде белсенді пайдалануды талап етеді. жазбаша және ауызша сөйлеуге машықтандыру. Бұл көбінесе жеткіліксіз дамыған әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктен туындайтын тұлғааралық қарым-қатынас деңгейінде түсініспеушіліктерді болдырмауға көмектеседі.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру білім берудің әлеуметтік-мәдени мазмұнын меңгеру барысында жүзеге асады. Шетелдік және отандық ғалымдардың көптеген зерттеулері тілді оқытудың әлеуметтік-мәдени мазмұнына арналған (Д.Химес, Л.Бахман, Л.П.Милрулд, В.В.Сафонова, Н.Д.Гальскова, Е.И.Пассов және В.В.Молчановский, П.В.Сысоев және т.б.). Олардың барлығы әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің дамымауы мәдениетаралық коммуникацияны айтарлықтай қиындатады дегенге келіседі. Мысалы, профессор С.Г.Тер-Минасованың пікірінше, тілдік ерекшеліктерге қарағанда мәдени айырмашылықтар қарым-қатынас әсеріне анағұрлым айқын әсер етеді. Өзінің қоғамдық санасының ерекшеліктерін тек «жайлылық аймағынан» шығу, яғни басқа мәдениетке тап болу арқылы түсінуге болады. Мәдени кедергіні жеңу әлеуметтік-мәдени көзқарас шеңберінде көпмәдениетті тілдік оқытуды жүзеге асыру кезінде мүмкін болады.

Әртүрлі зерттеушілердің классификацияларын қарастырайық. П.В. Сысоев келесі компоненттерді анықтайды:

1) әлеуметтік-мәдени білімдер, оның ішінде оқытылатын тілдің елі, мәдени дәстүрлері, діни және рухани құндылықтары, осы тілді қолданатын әртүрлі этностар туралы мәліметтер және т.б.

2) қарым-қатынас стилін таңдау қабілеті мен шет тілі мәдениетінің құбылысын дұрыс түсіну қабілетін біріктіретін қарым-қатынас тәжірибесі;

3) қарым-қатынас барысында туындайтын әлеуметтік-мәдени қақтығыстарды шешу қабілетімен сипатталатын мәдени фактілерге жеке қатынасы;

4) тілді қолдану тәсілдерін меңгеру, яғни мәдениетаралық қарым-қатынастың әртүрлі салаларында ұлттық таңбаланған тілдік бірліктерді сөйлеуде дұрыс қолдана білу.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің құрамдас бөліктерінен басқа, оны меңгеру деңгейлері де ажыратылады: когнитивтік, мінез-құлық және эмоционалды-бағалау; Оқыту бірінші деңгейден бірте-бірте жүзеге асады және сәйкесінше жаңа шет тілін меңгерген сайын, яғни әрбір деңгей үйренген тілді әртүрлі қарым-қатынас жағдайында қолданудың әр түрлі сәйкестік дәрежесіне сәйкес келеді.

- когнитивтік деңгей – оқытылатын тіл елдерінің бірегейлігі мен мәдени ерекшеліктері туралы білім, белгілі бір елдің өкілдері туралы білім;

- мінез-құлық деңгейі – оқытылатын тіл елдері өкілдерінің зерттелген мінез-құлық үлгілерін іс жүзінде қолдану қабілетін, оның ішінде сөйлеу және сөйлеуден тыс мінез-құлық дағдылары мен дағдыларын біріктіреді;

- эмоционалды-бағалау деңгейі – зерттелетін тіл мәдениетінің бірегейлігіне өз реакциясын жүзеге асыру, өз тілі мен зерттелетін мәдениет арасындағы ұқсастықтар мен ерекшеліктерді анықтау қабілеті [12].

Яғни, әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті меңгеру үшін оқытылатын тіл елінің мәдениеті, шет тілі мәдениетінің шындығын көрсететін лексикалық бірліктердің қолданылу ерекшеліктері және олардың әртүрлі тілде қолданылуы туралы білімді меңгеру қажет. қарым-қатынас және өзара әрекеттесу жағдайлары. Мұның барлығы әлеуметтік-мәдени мазмұн деп аталады.

Әлеуметтік-мәдени мазмұнның құрылымын анықтаған кезде біз мәдениет құбылысының өзіне сүйенуіміз керек. Мәдениет білім беру мазмұнының негізгі көзі болып табылады, өйткені оның негізгі қызметі болашақта оны дамыту мақсатында аға ұрпақтан жас ұрпаққа білім беру болып табылады. Мәдениеттен тыс білім жоқ. Мәдениет – әлеуметтік мәдени құзыреттіліктің негізгі құрамдас бөлігі.

Яғни, мәдениетке қоғамдағы адамдардың мінез-құлқының білімдері, үлгілері, үлгілері, құндылықтар жүйесі кіреді және осының барлығы әлеуметтік-мәдени құзыретте көрініс табуы тиіс, оның ішінде:

- зерттелетін тіл елінің мәдениетінің фактілері туралы әлеуметтік-мәдени білім;
- ұлттық мінез-құлық үлгілерін көрсететін дағдылар мен дағдыларды, сондай-ақ өзіндік ерекшеліктері бар сөйлеу этикеті;
- қарым-қатынастар, зерттелетін тілдің мәдени ерекшеліктеріне қатысты құндылықтар мен көзқарастар жүйесі.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру шет тілін оқытудың бүкіл мазмұнына енуі керек, яғни бұл аспекті әр сабақта болатын кез келген тақырыпта қарастырылуы, әртүрлі коммуникативті жағдайларда ұлттық мінез-құлық үлгілерінің ерекшеліктерін көрсету, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды табу керек. зерттелетін ерекшеліктерге оң көзқарасты қалыптастыра отырып, өз мәдениеті мен шет тілі арасындағы.

Сонымен, әлеуметтік-мәдени құзіреттіліктің қалыптасуы мен дамуы шетел тілінің мәдениетін зерттеуге ғана емес, сонымен бірге өз тілінде кездесетін шындықтарды терең зерттеуге де оң әсер етеді, өйткені әртүрлі тілдерде бірдей құбылыс. әр түрлі сөйлеу құралдары арқылы жеткізуге болады, бірақ бір лексикалық бірлік әр тілде әртүрлі мағынаға ие болуы мүмкін.

А.А.Васильеваның пікірінше, оқушылардың толеранттылығын дамытпай, әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін табысты қалыптастыру мүмкін емес. «Оқушыларға шет тілін оқыту процесінде толеранттылықты қалыптастыруға ықпал ететін келесі факторларды ескеру қажет:

- шет тілінің материалын инсайдер (шетел тілі қоғамының өкілі) мен аутсайдер (басқа қоғам өкілі) призмасы арқылы салыстыру және кәсіби қызметтің жалпы және әртүрлі кәсіби маңызды дағдылары мен контексттерін анықтау;

•кәсіби іс-әрекеттің сипатына сәйкес келетін коммуникативті-прагматикалық және когнитивтік тәсілдер негізінде сәйкес оқыту технологияларын таңдау;

•білім алушылардың танымдық іс-әрекетінің үлгілеріне сәйкес курстың инфрақұрылымын дамыту және оқу материалдарын таңдау» [13].

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік, Е.Д.Кошеляева атап өткендей, мазмұндық және функционалдық құрамдас бөліктерден тұрады. Бастапқы білім (дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар, тарих, тұрмыс пен діннің ерекшеліктері, ұлттық таптаурындар мен ұлттық ерекше мінез-құлық туралы), сондай-ақ мәдени-әлеуметтік құндылықтарды білу және оқытылатын тілдің ана тілінде сөйлейтіндер арасындағы өзара әрекеттестік нормалары мазмұнын құрайды. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік. Нақты ұлттық мәдени тілдік бірліктерді, стереотиптік құралдарды және ұлттық сипаттың белгілерін көрсететін балама емес лексика мен олқылықтарды білу де әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мазмұнын құрайды.

«Құзыреттілік» және «әлеуметтік-мәдени құзыреттілік» ұғымдарының мәнін толығырақ қарастырайық. «Құзыреттілік» түсінігін түсіндірудің бар алуан түрлілігімен олардың әрқайсысы үшін практикалық қызмет парадигмасында білімді, дағдыларды және жеке қасиеттерді қолдану қабілеті негізгі категория болып қала береді. Осылайша, профессор И.А. Зимняя құзырлылықты «кейбір ішкі, әлеуетті, жасырын психологиялық жаңа формациялар: білім, идеялар, іс-әрекеттің бағдарламалары (алгоритмдері), құндылықтар жүйесі мен қарым-қатынастары, кейін адамның құзыреттіліктерінде ашылады» деп анықтайды.

Өз кезегінде А.В. Хуторскаяның «құзыреттілік» концепциясы объектілер мен процестердің белгілі бір шеңберіне, сондай-ақ оларға қатысты жоғары сапалы өнімді әрекетке қажетті өзара байланысты тұлғалық қасиеттердің (білім, қабілет, дағды, қызмет әдістері) жиынтығын қамтиды [14].

«Коммуникативтік құзыреттілік» терминін алғаш рет өзінің «Коммуникативтік құзыреттілік туралы» (1972) кітабында қолданған американдық социолінгвист және антрополог Д.Хеймс енгізді. Д.Гаймстың пікірінше, коммуникативті құзыреттілік тілдің жағдаяттық өзектілігін іштей түсінуге негізделген. Коммуникативті құзыреттілік құрылымына: грамматикалық, әлеуметтік лингвистикалық, стратегиялық, дискурсивті құзыреттілік кірді.

Сонымен бірге орыс лингводидактикасында «коммуникативтік құзыреттілік» терминін алғаш рет профессор М.Н. Вятютнев. Оның интерпретациясында «коммуникативтік құзыреттілік» «белгілі бір контекстке сәйкес сөйлеу әрекетінің түрлерін тану, жіктеу және қолдану қабілеті» деп түсініледі.

Кейін М.Канале мен М.Суэн коммуникативтік құзыреттілік концепциясын жасады. Майкл Канале коммуникативті құзыретті «байланыс үшін қажетті негізгі білім мен дағдылар» деп анықтайды. 1983 жылы Канале лингвистикалық емес контексті білуге негізделген коммуникативті құзыреттілік құрылымындағы

әлеуметтік-мәдени құзыретті әлеуметтік лингвистикалық құзыреттің бөлігі ретінде анықтады.

«Коммуникативті сөйлеу дағдысы» терминін Л.Бахман енгізген. Коммуникативтік дағдылардың негізгі құзыреттерінің қатарына ол әлеуметтік контекске сәйкес коммуникативті мазмұнды жеткізе білуге негізделген прагматикалық құзыреттілікті қосты.

Шетел тілдерін оқыту әдістемесінде «әлеуметтік-мәдени құзыреттілік» терминінің пайда болуы Ян ван Эк (Яван Эк) және Джон Тримм (JLMTrim) еңбектерімен байланысты. Олардың пікірінше, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады және ол күнделікті өмір жағдайларында адекватты өзара әрекеттесу, шет тілін пайдалана отырып, әлеуметтік байланыстарды орнату және қолдау қабілеті ретінде түсініледі. Осыған ұқсас түсіндіру Сысоев П.В., Щукин А.Н., Бим И.Л., Соловова Е.Н. еңбектерінде берілген. т.б.Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – шет тілін оқыту процесінде қалыптасатын белгілі бір білімнің, дағдының, дағдының, дағдының және сапаның жиынтығы. Әлеуметтік мәдени құзыреттілік бірлескен лингвистикалық және мәдени қауымдастықтарды салыстыру, мәдениетаралық ерекшеліктерді түсіндіру және мәдениетаралық өзара әрекеттесу бұзылған жағдайларда барабар әрекет ету қабілеті ретінде В.В. Сафонова [15].

«Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік» термині лингводидактикада «екінші реттік тілдік тұлға» арнайы ұғымының пайда болуымен ерекше мәнге ие болды. Ұғымның лингводидактикалық түсіндірмесін профессор И.И. Халеева (1989), екінші деңгейлі тілдік тұлғаны қалыптастыруды шет тілін оқытудың негізгі мақсаттарының бірі деп санайды. Жалпылама түрде екінші реттік тілдік тұлға адамның мәдениетаралық деңгейде қарым-қатынас жасау қабілеті ретінде анықталады. Қосалқы тілдік тұлғаны қалыптастыру мәдениетаралық ортада қарым-қатынас жасауға әзірлікті қамтамасыз ететін қабілеттер (құзыреттіліктер) мен тұлғалық қасиеттер кешенін дамыту процесі ретінде анықталады. Шет тілін меңгеру нәтижесінде білім алушы оқытылатын тілдің «рухына», мәдениетаралық қарым-қатынас жасауы тиіс халықтың мәдениетінің «тәніне» енуге қабілетті қосалқы тілдік тұлғаның ерекшеліктерін алады. жүзеге асырылуы. Бұл қабілет оқытылатын тілдің вербалды-семантикалық кодын, яғни сол тілдің ана тілінде сөйлейтіндердің «әлемнің тілдік суретін» және жан-жақтылығы мен жан-жақтылығын көрсететін «әлемнің ғаламдық суретін» шет тілдерін оқытудың әлеуметтік-мәдени аспектісін меңгеруден тұрады. Осы орайда қазіргі лингводидактиканың алдында тұлғаны тек сөйлеу субъектісі ретінде ғана емес, адамгершілік пен мәдениеттің субъектісі ретінде қалыптастыру міндеті тұр деп айта аламыз [14].

«Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік» терминін жасау барысында шетелдік зерттеушілер оның негізіне коммуникациялық дағдыларды жатқызады, бұл зерттелетін тілдің мәдениеті туралы білімді әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің негізгі аспектісі деп санайтын отандық ғалымдардың пікірлерінен өзгеше.

Осылайша, отандық және шетелдік ғалымдар «әлеуметтік-мәдени құзырет» ұғымының мәнін анықтауға әртүрлі қырынан қарайды, бұл оның дамуының әртүрлі кезеңдерінде қалыптасуының педагогикалық моделін құру үшін осы ұғымды одан әрі зерттеу және нақтылау қажеттілігін көрсетеді. орта мектепте шет тілін оқыту.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік тілдің елдің мәдени тәжірибесін жеткізу құралы екендігі туралы білімді қамтиды. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік стилі жағынан ерекшеленетін мәтіндердегі ұлттық таңбаланған сөздік қорын табу, түсіну және табу мүмкіндігін білдіреді. Әдістемелік терминдер сөздігіне сәйкес, «әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – ана тілінде сөйлеушілердің әдет-ғұрыптарын, мінез-құлық ережелерін, этикеттерін, әлеуметтік жағдайлары мен мінез-құлық стереотиптерін сақтай отырып, қарым-қатынас процесінде осындай білімді пайдалана білу, сондай-ақ тіл туралы білімдер жиынтығы. оқытылатын тілдің елі, ана тілінде сөйлейтіндердің әлеуметтік және сөйлеу әрекетінің ұлттық-мәдени ерекшеліктері. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік коммуникативтік құзыреттілікке жатады және оның құрамдас бөлігі болып табылады».

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мазмұнын төрт компонент құра алады: әлеуметтік-мәдени білім; қарым-қатынас тәжірибесі (коммуникация стилі); ағылшын тілінде сөйлейтін мәдениет фактілеріне жеке қатынасы; тілді қолдану тәсілдерін меңгеру. Кейде елдегі мәдени ерекшеліктер, белгілі бір тарихи оқиғалар, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардағы елеулі айырмашылықтар әртүрлі ұлт өкілдерінің әңгімесіне тосқауыл болатындай жағдай туындайды.

Кейбір шындықтардағы айырмашылықтар және әртүрлі мәдениет өкілдерінің оларға деген көзқарасы бұл заттар мен құбылыстардың әртүрлі әлемде өмір сүріп, дамып отыруына байланысты үлкен қиындық тудырады. Мәдени және тілдік баламалықтың артында мәдени идеялардың баламалылығы жатыр. Зерттелетін тілдің ағылшын тілді елінің ерекшеліктерін білу ғалымдарды ағылшын тілін оқыту әдістемесіне лингвистикалық және мәдени көзқарас туралы ойлануға мәжбүр етті. Сабақта берілген аймақтық ақпарат мектеп оқушыларының коммуникативті дағдыларын дамытуға, олардың танымдық қызығушылығын белсендіруге жақсы әсер етеді (6-сурет) [16].

6-сурет. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мазмұны

Мұның бәрі де бірқатар білім беру мәселелерін шешуге мүмкіндік беретін тілдерді одан әрі үйренуге тамаша мотивация болып табылады. Е.М. Верещагин мен В.Г. Костомаров тілдің барлық деңгейлері «мәдени тұрғыдан туған», яғни «олардың аймақтық жоспары бар, сондықтан сөздердің мәдени компонентін зерттеу шет тілін табысты меңгерудің маңызды шарты болып табылады» дейді. Осы немесе басқа аймақтық ақпараттың көмегімен білім алушының ой-өрісін байытып, дамыта отырып, ағылшын тілінің білім алушысы әлемде болып жатқан интеграциялық процестерге қосыла алады».

Тілдің коммуникативті қызметі мәдениетаралық қатынасты қамтамасыз ету арқылы түсіндіріледі. Дегенмен, қарым-қатынасқа қатысушылар бір тілдік құрылымдарды пайдаланғанымен, әрқашан бір-бірін түсіне алмайды. Мұның бәрі түсінікті: коммуниканттар таңдаған тіл құралдары әртүрлі әлеуметтік-мәдени құрылымдарға негізделген. Починок Т.В. «мәдениетаралық қарым-қатынаста өзара түсіністікке қол жеткізуге ортақ коммуникативті және прагматикалық кеңістік құру арқылы қол жеткізуге болады» деп ұсынды. Ағылшын тілін оқытудың нәтижесін лингвистикалық, сөйлеу және әлеуметтік-мәдени білімдерді, дағдылар мен дағдыларды меңгерудің белгілі бір деңгейін білдіретін шет тілі құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту ретінде анықтауға болады. Шетел тілінің коммуникативтік құзыреттілігі білім алушыларға күнделікті, педагогикалық, іскерлік, қоғамдық-саяси қарым-қатынастың зерттелетін жағдаяттарында коммуникативтік және практикалық мәселелерді дұрыс шешуге негіз жасайды, білім алушылардың коммуникативті және әлеуметтік-мәдени өзін-өзі дамытуға қажетті қабілеттер мен қасиеттерді дамытады. тұлға (7-сурет) [17].

7-сурет. Шетел тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің компоненттері

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікте негізгі құрамдастардың бірі мемлекеттер мен олардың тарихи дамуын, мәдениет деңгейі мен ағылшын тілінде сөйлейтін елде тұратын адамдардың өзіндік ерекшеліктерін салыстыруға дайын болу болып табылады. Мектеп оқушыларына түсіндіруде басқа қағидаларды, жат мәдениетті, әдет-ғұрыптарды құрметтеудің қаншалықты маңызды екеніне басымдық беріледі. Мектеп оқушыларын кез келген этнос өкілдеріне төзімділікке тәрбиелеу керек. Әңгімелесушілер тарапынан болатын қиындықтарды алдын ала білуге дайын бола отырып, өз еліңіз бен мәдениетіңізді абыроймен көрсету өте маңызды. Сонымен қатар, сіз өз көзқарасыңызды қорғай

білуіңіз керек және қажетті дәлелдерді таба білуіңіз керек, жолдастарыңызды құрметтеңіз, бірақ сонымен бірге олардың пікіріне тәуелді болмаңыз.

Осылайша, ағылшын тілі сабағында мектеп оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерін қалыптастыруды асыра бағалау қиын екенін атап өтуге болады. Ал ағылшын тілін оқыту әдістемесінің дамуының қазіргі кезеңінде әлеуметтік-мәдени дағдылар мен білімді қалыптастыру шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің құрамдас бөлігі болып табылады. Демек, ағылшын тілінде сөйлейтін елдің менталитеті мен мәдениетімен таныспай, ағылшын тілін толық меңгеру мүмкін емес.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктер өмірдегі маңызды дағдылардың рөлін ашатын әртүрлі құзыреттіліктердің жиынтығы ретінде көрінеді. Мектеп отбасы сияқты (оқушының жақын ортасы ретінде) әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктердің көрінуіне және дамуына ықпал етеді. Зерттеушілер өз жұмыстарында мұғалімдер білім алушылардың негізгі назары дискурстарға (үйде, қоғамда, бейресми әлеуметтік қарым-қатынаста қолданылатындар) және қайталама дискурстарға (мектепте және басқа да формальды негізде) болатын «үшінші кеңістікті» жасайды деген идеяны тұжырымдады. институттар) қиылыса отырып, негізгі және қосалқы дискурстар біріктірілген осы үшінші кеңістікті құрайды.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттердің құрамы және олардың әсері тиісті құзыреттерді беру, алу және қолданудың нақты саласымен тікелей анықталады. Үздіксіз білім алу мүмкіндіктерін жүзеге асыру арқылы ол осындай құзыреттіліктердің қалыптасуына қолайлы ортаға айналады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттер әлеуметтік, мәдени құндылықтарды және жеке тұлғаны қалыптастыруға қатысады, олар өз кезегінде белгілі бір әлеуметтік-кәсіптік саладағы әлеуметтік субъектінің іс-әрекетінің негізін құрайды, сонымен қатар маңызды фактор болып табылады. өзгермелі салада өзін іске асыруға және орнықтыруға, кәсіптік, әлеуметтік және мәдени ортадағы өзгерістерге бейімделуге көмектесетін әлеуметтік субъектінің дағдысының белсенді бөлігі; олар тұлғаның кәсіби әлеуметтену үдерісі мен мазмұнын олардың құрамына, құрылымына, әртүрлілігіне, таңдауына және қарым-қатынас әдісіне байланысты құрылымдауға қабілетті. қолданба.

Ең алдымен, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту әртүрлі әлеуметтік-мәдени жағдайларға бейімделу, басқа адамдардың мәдени ерекшеліктерін түсіну және құрметтеу, әртүрлі әлеуметтік-мәдени ортада тиімді өзара әрекеттесу қабілетін болжайтынын есте ұстаған жөн.

Осылайша, бұл құзыреттер келесі аспектілерді қамтуы мүмкін:

1. Мәдениетаралық тәрбие және оқыту: басқа елдер мен халықтардың мәдени ерекшеліктерін, білім алушылар тұратын өлкенің тарихы мен мәдениетін зерттеу мен түсінуге арналған түрлі іс-шараларды ұйымдастыру.

2. Қарым-қатынас дағдылары: білім алушыларды басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас жасау дағдыларына үйрету, тиімді қарым-қатынас жасау және мәдениетаралық контексте қақтығыстарды шешу қабілеттерін дамыту.

3. Талқылау және кейстер: Мәдениетаралық жағдайларға байланысты кейстерді талқылау және талдау, білім алушыларға әртүрлі көзқарастар мен тәсілдерді жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

4. Рөлдік ойындар мен симуляциялар: мәдениетаралық жағдайларды имитациялау үшін ойын әдістерін қолдану және оқушыларды оларда тиімді өзара әрекеттесуге үйрету.

5. Әртүрлі мәдениеттерді зерттеу: оқу жоспарлары мен бағдарламаларына көпмәдениетті мазмұнды енгізу, экскурсиялар мен мәдени мұра іс-шараларын ұйымдастыру.

6. Өзін-өзі бағалау және өзін-өзі тануды дамыту: білім алушыларға өздерінің мәдени ерекшелігін түсінуге көмектесу және олардың мінез-құлқын бейімдеу және мәдени айырмашылықтарды қабылдау қабілетін дамыту [18].

Заманауи мектеп – қазіргі уақытта бала тек білімді ғана емес, сонымен бірге өмір тәжірибесін, басқа адамдармен және жалпы әлеммен өзара әрекеттесу тәжірибесін игеретін әлеуметтік-мәдени кеңістік. Әлеуметтік-мәдени орта – құндылықтарды, қатынастарды, белгілерді, заттарды, заттарды қамтитын адамның мәдени даму кеңістігі. Бұл элементтерді түбегейлі стандарттау мүмкін емес, сәйкесінше, осы кеңістікте мектеп оқушыларының өмірлік іс-әрекетін ұйымдастырудың көптеген білім беру үлгілері анықталды және жүзеге асырылады. Әлеуметтік-мәдени орта жеке тұлғаның қоғамдағы қызмет етуінің шарттарын белгілейді, ал Л.П. Буй, келесі функцияларды орындайды:

- жаңа мәдени құндылықтарды таратуға ықпал етеді,
- топтың мүдделерін ынталандырады,
- қарым-қатынас субъектілерінің өзара әрекетін белсендіреді,
- негізгі құндылықтарға деген көзқарасын қалыптастырады,
- қоғамдық тәжірибені игеруге және адамның өмір сүруіне қажетті жаңа қасиеттерді меңгеруге ықпал етеді.

Балалық шақты әлеуметтік-мәдени, тарихи қалыптасқан құбылыс ретінде түсіну бала, мәдениет және қоғам арасындағы өзара әрекеттестіктің мәнін ашатын бірқатар позицияларды анықтауға және әлеуметтік-мәдени құзыреттілік ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Әлеуметтік мәдениеттің дамуы баланың қоғамға деген көзқарасының дамуымен қамтамасыз етіледі. Сәйкес Л.С. Выготский, бұл қарым-қатынас екі жақты: бір жағынан, бала өзінің даму процесінде мәдениет құндылықтарын түсінеді, олар оның психикасына «өседі», екінші жағынан, баланың өзі «өседі». мәдениет. Бұл процесс оның мәдениет кеңістігінде және уақытында өзін-өзі анықтауымен, мәдениеттің ең қарапайым құралдарымен объективтіленген құндылықтарды, әдістерді, әрекеттерді ассимиляциялаумен байланысты. Мәдениет құндылықтарымен таныс бола отырып, бала оларды санасына сіңіреді, бұл оған өз ішінде еркіндік сезімін береді. Субъективті таңдауда бұл еркіндікті жүзеге асыру адамның өз құндылығын сезінуіне делдалдық етеді, басқа адамдармен өзара әрекеттесу үшін белгілі бір мағыналарды белгілейді және тұтастық, өзін-өзі қамтамасыз ету және өзінің адамдық қадір-қасиетін қамтамасыз етеді.

Д.И. Фельдштейн баланың балалық шақтағы әлеуметтік-мәдени дамуының мәселелерін зерттей отырып, мәдениет - шығармашылық даралықтың дамитын саласы, өйткені онымен танысу, оның құндылықтарын интернационализациялау, оны игерудің маңызды шарты болып табылады деген қорытындыға келеді. жеке тұлғаның әлеуметтік мәдени әлемде өзінің «менін» әлеуметтік, нақты ашуы. Кіші мектеп жасындағы ерекше белгілердің жиынтығымен ерекшеленетін кезең (бірге өмір сүру тәжірибесі, бірге болу, ойлау, алғашқы ашу, реакциялардың жақындығы, әлемге ашықтық), балалық шақ, еркіндікке, әрекетке, тазалыққа ұмтылу. мәдениеттің өзі баланың еркін таңдау жағдайындағы рухани дамуын, оның мәнді іс-әрекеттегі қазіргі қажеттіліктерін жүзеге асыруды, адамдар арасындағы өзара әрекетті мән-мағынамен толтыруды, интерициализациялауды жүзеге асыратын өрісті жасайды. мәдени құндылықтар, мәдени шығармашылық, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік қалыптасады.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің философиялық аспектілері А.Я. Флиера, О.Н. Астафьева, О.А. Захарова, А.П. Садохина, О.И. Карпухина, И.В. Кондакова, А.В. Костина. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті философиялық түсіну контекстінде оның бірқатар маңызды белгілері атап өтіледі: жеке тұлғаның психологиялық ұтқырлығы мен көпшілдігі, оның әлеуметтік бейімделуі және мәдени төзімділігі (А.Я. Флиер), әлеуметтік-мәдени қызметке дайындығы, қалыптасқан құндылық бағдарлары. жеке тұлғаның, диалог жүргізуге дайындығы (Д.П. Садохин), қызметтің әлеуметтік мәнмәтінін түсіну қабілеті (Я.Г. Багдасарян, Г.В. Панина), тұлғаның қоғамға бейімделу және интеграциялану қабілеті (О.Н. Астафьева, О.А. Захарова) .

Мәдениеттануда әлеуметтік-мәдени құзыреттілік әлеуметтік-мәдени контексте концептуализацияланған әлеуметтік маңызды мәселелерді жауапкершілікпен шешуге қажетті адамның қабілеті, сондай-ақ коммуникациялық серіктестердің өз мәдениеті мен мәдениеті туралы білім негізінде диалог жүргізуге дайындығы мен қабілеті ретінде қарастырылады. серіктес мәдениеті (А.Я. Флиер, О.Н. Астафьева, О.А. Захарова, О.И. Костина). Бірқатар зерттеушілер әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құрамына «мәдени құзыреттілік» (А.Я.Флиер), «ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілік» (О.Н.Астафьева, О.А.Захарова) және «мәдениетаралық құзыреттілік» (А.П.Садохин) кіреді.

Білім берудегі құзіреттілікке негізделген тәсілдің негізін салушылар (И.А. Зимняя және А.В. Хуторской) әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті жеке, тәуелсіз деп бөлмейді. Алайда, И.А. Зимняя әлеуметтік-мәдени құзіреттіліктің құрамдас бөліктерін адам мен әлеуметтік сала арасындағы әлеуметтік өзара әрекеттесу құзыреттеріне жатқызады, ал А.В. Хуторской әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті жалпы мәдени құзіреттіліктің құрамдас бөлігі ретінде қарастырады.

«Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік» термині соңғы уақытта кәсіби және әдістемелік әдебиеттерде жиі қолданылатындардың біріне айналды. Әртүрлі авторлар оған әртүрлі түсініктер береді, бұл көптеген сәйкессіздіктерге әкеледі және білім берудің әртүрлі деңгейлерінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті бірыңғай логикада қалыптастырудың тиімді тәсілдері мен әдістерін әзірлеуде

күш-жігерді біріктіруге ықпал етпейді. Дәстүрлі түрде әлеуметтік-мәдени құзыреттілік тұлғаның әлеуметтену деңгейін көрсететін жалпы ұжымдық ұғым ретінде де (Дж.Делорс, Н.А. Рототаева), негізгі құзыреттілік құрамдас бөлігі ретінде де (В. Хутмахер) жеке қасиет ретінде қарастырылады. адамның өзіне, қоғамға, басқаларға, іс-әрекетке қарым-қатынасына негізделген әлеммен қарым-қатынасы.

Осы мәселе бойынша зерттелген әдебиеттерді талдау көптеген авторлардың әлеуметтік мәдени құзыретті тіл мен мәдениетті «бірлесіп зерттеу» позициясынан қарастыратынын көрсетті. Олар бұл ұғымды әлеуметтік-мәдени контекст (құндылықтар, әдет-ғұрыптар, дәстүрлер, белгілі бір қоғамға тән мәдени жетістіктер) туралы білім ретінде ғана емес, сонымен қатар бірқатар дағдылардың болуын болжайтын коммуникативті қабілеттің белгілі бір аспектісі ретінде анықтауда біріккен. мәдениетаралық коммуникацияға қатысуға мүмкіндік беретін және қарым-қатынас саласы мен жағдайына байланысты сөйлеу мінез-құлқын түрлендіретін (Н.И.Гез, А.В.Гусева, Н.А.Игнатенко, Л.Д.Литвинова, Л.Н.Полушина, И.Е. Риске, В.В.Сафонова, В.П.Сысоев) [19].

Педагогикалық әдебиеттерді зерттеу бірқатар зерттеушілер білім берудің әлеуметтік-мәдени бағытын құзыреттілік емес, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік позициясынан қарастыратынын көрсетті. «Құзырет» және «құзыреттілік» ұғымдарын түсіндірудің әртүрлі тәсілдерін талдай келе және осы терминдердің мәніне сүйене отырып, біз әлеуметтік-мәдени құзыреттілік туралы айтуға болады деп санадық, өйткені оның өмір сүруінің негізгі нысаны әлеуметтік-бағдарланған қызмет болып табылады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – жеке тұлғаның әлеуметтік тәрбиесі мен өзін-өзі дамытуының, оның тұлғалық өсуінің, біртұтас өзін-өзі ұйымдастырудың және белсенділік пен жеке тәжірибенің синтезінің өнімі.

Е.Ю. Почтарева «жеке тұлғаның әлеуметтік-мәдени құзыреттілігі – бұл әлеуметтік қарым-қатынастар мен мәдениет саласындағы білім, білік, дағдылардың, іс-әрекет әдістерін жүзеге асыру тәжірибесінің, шығармашылық қызметтегі тәжірибенің кешенді, көп өлшемді қалыптасуы». Почтарева Е.Ю. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік топтың әлеуметтік рөлдерінің, нормалары мен ережелерінің, құндылық бағдарларының, мінез-құлықтың мәдени үлгілерінің, белгілі бір қоғамда ынталандырылатын мәдени сипаттамалар тұрғысынан адамның «менін» түсінуінің жиынтығы деп санайды: «Әлеуметтік және әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мәдени компоненттері бір-бірін толықтырумен сипатталады, яғни .е. өзара ықпал ету және жеке тұлғаның әлеуметтік-мәдени құзыреттілігі құрылатын сала ретінде мағыналы әрекет ету».

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік күрделі және көп құрамды ұғымды білдіреді және педагогика, мәдениеттану, әлеуметтік психология, шет тілдерін оқыту әдістемесі сияқты ғылымдардың жіті назарының объектісі болып табылады [20].

Әлеуметтік мәдени құзыреттілік, Сафонова В.В. анықтағандай, оқытылатын тілдің елін, әртүрлі қоғамдары мен қоғамдарын сипаттайтын әртүрлі

әлеуметтік және мәдени салалардағы білімнің болуы және осы білімді қарым-қатынас әрекетінде барабар қолдана білу дағдыларының болуы. [21].

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік, деп санайды Сысоев П.В., зерттелетін тіл елдерінің әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері туралы білім көлемін кеңейтуді, өзінің сөйлеу және бейвербалды мінез-құлқын қалыптасып келе жатқан әлеуметтік-мәдени контексттің ерекшеліктеріне барабар құрылымдау қабілетін арттыруды қамтиды. сондай-ақ қалыптасқан құндылық бағдарлары негізінде лингвомәдени фактілерді барабар түсіну және түсіндіру дағдыларын дамыту [22].

Н.М. Андронкина әлеуметтік-мәдени құзыреттілік белгілі бір мазмұндық базаны, белгілі бір тілдің мәдени-тарихи, лингвистикалық-мәдени, әлеуметтік-мәдени және лингвистикалық (лингвистикалық) білімдерін, сөздік кодын және паралингвистикалық құралдарын меңгеру деңгейін білдіреді деп есептейді.

Осы терминнің жоғарыдағы түсіндірмелерін талдай отырып, зерттеудің авторы әлеуметтік-мәдени құзыреттілікке зерттелетін тіл елінің қоғамының мәдени, әлеуметтік лингвистикалық және этикалық ерекшеліктері туралы білімдер жиынтығы, сондай-ақ тілдің тілге деген ықыласы мен қабілеті туралы анықтама береді. білім алушылардың осы білімдерін шет тіліндегі қарым-қатынаста қолдануы.

Әлеуметтік-мәдени құзыретті келесі ішкі құзыреттердің жиынтығы ретінде де анықтауға болады:

- Өлкетану – елдің географиялық, саяси, әлеуметтік құрылымы туралы білім, тұрмыс-тіршілігі, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпы, халықтың мәдениеті, өнері, ұлттық тағамдары, мерекелері туралы білім және соған сәйкес ұлттық және ұлттық тілдердегі тілдік бірліктерді тану және қолдану дағдылары. мәдени ерекшеліктер;

- Мінез-құлық – сөйлеу этикеттерін, клишелік тіркестерді, вербалды емес қарым-қатынас формалары мен құралдарын білу және қолдану.

- Психологиялық – ұлттық менталитеттің ерекшеліктері, ұлттық мінездің типологиялық ерекшеліктері, этникалық ерекшеліктерге төзімділік сезімі, кертартпалықтарды жеңу туралы ойлар.

- Лингвомәдениет – әлеуметтік және мәдени тұрғыдан белгіленген лексикалық бірліктерді білу, оларды мәлімдеменің мазмұнына сәйкес тандай білу [23].

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік әлеуметтік-мәдени білім мен дағдыларды ғана емес, сонымен қатар мағына құраушы компоненттерді (аксиологиялық, коммуникативті-белсенділік) біріктіреді. Н.Г. Муравьева әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті «адамның әр түрлі әлеуметтік және мәдени салалар туралы білімнің болуын болжайтын, оның ішінде өмірдің әртүрлі салаларында басқа адамдармен қарым-қатынас жасау қабілеті мен дайындығы, өзінің мағыналық тәжірибесіне сүйену, қабілеттерді қамтамасыз ететін тұлғаның интегративті сипаттамасы ретінде қарастырады. ақпараттық кеңістікте мағыналы шығармашылық қызмет үшін ақпараттық ресурстарды пайдалану». Ақпараттық қоғамның ресурстарын белсенді дамыту процесінде тұрған адам семантикалық

аспекті маңызды рөл атқаратын белгілі бір мәдени тәжірибе алады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік, Н.Г. Муравьева, мәдени білім мен әлеуметтік тәжірибенің, қызмет әдістерін жүзеге асыру тәжірибесінің, шығармашылық әрекеттегі тәжірибенің, эмоционалдық және құндылық қатынастардағы тәжірибенің күрделі жүйесі. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту, Н.Г. Муравьеваның пікірінше, білім алушы ақпаратты қабылдап, қолданып қана қоймай, оны өзінің мәдени нормалары мен құндылықтары арқылы өткізіп, сол арқылы әрекет ету қабілеті түрінде жүзеге асатын белгілі бір мағынаны шығарған жағдайда пайда болады. Сонымен, білім алушылардың семантикалық тәжірибесі әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің қажетті құрамдас бөлігі болып табылады.

Н.Г.-ның көзқарасы бізге өте жақын. Мәдениеттанулық көзқарасқа сүйене отырып, адамның мәдениетке «кіру» негізі ретінде қоршаған әлемге құндылық қатынасын қалыптастыру қажеттілігін болжайтын Муравьева осындай білім беру процесін ұйымдастыру және осындай білім беру ортасын құру қажеттілігін өзекті етеді. адам өмірінің нақты мәдени жағдайларын ескере отырып, жалпыадамзаттық мәдениет жағдайында тұлғаның қалыптасуын қамтамасыз етер еді. Білім алушылардың семантикалық тәжірибесі ақпараттық қоғамдағы әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің жүйе құраушы және интеграциялық құрамдас бөлігі болуы маңызды. Н.Г. Муравьева әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті зерттеудің қалыптасқан тәсілдерінде оның ақпараттық қоғам жағдайындағы ерекшелігі жеткілікті түрде ескерілмейтініне, атап айтқанда, әлеуметтік-мәдени ақпаратты «өмірге» айналдыру үдерісіне назар аударады [24].

Қазіргі жағдайда әлеуметтік-мәдени құзыреттілік жеке тұлғаның әлеуметтік-мәдени кеңістікте тарихи түрде белгіленген және қоғамдағы тұлғаның қызмет ету шарттарын анықтайтын бірқатар субъективті сипаттамаларда принципті мәнге ие болады.

Әлеуметтік мәдени құзыреттілік негізі қоғам туралы, ондағы мінез-құлық ережелері мен әдістері туралы білім болып табылады. Мектеп оқушысы үшін қоғам кең (әлем, ел) және тар (отбасы, мектеп, аула) ортамен бейнеленген. Оның әлеуметтік-мәдени құзыреттілігі оның екеуінен де қаншалықты хабардар екендігімен анықталады. Бұл жерде әңгіме әлем, ел, аймақ, олардың ерекшеліктері, оларда бейнеленген әлеуметтік институттар, мектеп, отбасы туралы мәліметтер туралы ғана емес, сонымен қатар адамдар арасындағы қарым-қатынастың ерекшеліктері, дәстүрлер, мінез-құлық нормалары мен ережелері туралы да болып отыр.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құрылымындағы әлеуметтік-мәдени білімдердің, дағдылар мен дағдылардың жиынтығына құрмет көрсете отырып, бұл жиынтық өз алдына әлеуметтік-мәдени мінез-құлықты қамтамасыз етпейтінін атап өткен жөн. Біз әлеуметтік-мәдени құзыретті білім мен нақты жағдай арасында байланыс орнату қабілетіне және мәселені шешуге қолайлы өзара әрекеттестіктің адекватты әдістерін таба білуге ерекше назар аудара отырып, білім мен дағдылардың кеңірек жиынтығы ретінде қарастырамыз.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мәнінің теориялық және қолданбалы аспектілері, оны анықтаудағы әртүрлі тәсілдер отандық білім берудің зерттеулері

мен тәжірибесінде көрініс табады. Білім берудің мәдени парадигмасы контекстінде жүргізілген зерттеулерімізде әлеуметтік-мәдени құзыреттілік әлеуметтік мәдениеттің әртүрлі типтері (моральдық-этикалық, гендерлік, гендерлік) саласындағы білімнің болуымен көрінетін жеке тұлғаның интегративті сипаттамасы ретінде қарастырылады. ұлттық, құқықтық, конфессиялық), оны зерттеуге деген қызығушылық, әртүрлі өмірлік жағдайларда адамдармен қарым-қатынас жасауға дайындығы, тұлғааралық қарым-қатынасты бағалау тәсілдері. Анықтамаға сүйене отырып, біз білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігінің құрылымына ақпараттық, мотивациялық, операциялық, коммуникативті және рефлексиялық құзыреттіліктер кіреді деп есептейміз.

Стивен С.Розенвальдтың айтуынша, ССМ үш негізгі компоненттен тұрады:

1. **Мәдени білім**— мәдени айырмашылықтарды, олардың көріністері мен күнделікті өмір мен қарым-қатынасқа әсерін түсіну.
2. **Бейімделу дағдылары**— мәдени жағдайлар мен қажеттіліктерге байланысты мінез-құлқын өзгерту мүмкіндігі.
3. **Қарым-қатынас дағдылары**— мәдениетаралық ортада тиімді өзара әрекеттесу және қақтығыстарды шешу қабілеті.

8-сурет. Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің негізгі компоненттері

Бұл құзырет білім беруден бизнес пен дипломатияға дейінгі әртүрлі салаларда маңызды. Клаудиа Молинидің пікірінше, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту тұлғааралық қарым-қатынасты жақсартуға ғана емес, сонымен қатар бейтараптық пен стереотиптердің деңгейін төмендетуге көмектеседі, бұл өз кезегінде көпұлтты ұжымдарда үйлесімді өзара әрекеттесуге әкеледі.

Мәдени білім әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құрамдас бөлігі ретінде

ССМ бірінші маңызды аспектісі әртүрлі мәдениеттер туралы білім болып табылады. Бұл мәдени нормаларды, дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды және тілдік сипаттарды түсінуді қамтиды. Зерттеулер көрсеткендей, мәдени контексттерді білу түсініспеушілік пен қақтығыстарды болдырмауға көмектеседі. Ховардстың

пікірінше, мәдени айырмашылықтарды білу әртүрлі мәдениеттегі адамдар арасында өзара құрмет пен сенімді қалыптастырудың негізі болып табылады.

Марк Морган мен Джейн Шеферд мәдени айырмашылықтар туралы білім тек дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар сияқты үстірт аспектілерді зерттеумен шектелмейтінін, сонымен қатар мәдени дүниетанымдар мен құндылықтар жүйесін терең түсінуді қамтитынын атап көрсетеді. Олар мәдени айырмашылықтар туралы білім әртүрлі мәдениеттегі адамдардың мотивациялары мен мінез-құлық үлгілерін жақсы түсінуге көмектеседі деп санайды.

Бейімделу дағдылары

БКМ-нің екінші құрамдас бөлігі бейімделу дағдылары болып табылады. Әртүрлі мәдени жағдайларға бейімделу және контекстке байланысты мінез-құлқын өзгерту мүмкіндігі мәдениетаралық өзара әрекеттестіктің сәтті болуының негізгі аспектісі болып табылады. Джон Рубин жүргізген зерттеулер бейімділік адамның икемді болуын және жаңа мәдени тәжірибелер мен нормаларға ашық болуын талап ететінін көрсетеді.

Кристина Шоенфельдтің айтуынша, бейімделу дағдылары мәдени айырмашылықтарға тез және тиімді жауап беру, қарама-қайшылықтан аулақ болу және ортақ тіл табуды қамтиды. Шоенфельд бұл дағдыларды дамыту кәсіби ортада ғана емес, сонымен қатар күнделікті өмірде де көмектеседі, тұлғааралық қарым-қатынасты жақсартуға көмектеседі деп санайды.

Қарым-қатынас дағдылары

БКМ-нің үшінші құрамдас бөлігі – коммуникативті дағдылар. Мәдениетаралық ортада тиімді қарым-қатынас жасау және қақтығыстарды шешу мүмкіндігі әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің маңызды аспектісі болып табылады. Джеймс Льюис жүргізген зерттеулер көрсеткендей, тиімді мәдениетаралық қарым-қатынас тілді білуді ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынаста мәдени ерекшеліктерді есепке алуды қажет етеді.

Сонымен қатар, Линда Джонсонның пікірінше, табысты мәдениетаралық коммуникация мәдени контекстке байланысты өзгеруі мүмкін ым-ишара, мимика және дауыс ырғағы сияқты вербалды емес белгілерді тану және түсіндіру қабілетін қамтиды. Ол вербалды емес белгілерді оқи білу түсініспеушіліктерді болдырмауға көмектесетінін және әңгімелесушіні тереңірек түсінуге ықпал ететінін атап өтеді.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қолдану

Көпұлтты ұжымдарда үйлесімді мәдениетаралық қарым-қатынастар мен табысты өзара іс-қимыл жасау үшін әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті тәжірибеде қолдану маңызды. Зерттеулер көрсеткендей, жоғары әлеуметтік-мәдени құзыреттілігі бар адамдар халықаралық жобаларда және әртүрлі мәдениет өкілдерімен өзара әрекеттесуді қажет ететін жұмыс орындарында табысқа жету ықтималдығы жоғары.

Нина Браун жүргізген зерттеуге сәйкес, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту кәсіби қарым-қатынас сапасының жоғарылауымен және мәдениетаралық қақтығыстар деңгейінің төмендеуімен байланысты. Браун ССМ дағдылары

жұмыс ортасын жақсартуға және халықаралық командалардағы өнімділікті арттыруға ықпал ететінін айтады.

Сонымен, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік - бұл әртүрлі мәдени орталарда тиімді өзара әрекеттесу үшін қажетті білім, білік және дағдылардың кешенді жиынтығы. Ол мәдени айырмашылықтар туралы білімді, бейімделу дағдыларын және қарым-қатынас дағдыларын қамтиды. Бұл құзыреттілікті дамыту табысты мәдениетаралық өзара әрекеттесуге, қақтығыстарды азайтуға және қарым-қатынас сапасын жақсартуға ықпал етеді. Жаһандану және мәдени әртүрліліктің артуы жағдайында әлеуметтік-мәдени құзыреттілік тұлғалық және кәсіби өсудің маңызды аспектісіне айналуға.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – әртүрлі мәдени ортада табысты өзара әрекеттесу үшін қажетті дағдылардың, білім мен дағдылардың кешенді жиынтығы. Мәдени шекаралар барған сайын өткізгіш бола бастаған бүгінгі жаһандану әлемінде әртүрлі мәдениет өкілдерімен тиімді өзара әрекеттесу терең түсіністік пен бейімделуді талап етеді. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құрылымы әдетте бірнеше негізгі құрамдас бөліктерге бөлінеді, олардың әрқайсысы өзінің маңызды рөлін атқарады.

1. Мәдениет туралы білім

Мәдени нормалар мен құндылықтар

Мәдени нормалар мен құндылықтар әрбір мәдениеттегі мінез-құлық пен өзара әрекеттестіктің негізін құрайды. Осы нормалар мен құндылықтарды түсіну түсінбеушілік пен қақтығыстарды болдырмауға көмектеседі. Мысалы, кейбір мәдениеттерде ұжымшылдық пен үлкенді құрметтеу негізгі құндылықтар болып табылады, ал басқа мәдениеттерде индивидуализм мен автономияға баса назар аударылуы мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, мұндай айырмашылықтар туралы хабардар болу мәдениеттер арасындағы өзара әрекеттесуді жақсартуға көмектеседі.

Мәдени нормалар өмірдің көптеген аспектілерін қамтуы мүмкін: сәлемдесу мен дастарханда жүруден бастап іскерлік тәжірибе мен жанжалдарды шешу тәсілдеріне дейін. Мысалы, Жапонияда қарым-қатынаста формальдылықты сақтау маңызды, ал Америка Құрама Штаттарында өзара әрекеттестіктің неғұрлым ашық және еркін формалары қолайлы болуы мүмкін.

Тіл

Тіл әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің маңызды аспектісі болып табылады, өйткені ол тек қарым-қатынас құралы қызметін атқарып қана қоймайды, сонымен қатар мәдени ерекшеліктер мен дүниетанымды көрсетеді. Тілді немесе кем дегенде негізгі тілдік ерекшеліктер мен диалектілерді білу түсініспеушіліктерді болдырмауға және қарым-қатынас сапасын жақсартуға көмектеседі. Мысалы, жергілікті идиомалар мен өрнектерді түсіну қарым-қатынасты айтарлықтай жақсартып алады және әңгімелесушінің мәдениетіне құрмет көрсетеді.

Сондай-ақ тілдің ым-ишара, мимика және интонация сияқты вербалды емес аспектілерін де ескеру маңызды, олар мәдениеттер арасында айтарлықтай өзгереді. Кейбір мәдениеттерде, мысалы, араб елдерінде, жақын физикалық

байланыс және жиі күлімсіреу қалыпты жағдай болуы мүмкін, ал Солтүстік Еуропа сияқты басқа мәдениеттерде ұстамды мінез-құлыққа артықшылық берілуі мүмкін.

2. Бейімделу қабілеті

Мінез-құлықтың икемділігі

Мәдени контекстке байланысты өзінің мінез-құлқын өзгерту мүмкіндігі әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің негізгі аспектісі болып табылады. Икемділік мәдени күтулер мен нормаларға байланысты адамның мінез-құлқын, тәсілдерін және қарым-қатынас стилін бейімдеу қабілетін қамтиды. Бұл қарым-қатынас, киіну тәсілі немесе іскерлік келіссөздер жүргізу тәсілін өзгертуді қамтуы мүмкін.

Мысалы, Германия сияқты кейбір мәдениеттер тараптар арасындағы контекст пен қарым-қатынастарды ескеру маңызды болып табылатын Оңтүстік Корея сияқты икемді мәдениеттерден гөрі іскерлік келіссөздердегі тікелейлік пен дәлдікті жоғары бағалайды. Икемділік көпұлтты командаларда тиімді өзара әрекеттесуге және ортақ мақсаттарға жетуге мүмкіндік береді.

Эмпатия

Эмпатия – бұл басқа мәдениеттегі адамдардың көзқарастары мен сезімдерін түсіну және қабылдау қабілеті. Бұл қабілет мәдени айырмашылықтарды интеллектуалды түрде түсінуді ғана емес, сонымен қатар басқалардың тәжірибесі мен эмоцияларына эмоционалды жауап беруді де қамтиды. Эмпатия сенімді қарым-қатынас орнатуға және мәдени кедергілерді жеңуге көмектеседі.

Эмпатия сонымен қатар шешім қабылдау кезінде өзіңізді басқа адамның орнына қою және оның мәдени деңгейін ескеру мүмкіндігін қамтиды. Мысалы, кейбір мәдениеттерде үлкендерге құрмет пен ілтипат көрсету маңызды болып табылады, бұл шетелдіктерден мәдени нормалар мен тәжірибелерге ерекше назар аударуды талап етеді.

3. Қарым-қатынас дағдылары

Мәдениетаралық қарым-қатынас

Мәдениетаралық коммуникация әртүрлі мәдениеттегі адамдармен тиімді қарым-қатынас жасау мүмкіндігін қамтиды. Бұл тек тілді білуді ғана емес, сонымен қатар мәдени контексттерді, нормаларды және күтулерді түсінуді талап етеді. Қимылдар және вербалды емес белгілер сияқты мәдени белгілерді дұрыс түсіндіру және қолдану қабілеті қарым-қатынас сапасын жақсартуға және түсінбеушіліктерді болдырмауға көмектеседі.

Мәдениетаралық қарым-қатынас сонымен қатар мәдени ерекшеліктерге байланысты қарым-қатынас стратегияларын бейімдей білуді талап етеді. Мысалы, Үндістан сияқты қуатты қашықтықтағы мәдениеттерде қарым-қатынаста құрметті және ресми болу маңызды болуы мүмкін, ал Нидерланды сияқты қуаттылығы төмен мәдениеттерде бейресми және теңдік қарым-қатынасқа басымдық берілуі мүмкін.

Қақтығыстарды шешу

Мәдениетаралық қақтығыстар мен түсінбеушіліктерді шешу дағдылары әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің маңызды аспектісі болып табылады.

Қақтығыстарды шешу мәдени айырмашылықтар тудыруы мүмкін қақтығыстардың себептерін анықтау және түсіну және оларды конструктивті шешу жолдарын табу мүмкіндігін талап етеді. Бұл белсенді тыңдауды, сындарлы талқылауды және ымыраға келу әдістерін қолдануды қамтиды.

Қақтығыстарды шешу сонымен қатар эмоцияларды басқару және әртүрлі көзқарастарға ашық болу мүмкіндігін талап етеді. Мысалы, қақтығыстың тікелей көрінісі әлеуметтік қолайсыз болуы мүмкін мәдениеттерде өзара түсіністікке қол жеткізу және мәселелерді шешу үшін жанама және сезімтал әдістерді қолдану маңызды.

4. Көңіл-күй және мотивация

Ашықтық және төзімділік

Мәдени ерекшеліктерге ашықтық пен төзімділік әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл мәдени айырмашылықтарды қабылдауға және құрметтеуге дайын болуды қамтиды, тіпті олар бейтаныс немесе өзінің мәдени нормаларынан өзгеше болуы мүмкін. Айырмашылықтарға ашық болу жағымды атмосфераны құруға көмектеседі және үйлесімді өзара әрекеттесуге ықпал етеді.

Сондай-ақ ашықтық жаңа мәдениеттерді үйренуге және түсінуге белсенді түрде ұмтылуды қамтиды, тек алдын-ала түсініктер мен стереотиптерден аулақ болуды ғана емес. Бұл адамның үнемі білім алуға және өзін-өзі жетілдіруге дайын болуын талап етеді.

Қызығушылық пен қызығушылық

Басқа мәдениеттерге деген қызығушылық пен қызығушылық әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің мотивациялық аспектілері болып табылады. Басқа мәдениеттерді үйренуге және тәжірибе жасауға деген ұмтылыс сіздің дағдыларыңыз бен білімдеріңізді дамытуға ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық түсіністік пен өзара әрекеттесуді тереңдетуге көмектеседі. Басқа мәдениеттерге шынайы қызығушылық танытатын адамдар көпұлтты және көп мәдениетті контексттерде сәтті әрекеттесуге бейім.

Қызығушылық сонымен қатар сұрақтар қоюға, мәдени ортаны зерттеуге және мәдениеттер арасындағы өзара әрекеттесуге белсенді қатысуды қамтиды. Бұл мәдени айырмашылықтар туралы жеке түсінігіңізді кеңейтіп қана қоймай, сонымен қатар қарым-қатынас пен ынтымақтастық сапасын жақсартуға көмектеседі.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік шеңбері бірнеше негізгі құрамдастарды қамтиды, олардың әрқайсысы табысты мәдениетаралық өзара әрекеттесуде маңызды рөл атқарады. Мәдени білім, бейімделу, қарым-қатынас дағдылары және мәдени ерекшеліктерге деген көзқарас мәдени әртүрлі ортада тиімді өзара әрекеттестіктің негізін құрайды. Осы құрамдастарды түсіну және дамыту жеке және кәсіби қарым-қатынастарды жақсартуға ғана емес, сонымен қатар көпмәдениетті қоғамда үйлесімді және өнімді өзара әрекеттесуді құруға көмектеседі.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік әртүрлі мәдени ортада табысты өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Мектеп оқушылары

үшін бұл жаһандану және мәдени алмасу жағдайында, олар білім беру ортасында да, одан тыс жерлерде де әртүрлі мәдени контексттермен бетпе-бет келгенде өзекті болады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мазмұнын мектеп оқушыларына тиімді мәдениетаралық қарым-қатынас үшін қажетті дағдылар мен дағдыларды дамытуға көмектесетін бірнеше негізгі аспектілерге бөлуге болады. Осы аспектілерді толығырақ қарастырайық.

1. Мәдени хабардарлық

Мәдени айырмашылықтарды түсіну

Мәдени хабардарлық мәдени айырмашылықтардың күнделікті қарым-қатынасқа қалай әсер ететінін терең түсінуді қамтиды. Мектеп оқушылары үшін бұл негізгі мәдени тәжірибелер, әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлерді білу дегенді білдіреді, олар өздерінен ерекшеленуі мүмкін. Мысалы, әртүрлі мәдениеттердің мерекелерді қалай тойлайтынын түсіну немесе мектеп пен отбасылық жауапкершіліктерге жақындау білім алушыларға әртүрлі мәдениеттердегі құрдастарының мінез-құлқын жақсырақ түсінуге көмектеседі.

Қарым-қатынас пен мінез-құлыққа әсері

Білім алушылар мәдени айырмашылықтар қарым-қатынас пен мінез-құлыққа әсер ететінін түсінуі керек. Мысалы, кейбір мәдениеттерде эмоциялар мен пікірлерді тікелей білдіру әдеттегідей қабылдануы мүмкін, ал басқа мәдениеттерде ұстамды мінез-құлыққа артықшылық берілуі мүмкін. Бұл айырмашылықтарды білу білім алушыларға басқалардың мінез-құлқын жақсырақ түсіндіруге және мәдени түсініспеушіліктерді болдырмауға көмектеседі.

Тарихи-мәдени контекст

Басқа елдер мен халықтардың тарихи және мәдени контекстін түсіну білім алушыларға мәдени айырмашылықтардың себептері мен тамырларын түсінуге көмектеседі. Мысалы, отарлау немесе маңызды қоғамдық қозғалыстар сияқты тарихи оқиғаларды білу қазіргі мәдени сипаттамалар мен әлеуметтік нормаларды түсінуге көмектеседі.

2. Мәдениетаралық этика

Сыйластық пен толеранттылық принциптері

Мәдениетаралық этика басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас кезіндегі құрмет пен толеранттылық принциптерін қамтиды. Білім алушылар үшін бұл басқалардың мәдени дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына, тіпті олар өздерінен өзгеше болса да, құрмет көрсете білуді білдіреді. Бұл сонымен қатар жеке шекараларды құрметтеуді және уақытты, коммуникацияны және әлеуметтік өзара әрекетті қабылдаудағы айырмашылықтарды қамтиды.

Этикалық нормалар мен ережелер

Басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынасты реттейтін этикалық стандарттар мен ережелер білім алушыларға мәдениетаралық жағдайларда негізделген шешім қабылдауға көмектеседі. Мысалы, әртүрлі мәдени контексттерде өзін қалай дұрыс ұстау керектігін білу құрметтемеушілік немесе қорлау ретінде қабылдануы мүмкін жағдайлардан аулақ болуға көмектеседі.

Теріс көзқарастар мен стереотиптер

Білім алушылар басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас жасау кезінде туындауы мүмкін өзіндік көзқарастар мен стереотиптерді тануды және жеңуді үйренуі керек. Бұл өз алдын ала түсініктерін білуді және оларды оқу және практикалық әдістер арқылы жеңуге жұмыс істеуді қамтиды.

3. Мәдениетаралық оқыту әдістері

Белсенді оқу және қатысу

Мәдениетаралық оқыту әдістері мектеп оқушыларының оқу және сабақтан тыс іс-шараларға белсенді қатысуы арқылы әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытуға көмектеседі. Бұл білім алушыларға басқа мәдениеттермен өзара әрекеттесу және жақсырақ түсінуге мүмкіндік беретін халықаралық жобаларға, алмасуларға және мәдени іс-шараларға қатысуды қамтуы мүмкін.

Дамытушылық жаттығулар мен ойындар

Оқу жаттығулары мен ойындарды қолдану да мәдениетаралық оқытудың тиімді әдісі болып табылады. Мұндай жаттығулар білім алушыларға мәдени айырмашылықтарды түсінуге және мәдениетаралық дағдыларды дамытуға көмектесетін рөлдік ойындарды, симуляцияларды және талқылауларды қамтуы мүмкін.

Жобалық жұмыс және зерттеу

Мәдени айырмашылықтар мен мәдениетаралық өзара әрекеттесу тақырыбына арналған жобалық жұмыстар мен зерттеулер білім алушыларға өздерін қызықтыратын мәдени аспектілерді тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл жобалар сыни ойлау мен талдау дағдыларын дамыту үшін презентациялар жасау, ғылыми мақалалар жазу және халықаралық конкурстар мен конференцияларға қатысуды қамтуы мүмкін.

4. Практикалық қолдану

Мәдениетаралық өзара әрекеттесудің нақты мысалдары

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті іс жүзінде қолдану білім мен дағдыларды өмірлік жағдайларда қолдануды көздейді. Білім алушылар алған білімдерін халықаралық іс-шараларға қатысу, басқа елдердегі құрдастарымен қарым-қатынас жасау және алмасу бағдарламаларына қатысу сияқты әртүрлі әлеуметтік жағдайларда қолдана алады.

Нақты мәселелерді шешу

Білім алушылар мәдени айырмашылықтардан туындаған қақтығыстар сияқты нақты өмірдегі мәдениетаралық мәселелерді шешу үшін өз дағдыларын қолдануға және оларды шешудің тиімді стратегияларын құруға үйренуі керек. Бұл нақты өмірдегі мәдениетаралық жағдайларда қарым-қатынас пен бейімделу дағдыларын практикалық қолдануды қамтуы мүмкін.

Мәдениетаралық жобаларды әзірлеу және жүзеге асыру

Нақты өмірдегі мәдениетаралық мәселелерді шешуге бағытталған жобалық іс-шаралар білім алушыларға білімдері мен дағдыларын тәжірибеде қолдануға көмектеседі. Бұл мәдени іс-шараларды ұйымдастыруды, мәдениетаралық құзыреттілік бойынша оқыту бағдарламаларын әзірлеуді және әлеуметтік бастамаларға қатысуды қамтуы мүмкін.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мазмұны мектеп оқушыларының әртүрлі мәдени ортада тиімді өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға көмектесетін негізгі аспектілерді қамтиды. Мәдени хабардарлық, мәдениетаралық этика, мәдениетаралық оқыту әдістері және практикалық қолдану табысты мәдениетаралық қарым-қатынас пен өзара әрекеттесуге ықпал ететін негізгі құрамдас бөліктер болып табылады. Осы дағдыларды дамыта отырып, білім алушылар жаһанданған әлемге қатысуға дайындалады және мәдени әртүрлі қоғамда өмір сүруге жақсырақ жабдықталады.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік 21 ғасырда білім алушылардың тұлғалық және кәсіби дамуын қамтамасыз ететін білім берудің маңызды элементі болып табылады. Жаһандану және мәдени әртүрлілік жағдайында бұл құзыретті дамыту қазіргі қоғамда табысты қызмет ету үшін қажет болады. Болашақ ұрпақты алуан түрлі әлем ұсынатын қиындықтар мен мүмкіндіктерге дайындау үшін әртүрлі әдістер мен тәсілдер арқылы БКМ-ді білім беру үдерісіне біріктіру маңызды.

Жаһандану және мәдени алмасу жағдайында ССМ әсіресе өзекті бола бастайды, өйткені ол адамдарға әртүрлі әлеуметтік контексттерге бейімделуге және әртүрлі мәдениеттердің өкілдерімен тиімді қарым-қатынас жасауға көмектеседі. Бұл жұмыста біз зерттеулер мен практикалық мысалдарға сүйене отырып, әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің негізгі компоненттерін егжей-тегжейлі қарастырамыз.

6-кесте. Компоненттер және оның анықтамасы

Құрамдас бөліктер	Анықтама
<p>1. Мәдени білім Мәдени білім әлеуметтік-мәдени құзыреттілік негізін құрайды. Бұл мәдениет туралы фактілерді білу ғана емес, сонымен қатар оның негізгі элементтерін терең түсіну:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Тарих және дәстүрлер: Белгілі бір мәдениетті қалыптастырған тарихи процестерді білу оның қазіргі жағдайын жақсырақ түсінуге көмектеседі. Мысалы, көптеген елдердің отарлық өткенін білу қазіргі әлеуметтік және саяси шындықты түсіну үшін маңызды. • Құндылықтар мен нормалар: Әрбір мәдениеттің қоғамдағы адамдардың мінез-құлқын анықтайтын өзіндік құндылықтары мен нормалары бар. Мысалы, кейбір мәдениеттер коммуникацияға және шешім қабылдау стиліне әсер ете алатын индивидуализмнен гөрі коллективизмді бағалайды. • Тіл: Тіл қарым-қатынас құралы ғана емес, мәдениеттің де тасымалдаушысы. Тілдік нюанстар мен сипаттамаларды түсіну мәдениетаралық өзара әрекеттесуді айтарлықтай жеңілдетеді. Тіл білу түсініспеушілік пен жанжалдан аулақ болуға көмектеседі. • Өнер және әдебиет: Әртүрлі мәдениеттердің өнері мен әдебиетімен танысу адамның ой-өрісін

	<p>кеңейтіп, басқа халықтарға тән эмоционалдық және эстетикалық аспектілерді түсінуге көмектеседі. Бұл мәдени ерекшеліктерге құрмет пен ашықтыққа ықпал етеді.</p>
<p>2. Мәдениетаралық қарым-қатынас дағдылары Мәдениетаралық тиімді қарым-қатынас әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Келесі аспектілерді қамтиды:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Белсенді тыңдау: Әңгімелесушіні мұқият тыңдай білу және оның көзқарасын біржақтылықсыз қабылдау. Бұл сенім мен өзара түсіністік атмосферасын қалыптастырады. • Вербальды және вербалды емес белгілер: Вербалды және вербалды емес қарым-қатынас белгілерін (ым-ишара, мимика, интонация) тану және дұрыс түсіндіру қабілеті табысты қарым-қатынас үшін өте маңызды. • Қарым-қатынас стилінің бейімделуі: Әртүрлі мәдениеттердің қарым-қатынас стилі әртүрлі екенін түсіну түсініспеушіліктерді болдырмауға көмектеседі. Мысалы, кейбір мәдениеттерде ойды тікелей білдіру қалыпты болып саналады, ал басқаларында бұл дәрекі ретінде қабылдануы мүмкін. • Қақтығыстарды шешу: Мәдениетаралық ортада жанжалдарды шешу дағдылары сезімталдық пен түсіністікті қажет етеді. Мәдени көзқарастарды ескеру және барлық тараптар үшін қолайлы ымыраға келу маңызды.
<p>3. Әлеуметтік дағдылар Әлеуметтік дағдылар басқалармен, әсіресе көп мәдениетті топтарда өзара әрекеттесуге көмектесетін қабілеттерді қамтиды:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Топтық жұмыс: Ортақ мақсаттарға жету үшін көп мәдениетті ұжымда жұмыс істей білу. Әртүрлі тәсілдер мен жұмыс стильдерін ескеру маңызды. • Желі құру: Әртүрлі мәдениеттегі адамдармен байланыс орнату және өзара әрекеттесу мүмкіндігі кәсіби желілерді құруға көмектеседі, бұл оқуда да, мансапта да пайдалы. • Эмпатия: Басқа адамдардың сезімдерін түсіну және бөлісу қабілеті сенімді қарым-қатынастарды құруға көмектеседі. Эмпатия басқалардың мотивтері мен тәжірибесін жақсы түсінуге мүмкіндік береді, бұл мәдениетаралық өзара әрекеттесуде ерекше маңызды. • Көшбасшылық: Көп мәдениетті ұжымда көшбасшы бола білу команданың әрбір мүшесіне құрметпен қарауды және шешім қабылдау кезінде

	мәдени айырмашылықтарды есепке алуды талап етеді.
<p>4. Сыни тұрғыдан ойлау Сыни тұрғыдан ойлау мәдени нормалар мен тәжірибелерді талдауға және бағалауға мүмкіндік беретін әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің қажетті құрамдас бөлігі болып табылады:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Мәдени нормаларды талдау: Өзінің және басқалардың мәдени нормаларын сыни тұрғыдан талдай білу бейтараптық пен стереотиптерден аулақ болуға мүмкіндік береді. Бұл мәдени контекстті тереңірек түсінуге көмектеседі. • Салыстырмалы талдау: Әртүрлі мәдени тәжірибелер мен нормаларды салыстыру қабілеті олардың күшті және әлсіз жақтарын анықтауға көмектеседі. Бұл білім бизнес, білім және әлеуметтану сияқты әртүрлі кәсіби салаларда пайдалы болуы мүмкін. • Өзін-өзі тану: Сыни тұрғыдан ойлауға өзін-өзі талдау да кіреді. Өзіңіздің көзқарастарыңызды және мәдени көзқарастарыңызды түсіну басқалармен қарым-қатынасыңызды жақсы түсінуге көмектеседі. • Өзгерістерге дайын болу: Жаңа идеяларға ашықтық және тәжірибе негізінде өз көзқарастарын бейімдеуге дайын болу сыни ойлаудың маңызды аспектісі болып табылады. Бұл қасиет жеке адамға әртүрлі қоғамдағы өзгерістерге тиімді бейімделуге көмектеседі.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – мәдени білімді, мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын, әлеуметтік дағдыларды және сыни ойлауды қамтитын көп өлшемді ұғым. Бұл компоненттердің барлығы өзара байланысты және бірін-бірі толықтырып, адамның әртүрлі мәдени ортада тиімді өзара әрекеттесу қабілетінің тұтас көрінісін жасайды.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру оқу-тәрбие процесінде кешенді тәсілді қажет етеді. Бұл компоненттерді оқыту бағдарламаларына біріктіру, оқытудың интерактивті әдістерін қолдану және білім алушылар арасында практикалық дағдыларды дамыту маңызды. Бұл бүгінгі алуан түрлі қоғам ұсынатын қиындықтар мен мүмкіндіктерге дайын жаңа ұрпақты дайындайды.

М.С. жүргізген зерттеулерге сілтеме жасай отырып. Виноградова және басқа да ғалымдардың пікірінше, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту білім алушылардың жеке тәжірибесін байытып қана қоймайды, сонымен қатар жаһандық контексте неғұрлым үйлесімді өзара әрекеттесуге ықпал етеді деп айтуға болады.

ССМ білім алушылар өмірінің әртүрлі аспектілеріне, соның ішінде жұмысқа орналасуға, әлеуметтік интеграцияға және жеке тұлғаның дамуына әсер ететін ерекше мәнге ие.

1. Жаһандану және жұмыспен қамту

Жаһандану көші-қон мен мәдени алмасудың артуына әкелді, бұл мәдениеттер арасындағы қарым-қатынас дағдыларын болашақ мансап үшін маңызды етеді. Білім алушылар өздерінің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыта отырып, әртүрлі мәдениеттер өкілдерімен қарым-қатынас қалыпты жағдайға айналған әлемде өмір сүруге дайындалады.

• **Мәдениетаралық дағдылар:** Әртүрлі мәдениет өкілдерімен тиімді қарым-қатынас жасай білу тек әдептілік мәселесі емес. Бүгінгі таңда жұмыс берушілер көпұлтты командаларда жұмыс істей алатын мамандарды іздейді. Зерттеулер көрсеткендей, жұмыс берушілердің 60%-ы мәдениетаралық дағдыларды жұмысқа қабылдаудың маңызды факторы деп санайды. ССМ бар оқушылар жаңа жағдайларға оңай бейімделіп, әртүрлі жұмыс ортасында тапсырмаларды сәтті орындай алады.

• **Еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілік:** Әртүрлі мәдени контексттерді түсіну білім алушыларға бәсекелестіктен ерекшеленуге көмектеседі. Әртүрлі тілдерде сөйлесу қабілеті, сондай-ақ мәдени хабардарлық жұмыс табудың шешуші факторы болуы мүмкін. Мысалы, халықаралық жобаларға немесе алмасуларға қатысу кезінде алынған дағдылар болашақта табысты мансап мүмкіндігін айтарлықтай арттырады.

• **Мәдени бейімделу:** Жаңа мәдени жағдайларға бейімделу қабілеті әсіресе шетелде оқуды немесе жұмыс істеуді жоспарлап отырған жастар үшін өзекті болады. ССМ бар білім алушылар басқалармен ортақ тіл табуды жеңілдетеді, бұл стрессті азайтады және жалпы өмірге қанағаттануды арттырады.

2. Әлеуметтік интеграция

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік әртүрлі этникалық және мәдени топтардың әлеуметтік өзара әрекеттесуінде және интеграциясында маңызды рөл атқарады. Барған сайын әртүрлі қоғамда мәдени айырмашылықтарды құрметтеу мен түсінуді үйрену үйлесімді қарым-қатынастарды құруға көмектеседі.

• **Қақтығыстың алдын алу:** Басқа топтардың мәдени нормалары мен құндылықтарын түсіну жанжалдың алдын алуға көмектеседі. ССМ бар білім алушылар ымыраға келуді оңай тауып, дауларды шеше алады, бұл мектепте бейбіт және достық атмосфераны құруға көмектеседі.

• **Сыйластық пен эмпатия:** ССМ мәдени айырмашылықтарды құрметтеуге көмектеседі. Мәдени контексттердің маңыздылығын түсінетін оқушылар басқалардың қажеттіліктеріне эмпатикалық және жауап беретін болады. Бұл әсіресе оқушылар әртүрлі көзқарастар мен тәсілдерге ұшырайтын мектепте өте маңызды.

• **Инклюзивті ортаны құру:** Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту барлық білім алушылар өздерін жайлы және қабылданғандай сезінетін инклюзивті білім беру ортасын құруға ықпал етеді. Бұл әсіресе бейімделу қиын

болуы мүмкін әртүрлі мәдени және этникалық топтардан шыққан балалар үшін өте маңызды.

3. Тұлға дамуы

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту мектеп оқушыларының жан-жақты тұлғалық дамуына ықпал етеді. Жылдам өзгеріп жатқан, әр қадам сайын жаңа идеялар мен перспективалар туындайтын әлемде сыни тұрғыдан ойлап, өзгерістерге бейімделе білу маңызды.

- **Сыни тұрғыдан ойлау:** ССМ мәдени нормалар мен тәжірибелерді талдау және бағалау мүмкіндігін қамтиды. Бұл сапаны дамытқан білім алушылар өз пайымдауларына сенімді болып, саналы шешім қабылдай алады. Сыни тұрғыдан ойлау оларға ақпаратты бағалауға және стереотиптерге емес, фактілерге негізделген таңдау жасауға көмектеседі.

- **Эмоционалды интеллект:** Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік өзінің және басқалардың эмоцияларын тану және басқару қабілетін қамтитын эмоционалды интеллекттің дамуына да ықпал етеді. Бұл сапа әсіресе топтарда салауатты қарым-қатынастар мен тиімді өзара әрекеттесу үшін маңызды.

- **Икемділік пен бейімделгіштік:** Әлеуметтік-мәдени құзыреттілігі бар білім алушылар өміріндегі өзгерістерге оңай бейімделеді. Олар өз дағдылары мен білімдерін мақсатқа жету үшін пайдалана отырып, қиын жағдайдан шығудың жолын біледі. Бұл, әсіресе, қазіргі жастар бетпе-бет келетін тұрақты өзгерістерді ескере отырып, өте маңызды.

4. Мектепте әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті тәжірибеде қолдану

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту үшін мектептер әртүрлі тәсілдер мен әдістемелерді пайдалана алады:

- **Оқу үдерісіне интеграциялау:** Оқу бағдарламалары білім алушыларға әртүрлі мәдениеттер мен дәстүрлер туралы білуге көмектесетін пәндерді қамтуы мүмкін. Бұл мәдени антропология, халықаралық қатынастар немесе тілдер бойынша курстар болуы мүмкін.

- **Жобалар мен алмасулар:** Халықаралық жобалар мен алмасуларға қатысу мектеп оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін іс жүзінде дамытуға мүмкіндік береді. Олар басқа елдерде оқи алады, сонымен қатар мәселелерді бірлесіп шешуге бағытталған бағдарламаларға қатыса алады.

- **Технологияны қолдану:** Қашықтықтан оқыту және онлайн платформалар басқа мәдениет өкілдерімен араласудың бірегей мүмкіндіктерін береді. Білім алушылар өздерінің дағдылары мен білімдерін дамытуға көмектесетін виртуалды алмасуларға қатыса алады.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мектеп оқушыларының өмірінің көптеген аспектілеріне әсер ететін білім берудің маңызды элементі болып табылады. Жаһандану және мәдени әртүрлілік жағдайында әртүрлі мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас жасау қажеттілікке айналады. ССМ табысты жұмысқа орналасу мүмкіндігін арттыруға көмектеседі, әлеуметтік интеграцияға көмектеседі және жеке тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Мектептер жастарды жан-жақты және серпінді қоғамда өмір сүруге дайындау үшін әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытуға бағытталған әдістер

мен тәжірибелерді белсенді түрде енгізуі керек. Осы дағдыларды дамыта отырып, біз әрбір адам өзін жайлы және қауіпсіз сезінетін ашық, құрметті және үйлесімді қоғам жасаймыз.

Мектеп оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытудағы мәселелер мен қиындықтар

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік (ӘҚБ) білім берудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, ол әртүрлі мәдени ортада білім алушылардың табысты өзара әрекеттестігіне ықпал етеді. Дегенмен, оның маңыздылығына қарамастан, оның толыққанды дамуына кедергі келтіретін бірқатар проблемалар мен қиындықтар бар. Бұл мақалада біз стереотиптер мен бейтараптық, ресурстардың жетіспеушілігі және білім берудегі теңсіздік сияқты негізгі мәселелерді қарастырамыз және ықтимал шешімдерді ұсынамыз.

1. Стереотиптер мен қиғаштар

Стереотиптер мен біржақты көзқарастар әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытудағы ең күрделі кедергілердің бірі болып табылады. Олар жеке қабылдау деңгейінде де, кеңірек әлеуметтік контексте де көріне алады.

• **Стереотиптер мен қиялдар дегеніміз не?** Стереотиптер - бұл оң немесе теріс болуы мүмкін адамдар топтары туралы жалпыланған идеялар. Мысалы, белгілі бір ұлт өкілдерінің еңбекқорлығы аз немесе агрессивті деген пікір біржақты. Бұл стереотиптер шектеулі тәжірибе мен ақпарат негізінде қалыптасады және кемсітушілікке әкелуі мүмкін.

• **Мектеп оқушыларына әсері:** Стереотиптерге ұшыраған білім алушылар басқа мәдениеттегі сыныптастарымен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болуы мүмкін. Олар қарым-қатынастан аулақ болуы немесе дұшпандыққа айналуы мүмкін, бұл кедергілер тудырады және олардың салауатты қарым-қатынастарын құруға кедергі жасайды. Бұл сондай-ақ біржақтылыққа ұшыраған білім алушылардың өзін-өзі бағалауы мен сенімділігіне әсер етуі мүмкін.

• **Шешімдер:** Стереотиптермен және біржақтылықпен күресу үшін оларды жоюға бағытталған арнайы бағдарламалар мен курстарды әзірлеу қажет. Мәдениетаралық коммуникация тақырыптарын оқу үдерісіне кіріктіру маңызды қадам болып табылады. Стереотиптерді және олардың қоғамға әсерін талқылау оқушылардың сыни ойлауын және санасын дамытуға көмектеседі. Сондай-ақ, әртүрлі мәдениеттердің адамдары өз оқиғалары мен тәжірибелерімен бөлісетін іс-шараларды ұйымдастыра аласыз, осылайша мифтер мен алдын ала түсініктерді бұза аласыз.

2. Ресурстардың жетіспеушілігі

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытудағы тағы бір маңызды мәселе білім беру ұйымдарында ресурстардың жетіспеушілігі болып табылады. Бұл материалдық ресурстарға да, адам ресурстарына да қатысты болуы мүмкін.

• **Шешімдер:** Ресурс тапшылығын шешу үшін мектептер, жергілікті билік органдары және бизнес арасында белсенді ынтымақтастық қажет. Мысалы, ұйымдар білім беру жобаларын немесе мәдени алмасуларды қаржыландыруды қамтамасыз ете алады. Сондай-ақ мәдениетаралық коммуникация және

әлеуметтік-мәдени құзыреттілік бойынша біліктілікті арттыру курстарын ұсына отырып, мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдау маңызды.

3. Білім берудегі теңсіздік

Сапалы білімге қол жеткізудегі теңсіздік – жастардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілік деңгейіне әсер ететін тағы бір күрделі мәселе. Кейбір елдерде және аймақтарда сапалы білімге қолжетімділік шектеулі күйінде қалып отыр, бұл білім алушылардың жетістіктерінде айтарлықтай айырмашылықтар тудырады.

• **Географиялық және әлеуметтік кедергілер:** Шалғай аудандарда, сондай-ақ қолайсыз отбасылардағы балалардың білім беру ресурстарына қол жетімділігі шектеулі болуы мүмкін, бұл олардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту қабілетіне теріс әсер етеді. Интернетке немесе мәдени іс-шараларға қол жеткізе алмайтын балалар басқа мәдениеттер туралы білу және маңызды дағдыларды дамыту мүмкіндігін жоғалтады.

• **Әлеуметтік және экономикалық факторлар:** Аз қамтылған отбасы балаларының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытуға ықпал ететін қосымша курстарға немесе іс-шараларға қатысу мүмкіндігі болмауы мүмкін. Бұл білім алушылар үшін тең емес ойын алаңына әкеледі, бұл олардың ұзақ мерзімді перспективада өмірлік перспективаларына теріс әсер етуі мүмкін.

• **Шешімдер:** Білім берудегі теңсіздікпен күресу үшін барлық білім алушыларға сапалы білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін бағдарламаларды әзірлеу маңызды. Бұған мәдени алмасулар үшін шәкіртақы беру, шалғай аудандардағы балаларға саяхат ұйымдастыру және қашықтықтан оқытуды енгізу кіреді. Сондай-ақ білім алушылардың ой-өрісін кеңейтетін онлайн курстар мен интерактивті платформалар сияқты заманауи білім беру ресурстарына қолжетімділікті қамтамасыз ету маңызды.

• **Халықаралық қатынасты шектеу:** Көптеген алмасу бағдарламалары мен мәдени іс-шаралар тоқтатылды, бұл әртүрлі елдерден келген білім алушылардың тікелей өзара әрекеттесу мүмкіндіктерін шектеді. Бұл мәдениетаралық қарым-қатынасқа қажетті тілдік дағдылардың дамуына да әсер етті.

• **Қашықтықтан оқыту мәселелері:** Онлайн оқыту жаңа көкжиектерді ашқанымен, көптеген білім алушылар үшін қиындықтар туғызды. Барлық мектеп оқушыларының қажетті технологиялар мен Интернетке қол жеткізе алмады, бұл білім берудегі теңсіздік проблемаларын күшейтті.

• **Шешімдер:** Бұл қиындықтарды жеңу үшін білім беру бағдарламаларын жаңа шындықтарды ескере отырып бейімдеу маңызды. Гибридті оқыту форматтарын енгізу білім алушылар арасындағы өзара әрекеттесу деңгейін сақтауға көмектеседі. Сондай-ақ виртуалды алмасулар мен мәдени іс-шараларды ұйымдастыру үшін онлайн платформаларды белсенді пайдалану керек.

Шетел тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің негізгі және жүйе құраушы құрамдас бөлігі ретінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілік туралы айта отырып, оның мазмұны мен осы құзыреттілікке тән құрылымдық элементтерін анықтау қажет; меңгеру білім алушыларға мәдени кедергіні еңсере отырып, әртүрлі лингвистикалық қауымдастықтар өкілдерімен қарым-қатынас жасауға

мүмкіндік беретін компоненттерді анықтау. Еліміздегі әлеуметтік-мәдени білім беру мәселелерімен айналысатын зерттеушілер (И. Л. Бим, Г. В. Воробьев, Н. Д. Гальскова, Г. В. Елизарова, В. Г. Костомаров, Н. Г. Муравьева, В. В. Сафонова, В. П. Сысоев, А. Чейц, А. Н. Щукин) құрамдас бөлікке ерекше назар аударады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құрамы. Құрылымы мен мазмұнына қатысты көзқарастардың алуан түрлілігін ескере отырып, олардың кейбіреулерін толығырақ қарастырғанды жөн санаймыз. И.Л.Бим әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің төрт компонентін/компоненттерін анықтайды: әлеуметтік лингвистикалық, пәндік, жалпы мәдени және аймақтық құзыреттілік. В.В.Сафонованың пікірінше, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік өзінің құрылымында лингвистикалық және мәдени құзыреттілікке, әлеуметтік лингвистикалық және мәдени құзыреттілікке ие. Барлық үш қосалқы құзыреттілікті меңгеру білім алушыларда белгілі бір білім, білік және дағдыларды ғана емес, сонымен қатар мәдени және әлеуметтік лингвистикалық бақылау, әлеуметтік-мәдени бейтараптық, әлеуметтік-мәдени сезімталдық сияқты белгілі бір қабілеттер мен тұлғалық қасиеттердің болуын болжайды [25].

Зерттеушілер Г.А. Воробьев пен А.Чейц әлеуметтік-мәдени құзыретті құрамдас бөліктердің белгілі бір жиынтығын қамтитын күрделі құбылыс ретінде де қарастырады, атап айтқанда:

- лингвистикалық-мәдени компонент (ұлттық мәдени семантикасы бар лексикалық бірліктер және оларды мәдениетаралық қарым-қатынас жағдаяттарында қолдану мүмкіндігі);

- әлеуметтік лингвистикалық компонент (әлеуметтік қабаттардың, әртүрлі ұрпақ өкілдерінің, жыныстардың, әлеуметтік топтардың, диалектілердің тілдік сипаттамасы);

- әлеуметтік-психологиялық құрамдас (белгілі бір мәдениетте қабылданған қарым-қатынас әдістерін пайдалана отырып, әлеуметтік және мәдени детерминацияланған сценарийлерді, ұлттық ерекше мінез-құлық үлгілерін меңгеру);

- мәдени компонент (әлеуметтік-мәдени, тарихи, мәдени, этномәдени фон) [26].

Е.В.Тихомирова әлеуметтік-мәдени құзырет шеңберінде тек екі қосалқы құзыретті анықтайды: әлеуметтік лингвистикалық және стратегиялық құзыреттілік. Әлеуметтік лингвистикалық құзыреттілік арқылы зерттеуші вербалды қарым-қатынастың стилистикалық және шартты конвенциялары туралы білімін және қабылданған рөл мен қарым-қатынас жағдайына сәйкес вербалды мінез-құлықты дұрыс таңдай білуді түсінеді. Стратегиялық құзыреттілік қарым-қатынастың лингвистикалық қиындықтарын жеңу қабілетінде көрінеді [27].

Ғылыми әдебиеттерде әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құрылымын ұсынудың бірнеше нұсқалары бар, олардан әлеуметтік-мәдени құзыреттілік бірқатар ішкі құзыреттерді қамтитын күрделі формация екені белгілі болады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің құрылымдық мағыналы үлгілерін талдау,

әдетте, отандық әдістеде әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің келесі құрамдастары бөлінетінін көрсетті:

- *лингвистикалық*(лингвомәдениеттану, лингвомәдениеттану), бұл лингвистикалық және сөйлеу материалын (эквивалентті емес лексика, тілдік шындық, фразеологиялық бірліктер, мақал-мәтелдер және т.б.) жоғары деңгейде меңгеруді болжайды;

- мәдениеттану (елтану, ұлттық мәдени, әлеуметтік), ол өз елінің және оқытылатын тіл елінің мәдениеті туралы білімді, ақпаратты пайдалана білуді, қарым-қатынас техникасы мен әдістерін білуді қамтиды;

- әлеуметтік лингвистикалық (әлеуметтік мінез-құлық, мінез-құлық), әлеуметтік қабаттардың, әртүрлі ұрпақтардың, жыныстардың, әлеуметтік топтардың, диалектілердің лингвистикалық сипаттамаларын білуге жауапты: сөйлеу стереотиптерін, жағдаяттық және коммуникативті клишелерді, сөйлеу этикеті формулаларын, сөйлеу әрекетінің үлгілерін білу. ;

- әлеуметтік-психологиялық (коммуникативтік-психологиялық қызмет-сөйлеу, лингво-әлеуметтік-мәдени), ол белгілі бір мәдениетте қабылданған коммуникативті әдістерді пайдалана отырып, әлеуметтік-мәдени детерминирленген сценарийлерді, ұлттық ерекше мінез-құлық үлгілерін меңгеруді болжайды.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің қазіргі кездегі үлгілерін талдай отырып, біз оның өмір сүруін мүмкін ететін құрамдас бөліктерін бөліп алуға мүмкіндік бердік. Сонымен, біздің диссертациялық зерттеуіміздегі әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің іргелі құрылымдық құрамдастары лингвистикалық, мәдени, әлеуметтік лингвистикалық, әлеуметтік-психологиялық және психологиялық компоненттер болып табылады (9-сурет).

9-сурет. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құрылымы

Тоқтап, әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің бес компонентінің әрқайсысының мазмұнын егжей-тегжейлі қарастырайық.

1) *Лингвистикалық және аймақтық құзыреттілік* эквивалентті емес лексика, астарлы сөздер, тілдік және ұлттық шындық туралы білімдерін біріктіреді. Сонымен қатар білім алушылардан идиомаларды, фразеологиялық бірліктерді, әлеуметтік-мәдени семантикасы бар лексикалық бірліктерді меңгеруді, сондай-ақ мәлімдеменің мазмұны мен мәдениетаралық қатынас

жағдайына сәйкес мәдени маңызы бар лексикалық бірліктерді таңдай білуді талап етеді.

Мысалы:термин, Summer hill, a jack-of-all-trades, London Tube, тірек қорабы.

2) *Мәдени құзыреттілік* оқытылатын тіл халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары туралы білімді болжайды; сонымен қатар зерттеліп жатқан тіл елінің аумағында орналасқан географиялық атауларды, ұлттық саябақтар мен қорықтарды, мерекелерді, еліміздің дамуына үлес қосқан белгілі тұлғаларды, көркем шығармалар мен әдеби кейіпкерлерді, ойындар мен ойыншықтарды, танымал басылымдар (газеттер, журналдар), телерадио хабарлары. Білім алушылар ұлттық мінезді, күнделікті өмірдің ерекшеліктерін, халықтың әлеуметтік деңгейін, белгілі бір қоғам мүшелерінің негізгі құндылықтары мен типтік бағалауларын, әртүрлі салалардағы (ғылым, өнер, медицина), саяси жүйе, ұлттық тағамдар. Аймақтық білім – бұл белгілі бір шет тілі қолданылатын әлеуметтік-мәдени контекстен хабардар болу дәрежесі.

Мысалы:National Geographic әлемі, сэр Конан Дойлдың Шерлок Холмс, Джоан Роулинг, Халықаралық еріктілер күні, Әулие Патрик күні, Гогонның жынды сүйектері, балық пен чипсы, Үлкен каньон.

3) *Әлеуметтік лингвистикалық субкомпетент* әлеуметтік қабаттардың, әртүрлі ұрпақ өкілдерінің, жыныстардың, әлеуметтік топтардың, диалектілердің, қарым-қатынас стильдерінің дифференциациясының сипаттамаларын қамтиды. Білім алушылар белгілі бір лингвистикалық-мәдени қоғамда қалыптасқан нормаларға сәйкес тілдік құралдарды меңгеруге және контекстке байланысты сөйлеу және мінез-құлық клишелерін өз сөйлеуінде қолдануға үйренуі керек.

Мысалы:Кешіріңіз, бірақ менің сұрағым бар; бұл тамаша!; жақсы; Мен сені мүлдем дұрыс емес деп қорқамын; не хабар?; нашар жұмыртқа; үлкен ірімшік

4) *Әлеуметтік-психологиялық субкомпетенттік* әр түрлі қарым-қатынас жағдайларындағы мінез-құлық ережелерін, этикет нормаларын, әлеуметтік және мәдени анықталған сценарийлерді меңгеруді, белгілі бір мәдениетте қабылданған қарым-қатынас әдістерін пайдалана отырып, ұлттық ерекше мінез-құлық үлгілерін қамтиды. Ол мәдениетаралық өзара әрекеттесу және мәдениетаралық қиындықтарды жеңу стратегияларын меңгеру деңгейін көрсетеді.

Мысалы:

- оқытылатын тақырыптар аясында өз көзқарасын дұрыс жеткізу және қорғау;

- өз мәдениетін көрсету;

- туған еліңіз бен үйреніп жатқан тіл елдеріңіздің өмір салты арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды табыңыз.

5) *Психологиялық субкомпетенция* түсінеді басқа мәдениет өкілдерімен шет тілінде сөйлесуге ұмтылу, ұлттың ұлттық сипаты, мәдениеті мен менталитеті туралы стереотиптердің, жалған түсініктердің болмауы, әртүрлі тілдік

қауымдастықтар өкілдеріне антипатия, айыптау, дұшпандық және ксенофобияның болмауы, толеранттылық пен эмпатия сезімі [28].

Сонымен, жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құрылымына кіретін әрбір компонент оның дамуында маңызды рөл атқарады деген қорытынды жасауға болады. Бұл барлық бес ішкі құзыретті қатар дамыту және сонымен бірге шет тілі сабақтарында әлеуметтік-мәдени материалды «жан-жақты» көрсету, бұл білім алушыларға ана тілінде сөйлейтін адаммен сөйлесуде қажетті білімді пайдалануға, дұрыс таңдауға мүмкіндік береді. берілген қарым-қатынас жағдайында мінез-құлық үлгісі, шет тіліндегі әдебиеттерді оқу кезінде мәдени немесе тарихи шындықты дұрыс түсіну.

Қазіргі қоғамда шет тілінің академиялық пән ретіндегі мәртебесі біртіндеп өзгеруде. Заманауи әдістеме айтарлықтай нәтижелерге жетуге бағытталған, яғни тіл үйренудің лингвистикалық және мәдени аспектілерін күшейту қажеттігін атап көрсетеді. Қазіргі қоғамдағы шет тіліне деген сұраныс жоғары сынып оқушыларының жалпы білім беру жүйесінде шет тілінің академиялық пән ретіндегі мәртебесін арттырады және білім алушыларды шетел тілінің мәдениетімен таныстыратын оқытудың жаңа технологиялары мен үлгілерін іздеуді ынталандырады. көріністері. Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту мәселесі практикалық қызметте үлкен қызығушылық тудырады.

Көптеген әдіскерлер тұлғаның жан-жақты дамуына және білім алушылардың рухани құндылықтарының дамуына ықпал ететін айқын коммуникативті бағыттағы шет тілдерін оқытудың теориясы мен тәжірибесінің қазіргі жағдайына ерекше назар аударады. Шетел тілін оқыту әдістемесі оқыту процесіне әлеуметтік-мәдени компонентті қоспай, ағылшын тілін оқытудың мазмұнын білдірмейді. Шетел тілін оқыту мақсаттарына қойылатын заманауи талаптар аясында білім алушылардың тәжірибесіне, қажеттіліктері мен қызығушылықтарына сәйкес келетін және ұқсас тәжірибемен салыстырылатындай етіп ұсынылатын аймақтық ақпараттың мәртебесі мен рөлі өзгеруде. оқытылатын тіл еліндегі олардың құрдастары.

Заманауи мектепте шет тілін ұлттық мәдениетпен тығыз байланыстыра оқыту қажет. Әлеуметтік-мәдени факторларды қамтитын шет тілі мәдениеті коммуникативті тұлғаның қалыптасуына және оқу мотивациясының артуына ықпал етеді. Әлеуметтік-мәдени компонент жалпы білім беретін мектептің барлық кезеңдерінде оқушылардың оқуының тиімділігін арттыруға ынталандырушы ретінде әрекет етеді.

2. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУҒА ЫҚПАЛ ЕТЕДІ, ОЛАРҒА МӘДЕНИ ҚҰБЫЛЫСТАР МЕН ТӘЖІРИБЕЛЕРДІ СЫНИ ТҮРҒЫДАН ТҮСІНУГЕ, СЕБЕП-САЛДАРЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРДЫ АНЫҚТАУҒА ЖӘНЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ТҰЖЫРЫМДАРДЫ ТҰЖЫРЫМДАУҒА МҮМКІНДІК БЕРЕДІ. БҰЛ БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ТИІМДІ ОҚУҒА, ОҚУ МАТЕРИАЛЫН ТҮСІНУГЕ, ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН БЕЙІМДЕУГЕ ЖӘНЕ ОҚУ ТАПСЫРМАЛАРЫН СӘТТІ ОРЫНДАУҒА КӨМЕКТЕСЕДІ.

Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыретін дамыту қазіргі білім беру мен қоғамда шешуші рөл атқарады.

Әлеуметтік-мәдени құзырет білім алушылардың сыни ойлауын дамытуға ықпал етеді, оларға мәдени құбылыстар мен тәжірибелерді сыни түрғыдан түсінуге, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға және негізделген тұжырымдарды тұжырымдауға мүмкіндік береді. Бұл білім алушыларға тиімді оқуға, оқу материалын түсінуге, оқыту әдістерін бейімдеуге және оқу тапсырмаларын сәтті орындауға көмектеседі.

Әлеуметтік-мәдени құзыретті дамыту білім алушылардың оқу орнынан тыс өзін-өзі дамытуына ықпал етеді, өйткені олар өмір бойы өз бетінше зерттеу, талдау және оқыту дағдыларын игереді.

Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыретін дамыту қазіргі педагогтар үшін маңызды міндет болып табылады, өйткені ол мәдени әртүрлілікке құрмет қалыптастыруға, басқа мәдениеттерге төзімділік пен ашықтықты дамытуға ықпал етеді.

Жалпы, әлеуметтік-мәдени құзыретті дамыту жаһанданумен, қоғамның дамуымен, сондай-ақ оқушылардың жеке және әлеуметтік дамуымен байланысты бірнеше негізгі себептер бойынша білім алушылар үшін қажет.

Әлеуметтік-мәдени құзыретін дамыту бойынша педагогтерге арналған ұсынымдар:

1. Оқу процесіне біріктіру: Мәдени мәселелерді әртүрлі пәндерге біріктіру: тек шет тілдерінің сабақтарымен шектеліп қана қоймай, сонымен қатар тарих, география, әдебиет сабақтарына әлеуметтік-мәдени мәселелерді қосу маңызды. Мысалы, әдебиет сабақтарында әртүрлі елдер мен мәдениеттер авторларының шығармаларын қарастырса, тарих сабақтарында білім алушыларды әртүрлі халықтар мен мәдениеттердің тарихымен таныстыруға болады.

2. Құрмет пен төзімділік мәдениетін модельдеу: педагогтің өзі мәдени айырмашылықтарды құрметтеудің үлгісі болуы және сыныпта төзімділік пен ашықтық атмосферасын белсенді түрде құруы маңызды. Бұл әр білім алушының жеке кеңістігін, пікірі мен дәстүрін құрметтеуді қамтиды.

3. Оқытудың интерактивті әдістері: білім алушыларды талқылау, пікірталас, рөлдік ойындар сияқты белсенді оқу әрекеттеріне тартыңыз. Білім алушыларға әртүрлі мәдени жағдайларды «өмір сүруге» мүмкіндік беретін рөлдік ойындар мен сценарий сабақтарын өткізіңіз.

4. Сыни ойлауды ынталандыру: білім алушыларға мәдени құбылыстар мен тәжірибелерді сыни түрғыдан түсінуге үйрету. Мысалы, стереотиптердің мәдениеттерді қабылдауға қалай әсер ететінін және біржақты пікірлерге негізделген Үстірт бағалаудан қалай аулақ болуға болатынын талқылаңыз.

5. Сыныптан тыс іс-шараларды өткізу: әртүрлі елдердің мәдени дәстүрлеріне арналған көрмелер өткізіңіз немесе балаларды әртүрлі мәдени дәстүрлермен таныстыратын аспаздық сабақтар, би және музыкалық іс-шаралар ұйымдастырыңыз.

Аталған ұсынымдарды қолдану білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерін дамытуға ықпал ететін ынталандырушы және тиімді білім беру ортасын құруға көмектеседі.

Қазіргі уақытта жеке және кәсіби мақсаттар үшін ауызша және жазбаша шет тілінде сөйлесу дағдылары мен дағдыларын меңгеру қажеттілігі жалпыға белгілі факт болып табылады. Себебі, біздің заманымызда қазіргі әлемдегі қарым-қатынастардың жаһандануы, саяси, экономикалық және жеке ұлтаралық байланыстардың кеңеюі, елдер арасындағы мәдени диалогтың жандануы маңызды рөл атқарады.

Маманның еңбек нарығындағы құндылығын арттыратын фактор ретінде әрекет ететін шет тілін білу бүгінгі күні көп жағдайда жұмысқа қабылдау мен оның жалақысының мөлшерін арттырудың міндетті шарттарының бірі болып табылады. Сонымен бірге, Болон конвенциясының шешіміне сәйкес білім алушыларда мәдениетаралық коммуникативті дағдыларды қалыптастыруды, нақты коммуникациялық жағдайда байланыстардың тиімділігін оңтайландыруды қоса алғанда, шет тілін көп деңгейлі оқытуды қамтамасыз ету басым міндет болып табылады. және белгілі бір құзыреттілік мақсаттарына қол жеткізу.

Мектеп жағдайында шет тілін оқытудың стратегиялық мақсаты ана тілінде сөйлейтіндермен өнімді мәдениетаралық және тұлғааралық қарым-қатынасты жүзеге асыруға қабілетті және дайын, ұлттық мәдениетті танытуға және диалог процесінде шет тілінің мәдениетін меңгеруге қабілетті көпмәдениетті тұлғаны дамыту және тәрбиелеу болып табылады. мәдениеттердің, яғни. бірнеше құрамдас бөліктерді, соның ішінде әлеуметтік-мәдени құрамды қамтитын шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру.

Әрбір оқу пәні білім алушыларға әлемді тұтас түсінуге көмектеседі, бірақ белгілі бір бұрыштан. «Шет тілі» академиялық пәні өзінің ерекшелігіне байланысты қарым-қатынас пен таным құралы бола отырып, мектеп оқушыларында әлемнің жеткілікті тұтас бейнесін қалыптастыруда ерекше рөл атқарады;

Шет тілін оқытудың әлеуметтік-мәдени құрамдас бөлігі, оның ішінде оқытылатын тіл елінің шындығы, мораль, әдет-ғұрып, салт-дәстүрі туралы білім; вербалды қарым-қатынас актілеріндегі коммуникативті мінез-құлық білімдері мен дағдылары; вербалды және бейвербалды мінез-құлық дағдылары мен дағдылары ұлттық мәдениет мазмұнына кіреді.

Білім алушыларды мәдениеттер диалогына қосу, ұлттық мәдениеттің жетістіктерімен таныстыру және жалпы адамзаттық мәдениетті дамыту тек әлеуметтік-мәдени құзыреттілікке ғана емес, сонымен қатар жалпыадамзаттық тәрбиелік іс-әрекетті қалыптастыруға ықпал етеді.

Белгілі болғандай, оқытылатын тілдің елі жағдайында шет тілінің ана тілінде сөйлейтін адаммен тікелей байланыстың болмауы шет тілінің пән

ретіндегі жалпы тәрбиелік мәнін арттырады, демек, одан да көп болуын қажет етеді. оқу мазмұнының әлеуметтік-мәдени құрамдас бөлігіне дәйекті түрде сүйену, бұл кездейсоқ емес, жетекші әдіскерлер Бим И.Л., Пасов Е.И., Сысоев П.В. және Милруд Р.П. [30]

Заманауи оқу-әдістемелік жинақтар білім беру стандартының талаптарына жауап береді және әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған, бірақ уақыт факторын елемеген болмайды: бізді қоршаған әлем және қоғам оқулықтарға қарағанда әлдеқайда жылдам өзгереді. Сондықтан оқу-тәрбие процесінің мазмұны мен технологиялық жағы үнемі жаңаруды талап етеді.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік білім алушының сөйлеу мінез-құлқының ұлттық-мәдени ерекшеліктерімен таныс болуын және ана тілінде сөйлейтіндердің көзқарасы бойынша сөйлеуді қалыптастыру және қабылдау үшін өзекті болып табылатын әлеуметтік-мәдени контекст элементтерін: әдет-ғұрыптарды, ережелерді, нормаларды пайдалана білуді білдіреді. , әлеуметтік конвенциялар, әдет-ғұрыптар, әлеуметтік стереотиптер, аймақтық білім және т.б. Сонымен, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мынаны болжайды:

- тілдің таным құралы мен қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік жадының бір түрі, «ұлттың мәдени коды» екенін ұғыну, тіл фактілері мен шындық фактілерін салыстыру қабілетінің дамығандығы;

- әрбір тілдік бірліктің артындағы мәдени астарды көре білу;
- өз халқының мәдениетін, тарихын, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын білу;
- аймақтық маңызы бар лексемаларды тауып, олардың мәтіндегі рөлін түсіне білу.

Жеке тұлғаның әлеуметтік дамуы адамның өз елінің тілдік және мәдени кеңістігіндегі әлеуметтік детерминацияланған жағдайларда коммуникативті әрекетті өз бетінше жүзеге асыруға және конфликтсіз өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін өзінің әлеуметтік тәжірибесін, жеке қасиеттері мен қасиеттерін меңгерумен байланысты. оқытылатын тілдің елі.

Оқушылардың ерекше жас ерекшеліктеріне сүйене отырып, Ариян М.А. әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытуға байланысты келесі міндеттерді анықтайды.

Оқушының өзіндік қасиеттерін жетілдіруге бағытталған тапсырмалар:

- өзін әлемде, өз мәдениетінде сезіну, оқушының өз мәдениетінің бір бөлігі екенін сезіну;

- нәсіліне, ұлтына, дініне, қоғамдағы орнына, жеке ерекшеліктеріне қарамастан барлық адамдарға деген ізгі ниет;

- адам өмірінің мызғымастығын, мейірімділігін, мейірімділігін түсіну;

- танымдық қызығушылықтарының кеңдігі, өзін-өзі тәрбиелеуге ұмтылысы мен қабілеті;

- өзара түсіністікті орнату үшін, оның ішінде әртүрлі тілде және мәдениетте сөйлейтін адамдар (халықтар) арасында қарым-қатынастың құндылығын түсіну.

Оқушының сыртқы әлеммен әрекеттесуін оңтайландыруға байланысты тапсырмалар:

- мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында сөйлеудің және сөйлеуден тыс мінез-құлықтың әлеуметтік қолайлы әдісін қабылдау қабілеті;
- әлеуметтік-мәдени бақылау, жағдай мен әңгімелесушінің ерекшеліктеріне сәйкес қарым-қатынас құру мүмкіндігі;
- отбасында, сыныпта, мектепте, қалада, елде, әлемде болып жатқан оқиғаларға қатысу туралы хабардар болу;
- бүкіл әлемнің өзара байланыстылығын, тұтастығын және адамзаттың жаһандық мәселелерін шешу үшін халықтардың күш-жігерін біріктіру қажеттілігін түсіну [31].

Нәтижесінде ағылшын тілін халықаралық қарым-қатынас құралы ретінде оқыту оны әлемдік мәдениетті, ұлттық мәдениеттерді, оқытылатын тіл елдері халықтарының әлеуметтік субмәдениетін (құндылық бағдарлары мен өкілдерінің өмір салтын) түсіну құралы ретінде белсенді пайдаланумен тығыз байланысты. қоғамның әртүрлі топтары – элита, орта тап, дәстүрлі және «жаңа» «жұмысшы табы, аз қамтылған және жіктелген элементтер).

Шет тілдері арқылы әлеуметтік-мәдени білім берудің пәнаралық негізі аймақтық таңбаланған мәдениеттану болып табылады, ол арқылы білім алушылардың зерттелетін тілдердің, елдер мен аймақтардың, халықтардың әлеуметтік-мәдени портреті, тарихи-мәдени алғышарттары туралы білімдері байытады. олардың адамзат өркениетінің қозғалысының негізгі кезеңдеріндегі дамуы, жеке адам мен мемлекет, қоғам, табиғат пен адам, әртүрлі қоғамдар мен жеке тұлғаның өзара әрекеттесу мәдениеті, бірлесе оқытылатын салалардағы этносаралық қарым-қатынас мәдениеті туралы.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту міндеттерін шешу үшін әрбір білім алушы өзін шығармашылық әлеуеті басқалар сұранысқа ие белсенді әрекет субъектісі ретінде танытын педагогикалық процесті ұйымдастыру қажет. Шет тілдерін оқытуда қолданылатын әдістер мыналар болса, бұған қол жеткізуге болады:

- оқушыны жасанды немесе табиғи әлеуметтік ортаға «батыруға» қабілетті және білім беру тілдік ортаның шекарасынан шығу мүмкіндігін қамтамасыз етеді;
- әлеуметтік әсер ететін сәйкес мазмұнға негізделуі мүмкін;
- мәселелерді шешудің әртүрлі тәсілдерін ынталандыратын «ашық» сипатқа ие болу;
- коммуникация, өзара әрекеттесу және ақпаратты кең іздеу тәжірибесін қамтамасыз ету;
- әлеуметтік сипаттағы мәселелерді шешудің шарты ретінде коммуникативті және танымдық белсенділікті, белсенді тұлғааралық қарым-қатынасты ынталандыру;
- шет тілін үйренуге деген мотивацияның, әсіресе жоғары сатыда, оның оқытылатын тіл елдерінің әлеуметтік-мәдени контекстінде «енгізілуіне» байланысты «таусылуына» жол бермеу.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік білім берудің әлеуметтік-мәдени мазмұнын меңгеру нәтижесінде қалыптасады. Тілді оқытудың әлеуметтік-мәдени мазмұны көптеген шетелдік және отандық ғалымдардың (В.В.Сафонова, Н.Д.Гальскова, О.М.Осиянова, П.В.Сысоев, В.В. Молчановский және т.б.) зерттеулерінде қарастырылады. Бұл зерттеушілердің көпшілігі тілді оқытудың әлеуметтік-мәдени мазмұнының білім, білік, дағды сияқты компоненттерін анықтайды [32].

Қазіргі білім беруде әлеуметтік-мәдени құзыреттілік үлкен маңызға ие. Құзыреттің бұл түрі ксенофобия мен қалыптасқан стереотиптерді жеңуді, сондай-ақ басқа тіл мен басқа мәдениет өкілдеріне төзімділікті тәрбиелеуді қамтиды. Ағылшын тілі сабағында әлеуметтік-мәдени құзыреттілік білім алушыларды сөйлеу мінез-құлқының ұлттық-мәдени ерекшеліктерімен және ағылшын тілінде сөйлейтін елдердің шындықтарымен: әдет-ғұрыптармен, ережелермен, нормалармен, әлеуметтік конвенциялармен, рәсімдермен, әлеуметтік стереотиптермен, аймақтық біліммен таныстыру арқылы қалыптасады.

Шет тілін оқыту зерттеліп жатқан тіл елінің мәдениетіне сілтеме жасамай, толық әрі жан-жақты бола алмайтыны ерте заманнан белгілі. 19 ғасырдың аяғынан бастап оқу-тәрбие үдерісі аясында шындықпен (мәдениеттің белгілі бір қабатына тән заттар мен құбылыстар) танысу ауызша сөйлеуге үйретумен бір деңгейде болды.

Саланұлы Н.А. тіл үйренуді өлкетанумен ұштастыру білім алушылардың оқуға баға жетпес мотивациясын тудырады, сонымен қатар қазіргі мектептегі барлық 4 мәселені шешуге мүмкіндік береді деп есептейді. Білім алушылар сабақта қарым-қатынас процесінде тілдік құралдарды пайдалана отырып, белгілі бір елдің мәдениетін, тарихын, дәстүрін біледі.

Шет тілдерін оқытудың негізгі мақсаты – білім алушыларда тіл мен сөйлеумен қатар әлеуметтік-мәдени құзыреттілік болып табылатын шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру. Әдістемелік терминдер мен ұғымдардың жаңа сөздігінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікке «ел туралы білімнің жиынтығы, ана тілінде сөйлейтіндердің әлеуметтік-сөйлеу мінез-құлқының ұлттық-мәдени ерекшеліктері және осындай білімді қарым-қатынас процесінде пайдалана білу, оның ішінде белгілі бір талаптарға сай келетін білімдер жиынтығы» деп анықтама берілген. «әдет-ғұрып, мінез-құлық ережелері, этикет, әлеуметтік жағдайлар және ана тілінің мінез-құлық стереотиптері».

Білім алушылардың шет тілін үйрену мақсаты – осы тілде еркін және сауатты сөйлесуге ұмтылу, өйткені Бір немесе екі шет тілін білу жастар үшін олардың еңбек нарығында мобильділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыратын өзіндік әлеуметтік лифт қызметін атқарады.

Қазіргі заманғы шет тілі білімінің мазмұны өскелең ұрпақтың жалпы және кәсіби мәдениетінің әлемдік деңгейге барабар болуын қамтамасыз етуге бағытталған. Ал оқушылардың бойында дүниенің адекватты бейнесін

қалыптастыру жеке тұлғаның ұлттық және әлемдік мәдениетке тиімді енуіне ықпал етеді.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік күрделі құбылыс және лингвомәдени, әлеуметтік-лингвистикалық, әлеуметтік-психологиялық және мәдени компоненттерден тұрады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру бірінші сыныптардан басталуы керек. Бұл оның барлық негізгі бағыттары бойынша ауызекі сөйлеу тіліне бағытталған, күнделікті жиі кездесетін жағдайларды егжей-тегжейлі сипаттайтын мәтіндерді қамтуы мүмкін; оқытылатын тіл мәдениетінің негізгі құндылықтары мен концепцияларын ашатын, сондай-ақ тілдің лексикасын, фразеологиясын және грамматикасын дұрыс және қате қолдану мысалдарын қамтитын мұқият таңдалған мысалдар [33].

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік тіл елдің мәдени тәжірибесін жеткізу құралы, тарихи өзгерістердің көрінісі бола алатындығы туралы білімді, сонымен қатар коммуникативті жағдайға байланысты сөйлеу әрекетінің нормаларын білуді болжайды; әртүрлі стильдегі мәтіндердегі ұлттық таңбаланған лексиканы анықтау және олардың мағынасын түсіну қабілетін білдіреді.

Әдістемелік терминдер сөздігіне сәйкес, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – зерттелетін тілдің елі, ана тілінде сөйлейтіндердің әлеуметтік-сөйлеу мінез-құлқының ұлттық-мәдени ерекшеліктері және мұндай білімді қарым-қатынас процесінде пайдалана білу туралы білімдер жиынтығы. , әдет-ғұрыптарды, мінез-құлық ережелерін және этикет стандарттарын, әлеуметтік жағдайларды және ана тілінде сөйлеушілердің мінез-құлық стереотиптерін сақтау. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік коммуникативтік құзыреттілікке жатады және оның құрамдас бөлігі болып табылады [34].

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мазмұнын төрт құрамдас бөлік түрінде көрсетуге болады:

- 1) әлеуметтік-мәдени білім;
- 2) қарым-қатынас тәжірибесі (қарым-қатынас стилі, шет тілі мәдениетінің құбылыстарын барабар түсіндіру);
- 3) шет тілі мәдениетінің фактілеріне жеке қатынасы;
- 4) тілді қолдану әдістерін меңгеру (мәдениетаралық қарым-қатынастың әртүрлі салаларында сөйлеуде ұлттық таңбаланған лексиканы барабар пайдалану) [35].

Елдегі тарихи өзгерістер, мәдени ерекшеліктер, салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардағы айырмашылықтар әдетте түрлі ұлт өкілдерінің қарым-қатынасына кедергі болатыны айтпаса да түсінікті. Ерекше қиындық кейбір шындықтардың арасындағы айырмашылықта ғана емес, әртүрлі мәдениет өкілдерінің оларға деген көзқарасында, өйткені бұл заттар мен құбылыстар әртүрлі әлемде өмір сүріп, дамиды. Тілдік және мәдени эквиваленттіліктің астарында концептуалды теңдік, мәдени идеялардың баламалылығы жатыр. Оқытылатын тілдің елінің ерекшеліктерін білу өте маңызды деген пікір ағылшын тілін оқytудың лингвистикалық және аймақтық тәсілі туралы ойлануға мәжбүр етті. Өйткені, сабақта берілген аймақтық ақпарат оқушылардың танымдық қызығушылығын

белсендіреді, олардың коммуникативті дағдыларын дамытуға игі әсер етеді, тілді одан әрі оқуға ынталандырады және бірқатар оқу-тәрбие мәселелерін шешуге мүмкіндік береді.

Е.М. Верещагин мен В.Г. Костомаров тілдің барлық деңгейлері «мәдени тұрғыдан туған», яғни олардың аймақтық жоспары бар, сондықтан сөздердің мәдени компонентін зерттеу шет тілін табысты меңгерудің маңызды шарты екенін айтады. Осы немесе басқа аймақтық ақпараттың көмегімен білім алушының ой-өрісін байытып, дамыта отырып, ағылшын тілінің білім алушысы әлемде болып жатқан интеграциялық процестерге қосыла алады [36].

Тілдің коммуникативті қызметі мәдениетаралық қатынасты қамтамасыз ету болып табылады, бірақ кейде қарым-қатынасқа қатысушылар бір тілдік құрылымдарды пайдаланғанымен, бір-бірін түсіне алмайды. Бұл коммуниканттар тандайтын тіл құралдарының әртүрлі әлеуметтік-мәдени құрылымдар негізінде құрылуымен түсіндіріледі. Починок Т.В. мәдениетаралық қарым-қатынаста өзара түсіністікке қол жеткізуге ортақ коммуникативті және прагматикалық кеңістік құру арқылы қол жеткізуге болатынын ұсынды [37].

Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің негізгі тұстарының бірі елдер мен олардың тарихи дамуын, белгілі бір аумақты мекендейтін халықтың мәдени деңгейі мен ерекшеліктерін салыстыруға дайын болу. Сондай-ақ білім алушыларға басқа мәдениеттерді, әдет-ғұрыптарды, іргетастарды құрметтеу және кез келген ұлт өкілдеріне төзімділік таныту қаншалықты маңызды екенін түсіндіру өте маңызды. Өз еліңіздің және оның мәдениетінің лайықты өкілі болу және тыңдаушыларыңыз тарапынан қиындықтарды алдын ала білуге дайын болу да өте маңызды. Сонымен қатар, сіз өз көзқарасыңызды қорғай білуіңіз керек және қажетті дәлелдерді таба білуіңіз керек, жолдастарыңызды құрметтеңіз және олардың пікіріне тәуелді болмайсыз.

Сонымен, оқушының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру қазіргі білім берудің барлық төрт мақсатын жүзеге асыруға мүмкіндік береді:

1) когнитивтік – оқушы әлемді біртұтас көп деңгейлі жүйе ретінде көрсетеді;

2) тәрбиелік – білім алушыда гуманистік дүниетаным, отансүйгіштік, басқа мәдениеттерді құрметтеу, адамгершілік, қарым-қатынас мәдениеті сияқты жеке құндылықтары болуы;

3) практикалық – білім алушы өзінің барлық құзыреттерінің (лингвистикалық, сөйлеу, оқу-танымдық) бірлігінде шет тілдік қарым-қатынасты меңгеруі;

4) дамытушылық – білім алушыда мінез-құлықтың әлеуметтік-мәдени стереотиптері қалыптасты, сонымен қатар жеке психикалық тәжірибесі байыды [38].

Сонымен, осы мәселені қарастыру нәтижесінде ағылшын тілі сабағында әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыруды асыра бағалау қиын екенін тағы да атап өткен жөн. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің құрамдас бөлігі болып табылатынын, сонымен қатар ағылшын тілін оқыту әдістемесінің дамуының қазіргі кезеңінде әлеуметтік-

мәдени білім мен дағдыларды қалыптастыру білім берудің мақсаттарының бірі екендігін ескере отырып. Мектепте оқытылатын тіл елінің мәдениеті мен менталитетін білмей, ағылшын тілін толық меңгеру мүмкін емес деп сеніммен айта аламыз.

Үнемі кеңейіп келе жатқан мәдениетаралық өзара әрекеттестік психологиялық-педагогикалық ғылым мен практиканың алдына мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде шет тілдерін оқытудың сапасын арттыру жолдары мен құралдарын іздеуге байланысты бірқатар міндеттер қояды. Адам санасының этникалық кондициясы, әр халықтың шығу тегі, тарихи дамуы, әлеуметтенуінің әртүрлі жағдайларына байланысты қалыптасқан қабылдауының, ойлауының, мінез-құлқының өзіндік жүйесінің болуы жеткілікті әлеуметтік-мәдени алғы білімінсіз әртүрлі мәдениет өкілдерінің өнімді мәдениетаралық әрекеттесуін мүмкін емес етеді. және тіл қызмет ететін халықтың мәдениетін барабар түсіну. Осыған байланысты білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзіреттілігін тиімдірек дамыту үшін шет тілін оқыту жүйесін әдістемелік қамтамасыз етуді жетілдірудің өзекті қажеттілігі туындап отыр.

Әлеуметтік-мәдени құзіреттілік түсінігіне талдау жасайық, қазіргі педагогика ғылымындағы оның мазмұны мен құрылымын анықтаудың негізгі тәсілдерін анықтайық.

Білім берудегі құзіреттілік көзқарасқа сәйкес құзіреттілік феномені нәтижелі өнімді іс-әрекетке қажетті оқушыларды оқытуға берілген әлеуметтік талап ретінде түсіндіріледі.

Әлеуметтік-мәдени жалпы философиялық концепция (А. Я. Флиер, О. Н. Астафьевтің құзыреті, О. А. Захарова, А. П. Садохин, И. В. Кондаков, А. В. Костина ұсынылған), лингвистикалық (Ян Ван Эк, В. В. Сафонова, П. И.Л.Бим, Г.В.Елизарова, Н.Д.Гальскова, Г.С.Тер-Минасова, Р.К.Миняр-Белоручев, Е.М.Верещагин, В.Г.Костомаров) және педагогикалық зерттеулер (И.А.Зимняя, А.В.Хуторской, А.А.Вербицкий, И.К.).

Еуропа Кеңесінің мәдени ынтымақтастық жөніндегі құжаттарына сәйкес, әлеуметтік-мәдени құзіреттілік коммуникативтік құзіреттіліктің құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады, ол күнделікті өмір жағдайларында адекватты өзара әрекеттесу, шет тілін пайдалана отырып, әлеуметтік байланыстарды орнату және қолдау қабілеті ретінде түсініледі.

Әлеуметтік құзіреттіліктің осыған ұқсас түсіндіруі оны коммуникативті құзіреттіліктің бірі ретінде қарастырған В.В.Сафонова, П.В. Әлеуметтік-мәдени құзіреттілік – мәдениетаралық қарым-қатынасқа формальды немесе бейресми тілдік дайындық процесінде қалыптасқан белгілі бір білім, білік, дағды, дағды мен сапаның жиынтығы.

Әлеуметтік-мәдени құзіреттілік құрылымында зерттеушілердің көпшілігі (Е.М.Верещагин, В.Г. Костомаров, В.В. Сафонова,Елизарова Г.В.) келесі құрамдас бөліктер ерекшеленеді (6-кесте):

Ұлттық мәдениетті «сіңіру» кезінде адам санасының белгілі бір қасиеттері қалыптасады. Қазіргі когнитивтік психологияда сананың бұл қасиеттері білімді білдіреді:

- перцептивті (сезім мүшелерінен қабылданған қабылдау мәліметтерін өңдеу нәтижесінде қалыптасады);

- концептуалды (психикалық әрекет процесінде қалыптасады, перцептивті деректерге тікелей негізделмейді);

- процедуралық (перцептивті және концептуалды деректерді пайдалану жолдары мен ретін сипаттайтын).

Ұлттық мәдениетті «сіңіру» процесінде қалыптасқан әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құрылымы мен адам санасының сапаларына сүйене отырып, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік қалыптасу деңгейлерін бөліп көрсетуге болады:

- когнитивтік-лингвистикалық (өз еліңіздің және оқытылатын тіл елінің мәдениеті туралы білім, осы ақпаратты пайдалана білу);

- мағыналық және аксиологиялық (ақпаратқа мәнді қатынас, түсіну, төзімділік, мәдениетке құндылық қатынас, рефлексия, мотивация);

- коммуникативті және белсенділікке негізделген (байланыс құру қабілеті мен дайындығы, қарым-қатынас техникасы мен тәсілдерін білу, әлеуметтік ұтқырлық, дербестік, шығармашылық).

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік ұғымын, оның құрылымы мен қалыптасу деңгейлерін анықтау осы құзыретті қалыптастырудың педагогикалық моделін құруға негіз бола алады, оған мыналар кіреді:

- 1) мақсатты компонент: әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті, оның ішінде лингвистикалық, мәдени, әлеуметтік-лингвистикалық, әлеуметтік-психологиялық компоненттерді қалыптастыру;

- 2) әдістемелік құрамдас:

- жалпы педагогикалық принциптер: сана мен белсенділік, күштілік, жүйелілік пен жүйелілік, қолжетімділік, теория мен практиканың байланысы, көрнекілік, тұлғаға бағытталған оқыту принципі;

- жеке педагогикалық (әдістемелік принциптер): коммуникативтік бағыттылық, сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін өзара байланыстыра оқыту, танымдылық, қарама-қарсылық, мәдениеттер диалогындағы даралықты дамыту;

- оқыту технологиялары: проблемалық әдіс технологиясы, оқыту диалогтық технологиясы, симуляциялық ойындар технологиясы. Технологияны оқыту арқылы біз Г.К.Селевкоға ілесе отырып, оқыту мен тәрбиелеудің белгілі бір мазмұнын жүзеге асырудың әдістері мен құралдарының жиынтығын түсінеміз;

- 3) оқу-әдістемелік құралдар: оқулықтар, көрнекі құралдар, техникалық құралдар, аудиториялық жабдықтар;

- 4) тиімді компонент: мәдениетаралық қарым-қатынасқа тілдік дайындық процесінде қалыптасқан білім, білік, дағды, дағды және тұлғалық қасиеттер.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру шет тілін үйренушілердің жеке семантикалық тәжірибесін белсенді пайдалануды көздейді және кезең-кезеңімен жүзеге асырылады:

- 1) ақпаратты қабылдау (субъективті тәжірибені жаңарту),

- 2) ақпаратты түсіну (сана мен әлеуметтік-мәдени тәжірибенің байланысы),

3) бағалау, өз тәжірибесімен салыстыру (түсіндіру, жеке құндылық ұстанымын дамыту);

4) жинақталған тәжірибені өз іс-әрекетінің өнімді түрлерінде пайдалану (шығармашылық қызметте құндылық-семантикалық ұстанымды жүзеге асыру).

Шетел тілін оқыту процесінде біз әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыруға жағдай жасайтын үш технология түрін қолданамыз:

- тапсырмалық тәсіл технологиясы (көп деңгейлі тұлғаға бағытталған тапсырмалар түрінде білім беру мазмұнының элементтерін көрсету);

- білім беру диалогының технологиясы (жеке тұлғаның субъективті және мағыналық өзін-өзі жүзеге асыруын қамтамасыз ететін арнайы дидактикалық және коммуникативті орта ретінде диалог жағдайында шет тілі мәдениетінің мазмұнын меңгеру); қарым-қатынас, рефлексия,

- имитациялық ойындар технологиясы (ішкі қақтығыстар мен бәсекелестік жағдайларында тұлғалық функцияларды жүзеге асыруды қамтамасыз ететін әлеуметтік-рөлдік және кеңістіктік-уақыттық жағдайларға еліктеу).

Жоғарыда аталған оқыту технологияларының әрқайсысын толығырақ қарастырайық.

1. Проблемалық тәсіл технологиясы.

Кез келген оқытылатын материал оқушылардың өмірлік маңызды мағыналық саласына әр түрлі байланысты тапсырмалар жүйесі (тапсырмалар, жаттығулар) түрінде беріледі: а) концептуалды-категориялық аппаратты меңгеруге бағытталған пәндік, оның ішінде фактілік материал; б) оқытылатын материалды пәндік формадан белсенді-коммуникативтік түрге көшірумен байланысты мәдениеттің белгілі бір саласымен білім алушыларды таныстыру жолдарын іздеуге бағытталған сындарлы; в) оқытылатын оқу материалының құндылық-семантикалық компонентін анықтаумен байланысты тұлғалық-бағдарлы.

Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту үшін тапсырмалардың (жаттығулардың) арнайы жүйесін қолданған жөн:

1) тақырыптық тезаурусты белсендіруге және мәдени бағытты қалыптастыруға бағытталған мәдениеттану-бағдарлау жаттығулары;

2) мақсаты мәдени талдау және оқытылатын тіл мәдениетінің және осы мәдениет мәтіндерінің шынайылығын мәдени түсіндіру болып табылатын түсіндіру жаттығулары;

3) бір тақырыппен біріктірілген отандық және шетелдік мәдениеттерді, сондай-ақ шет тіліндегі түпнұсқалық мәтіндер мен төл мәдениет мәтіндерін салыстырмалы талдауды жүргізуге бағытталған салыстырмалы жаттығулар;

4) зерттелетін тілдің елінің мәдениетінде қабылданған мінез-құлық үлгілерін, әлеуметтік қарым-қатынас маркерлерін, этикет-әдеттегі сөйлеу формаларын белсенді қолдануға, сондай-ақ зерттелетін ұлттық таңбаланған лексикалық бірліктерді белсенді пайдалануға бағытталған мәдениетаралық коммуникативті жаттығулар. оқытылатын шет тілінде ауызша немесе жазбаша нысанда шартты шынайы қарым-қатынас жағдаяттарында.

2. Диалог.

Диалог тек құрал ғана емес, оқытудың мазмұны, жеке тәжірибенің қайнар көзі, жеке тұлғаның мағыналық, рефлексиялық, сыни және басқа да қызметтерін өзектілендіру факторы болып табылады. Оқыту технологиясы ретінде диалогтың өзіне тән белгілері: а) талқылау барысында әрбір қатысушының басқаларда бар ақпаратпен танысуы (ақпарат алмасу); б) бір пәнге, құбылысқа, процеске әртүрлі көзқарастарды ынталандыру; в) талқыланатын мәселелер бойынша әртүрлі көзқарастардың қатар болуы, айтылған пікірлердің кез келгенін сынау мүмкіндігі; г) қатысушыларды ортақ ұстаным немесе шешім түріндегі келісімге ұмтылуға ынталандыру. Диалогтық ситуацияға кіріспе технологияның мынадай элементтерін қолдануды көздейді: а) қатысушылардың диалогтық қарым-қатынасқа дайындығын диагностикалау (қажетті білімнің, коммуникативті тәжірибенің болуы); б) тірек мотивтерді іздеу (оқушыларды толғандыратын сұрақтар мен проблемалар); в) оқу материалын шиеленісті мәселелер жүйесіне өңдеу; г) диалогтың сюжеттік желілерінің әртүрлі нұсқалары арқылы ойлау; д) пікірталасқа қатысушылардың өзара әрекеттесу жолдарын және олардың ықтимал рөлдерін жобалау; е) импровизация аймақтарын гипотетикалық анықтау (оның қатысушыларының мінез-құлқын алдын ала болжау қиын диалогтық жағдайлар).

Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзіреттілігін дамыту үшін диалогтік (дискуссиялық) түрде ана мәдениеті мен оқытылатын шет тілінің мәдениеті арасындағы мәдени айырмашылықтарды талқылау қажет. Мұғалімнің әртүрлі мәдениет өкілдерінің вербалды және бейвербалды мінез-құлқындағы айырмашылықтарды анықтау және талқылау мақсатында әртүрлі мәдениет өкілдерінің арасындағы вербалды және вербалды емес өзара әрекеттесу процесінде туындайтын сыни оқиғалар деп аталатындарды, түсінбеушілік жағдайларын көрсетуі ерекше дидактикалық құндылыққа ие. бұл мәдениеттер.

3. Имитациялық ойындар технологиясы.

Ойынның еліктеу жағдайлары оқушылардың жеке функцияларына (мотивация, рефлексия, өзін-өзі жүзеге асыру, шығармашылық белсенділік және т.б.) сұранысты қамтамасыз етеді. Мәдени, әлеуметтік және тұлғалық маңызды жағдайдың контекстіне кіретін танымдық әрекет ойында басқа мотивация мен мағыналық құрылымға ие болады, нақты жетістік мақсаты туындайды, ал оқу процесі еріксіз, ынтымақтастық, рефлексия, элементтер ерекшеліктерін алады. ойынның (мақсаттары, ойын ережесі, пәндік саласы, әдістемелік қамтамасыз ету, рөлдер жиынтығы, сценарий) оған қатысушылардың еркін шығармашылық жағдайына жетуге қызмет етеді.

Модельдеу ойындарының технологиясы жеке маңызды әлеуметтік-мәдени коммуникативті жағдайларды, білім алушылардың қабілеттерін модельдеуге мүмкіндік береді, бұл қажетті ақпаратты таңдау, жүйелеу және талдау қабілеттерін дамытады.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту мақсатында оқыту құралдары ретінде біз синхронды және асинхронды уақыт режимдерінде әртүрлі интернет-технологияларды қолданамыз. Білім беру процесінде интернет-технологияларды пайдалануды білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту

міндеттерін тиімді шешуге бағытталған білім беру ортасы мен қарым-қатынасты ұйымдастырудың мақсатты процесі ретінде қарастырамыз.

Интернет-технологияларды шет тілдерін оқыту әдістемесіне кіріктіру сабақтың барлық түрлерінде тиімді. Келесі Интернет технологияларын қолдануға болады:

1. Интернет-сөздіктер мен энциклопедиялар (Wikipedia, Britanica Online Encyclopedia және т. және егжей-тегжейлі мақаламен бірге иллюстрациялар, фотосуреттер, дыбыс және бейне фрагменттері, географиялық карталар кіреді.

2. YouTube (ағылшынша: «your televizion») — бейнехостинг қызметтерін ұсынатын қызмет (бейнелерді жүктеп алуға және көруге мүмкіндік беретін сайт). Пайдаланушылар белгілі бір бейнелерді қоса, көре және оларға түсініктеме бере алады.

3. Блогтар («Интернет оқиғалар журналы», «Интернет күнделігі», «онлайн күнделік» веб-журналынан алынған ағылшын блогы) негізгі мазмұны мәтінді, суреттерді немесе мультимедианы қамтитын үнемі қосылатын жазбалардан (жазбалардан) тұратын веб-сайттар.

4. WebQuest (ағылшынша: WebQuest “Интернеттен іздеу”) – білім беру мәселесін шешу үшін World Wide Web веб-сайттарында білім алушылардың өз бетінше іздену жұмысын қамтамасыз ететін белсенділікке бағытталған жобаға негізделген дидактикалық модель. Іс-әрекеттің нәтижесі алынған мәліметтерді Интернетте көрсету болып табылады.

5. Подкастинг (iPod-тан ағылшынша подкастинг және Broodcasting “ubiquitous broadcasting”, “broadcasting”) – Интернетте радио және теледидар хабарлары стилінде аудио немесе бейне файлдарды (подкасттарды) жасау және тарату процесі. Подкаст - бұл бір файл немесе Интернеттегі ресурстардың үнемі жаңартылатын сериясы.

Интернет технологияларының артықшылықтары:

- бүкіл әлем бойынша ақпараттық деректер банктеріне қол жеткізу;
- нақты мәдениетаралық коммуникацияға (соның ішінде әртүрлі халықаралық жобаларға) қатысу мүмкіндігі;
- оқушылардың тілдік дайындығының әртүрлі деңгейлерін және олардың жеке ерекшеліктерін есепке алу мүмкіндігі;
- ақпаратты көрнекі түрде көрсету арқылы оқу ортасын құру;
- білім алу, іскерлік пен дағдыны қалыптастыру процесінде оқушының өзінің белсенді позициясы;
- проблемалық білім беру мазмұнының деңгейлерін түрлендіру мүмкіндігі: лингвистикалық, коммуникативті, рухани (құндылық, моральдық-этикалық), әлеуметтік-мәдени.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту процесінде оқытудың мазмұнын құрайтын оқу материалын таңдауға ерекше назар аудару қажет. Біз оқу материалдарын таңдаудың маңызды критерийлері тобына жатқызамыз: мәдени ақпарат мазмұны; мотивация; тақырыптық мәселе; жағдаяттық; түпнұсқалық; функционалдық стильді бағдарлау; іріктеу алушының есебін жүргізу; мәтіннің

коммуникативтік-танымдық құндылығы; заманауилық; мәтінде көрнекі элементтердің болуы.

Әдіснамалық терминдер мен ұғымдардың жаңа сөздігінде анықтамамен қатар әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мазмұнына сипаттама берілген, оны төрт аспекті түрінде көрсетуге болады: «...а) әлеуметтік-мәдени білім (ел туралы ақпарат). оқытылатын тіл, рухани құндылықтар мен мәдени дәстүрлер, ұлттық менталитет ерекшеліктері); б) қарым-қатынас тәжірибесі (қолайлы қарым-қатынас стилін таңдау, шет тілі мәдениетінің құбылыстарын дұрыс түсіндіру); в) шет тілі мәдениетінің фактілеріне жеке қатынасы (соның ішінде қарым-қатынас кезіндегі әлеуметтік-мәдени қақтығыстарды жеңу және шешу қабілеті); г) тілді қолдану тәсілдерін меңгеру (мәдениетаралық қарым-қатынастың әртүрлі салаларында сөйлеуде әлеуметтік таңбаланған тілдік бірліктерді дұрыс қолдану, ана тілі мен шет тіліндегі әлеуметтік-мәдени құбылыстардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарына сезімталдық). Білім алушылардың мәдениетаралық қарым-қатынас жасау қабілетінің болуы тұлғаның белгілі бір қасиеттерінің (қарым-қатынасқа психологиялық дайындығы, толеранттылық, ашықтық, оң көзқарас) қалыптасуын болжайды. Және, керісінше, әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің жеткіліксіз дамуы немесе тіпті оның болмауы әлеуметтік-мәдени сипаттағы қателерді тудыруы мүмкін.

Біз шет тілі мәдениетін мақсатты түрде оқытуды әлеуметтік-мәдени құзыреттілік пен оның нәтижесінде тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын дамыту құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның рухани-адамгершілік тәрбиесі мен рухани әлемін байыту құралы ретінде пайдаланамыз. оқытылатын тілдің мәдениеті, тарихы, өнері, әдебиеті, дәстүрі мен әдет-ғұрпы туралы білімдерін еліміздің өзекті материалымен үнемі салыстыра отырып.

Н.Д. Гальскованың пікірінше, құрылымдық тұрғыдан әлеуметтік-мәдени құзыреттілік күрделі құбылыс болып табылады және әртүрлі категорияларға жататын компоненттердің жиынтығын қамтиды:

- ұлттық-мәдени семантикасы бар лексикалық бірліктерді білуді, оларды мәдениетаралық қарым-қатынас жағдаяттарында қолдана білуді қамтитын лингвомәдени компонент. Ұлттық мақал-мәтелдер, фразеологиялық бірліктер халықтың менталитетінің көрінісі. Олар білім алушыларға белгілі бір ұлт өкілдері арасындағы қарым-қатынас ережелері мен принциптері, құндылықтар мен басымдықтар туралы білім береді.

- социолингвистикалық компонент (әлеуметтік қабаттардың, әртүрлі ұрпақ өкілдерінің, жыныстардың, әлеуметтік топтардың, диалектілердің тілдік сипаттамасы);

- әлеуметтік-психологиялық құрамдас (белгілі бір мәдениетте қабылданған қарым-қатынас әдістерін пайдалана отырып, әлеуметтік және мәдени анықталған сценарийлерді, ұлттық ерекше мінез-құлық үлгілерін меңгеру);

- мәдени компонент (әлеуметтік-мәдени, тарихи - мәдени, этномәдени фон).

Шетел тілін оқытудың бірінші кезеңінде мыналардың маңызы зор:

- ана тілі негізінде шет тілінде негізгі дағдылар мен тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;

- білім алушыларды шетел құрдастарының әлемімен және осы мақсаттарда шет тілін қолданумен таныстыру үшін ынталандыру және қажеттіліктер.

Білім берудің екінші кезеңінде білім алушылардың шетел тілін халықаралық қатынас құралы ретінде қабылдауы мыналар арқылы үлкен маңызға ие болады:

- әлеуметтік-мәдени білімді қалыптастыру;

- оқытылатын тіл елінің мәдени, тарихи және көркемдік мұраларымен танысу барысында оқушылардың жалпы мәдени, көркемдік және эстетикалық дамуын байыту;

- шетел тіліндегі мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында өз төл мәдениетінің және жалпы еліміздің озық үлгілерін көрсету дағдыларын дамыту.

Шет тілін оқытудың үшінші (соңғы) кезеңінде ресми және бейресми қарым-қатынас жағдайында шет тілін қолдануды қамтамасыз ету қажет. Бұл ретте зерттеліп жатқан тіл елінің келбеті мен өмір салты туралы мәдени білімді жетілдіру басты назарда.

Сонымен, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мәдениетаралық қарым-қатынаста адекватты түрде қолданылатын әлеуметтік-мәдени білімдердің жиынтығы болып табылады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті меңгермеу өзара түсіністік пен шет тілді мәдениет өкілдерімен қарым-қатынасты айтарлықтай қиындатады.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру барлық мүмкін болатын заманауи технологияларды пайдалана отырып, мақсатты процесс болып табылады. Мұғалімнің шет тілі сабақтарында кейстерді, сыни тұрғыдан ойлау технологияларын, жобалық әрекеттерді, интерактивті технологияларды, ойын технологияларын және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануы оқушылардың шет тіліндегі қарым-қатынасқа деген қызығушылығын айтарлықтай арттырады, оның пәндік мазмұнын кеңейтеді.

Мақаланың көлемі әр технологияға жеке-жеке толығырақ тоқталуға мүмкіндік бермейді, сондықтан біз шетел тілі сабақтарында қолданатын және білім алушылардың үлкен қызығушылығын тудыратын, сонымен бірге тиімділігі жоғары әдістерге қысқаша шолу жасаймыз. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту тұрғысынан.

Жобалық іс-әрекеттің технологиясы бағытталған шет тілін меңгеруде жетістікке жетудің бірегей мүмкіндігін жасау, оқушылардың тұлғалық өсуі, олардың танымдық қызығушылықтарын дамытуға және шығармашылық әлеуетін ашуға бағыттау. Жоба қызметін ұйымдастыру туралы көптеген ғылыми-әдістемелік әдебиеттер жазылды. Бірақ мұғалімнің оқу-тәрбие іс-әрекетінде жобаны қолданудың маңызды ерекшеліктерінің бірі оқытылатын пәннің құралдарын (жеке, танымдық, коммуникативті және реттеуші оқыту құралдары) пайдалана отырып, метапәндік нәтижелерге қол жеткізуді бақылау және бағалау мүмкіндігі болып табылады. Жоба әрекетінің алгоритмі келесі схема болып табылады: мәселені анықтау → тақырыпты тұжырымдау → практикалық

маңызды мақсат пен міндеттерді қою → гипотезаны алға қою → проблемалық жағдайды құру → мәселені талдау → нақтылау және түсіну → жүзеге асыру → көрсету → рефлексия. Жобалық әдіс оқытудың өнімділігін арттыруға мүмкіндік береді және оның практикалық бағыттылығын қамтамасыз етеді. Шет тілі сабақтарындағы жобалық жұмыстың тақырыптары салыстырмалы сипатқа ие және әлеуметтік-мәдени немесе мәдени мәнге ие. Жобамен жұмыс істеу барысында білім алушылар бастапқы материалды зерттейді, жүйелейді және жалпылайды.

Шетел тілі сабақтарында бірлескен оқыту технологиясын қолдану оқушылардың белсенді бірлескен оқу-танымдық әрекетіне жағдай жасауға көмектеседі. Білім алушылардың топтағы немесе жұптағы интерактивті әрекеттестігі шындықты имитациялайтын жағдайларда шет тілін практикалық қолдануды қамтиды. Технология білім алушыларды үнемі сөйлеу, коммуникация және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге ынталандырады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру және одан әрі дамыту үшін ең тиімдісі еңбектің кез келген түріне еліктейтін сабақтар: саяхаттар, экскурсиялар, жобаларды қорғау, рөлдік ойындар, жарыстар, викториналар және т.б.. Әлеуметтік-мәдени білімді меңгеру барысында білім алушылар айтарлықтай сөйлеу әрекетінің әртүрлі түрлерінде олардың сөздік қорын, лингвистикалық және аймақтық көкжиектерін кеңейту: тыңдау, сөйлеу, оқу, жазу.

Тыңдауға арналған материалдар ақпараттық-анықтамалық сипаттағы шынайы мәтіндер: мұражайлық және туристік аудио ақпараттар, вокзалдардағы және әуежайдағы хабарландырулар, ауа райы болжамдары, жаңалықтар, спорттық репортаждар, сұхбаттар, нұсқаулықтар. Оқу сөйлеу әрекетінің бір түрі ретінде оқушылардың ерекше қызығушылығын тудырады. Оқуға ұсынылатын лингвистикалық және аймақтық сипаттағы мәтіндер деректік жаңашылдықпен ерекшеленеді, өйткені оларда әрдайым шындықтар мен көптеген тарихтың, дәстүрлердің және зерттелетін тілдің ерекшеліктерінің фактілері бар. Дайындық бағыты мен тілді меңгеру деңгейін ескере отырып, білім алушыларға әртүрлі стильдегі: ғылыми-көпшілік, публицистикалық, көркемдік түпнұсқалық мәтіндер мен мақалалар ұсынылады.

Газет мақалаларын білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытудың ең тиімді құралы деп санаймыз, өйткені оларда семантикалық, синтаксистік, құрылымдық деңгейде көрінетін ұлттық-мәдени иісі бар. Иллюстрациялық және графикалық құралдар хабарламаның сөздік әсерін айтарлықтай күшейтеді және ассоциативті байланыстардың кең ауқымына ие. Газет-журнал мақалалары – жанды тілдің даму динамикасын көрсететін қазіргі жана лексиканың, клишеленген тіркестердің, фразеологиялық бірліктердің, идиоматикалық тіркестердің мол көзі. Олай болса, зерттеліп жатқан тіл елінің мәдениетін тану бар фактілерді жаңадан алынған деректермен салыстыру және салыстыру арқылы жүзеге асады.

Рөлдік ойындар коммуникативтік құзіреттілікті дамытуға ықпал етеді және онымен қатар ойын сценарийіне байланысты білім алушыларда әлеуметтік-мәдени құзыреттілік те қалыптасады. Оқу процесінде рөлдік ойындарды қолдану

идеясы әлеуметтанушылар Т.Парсонс, Т.Шибутани, Р.Липтон әзірлеген әлеуметтік рөлдер теориясымен бекітілді. Бұл теорияны жақтаушылар жеке адам мен оны қоршаған ортаның байланысын көрсетті. Бұл адамның қоғамдағы орнын анықтайтын сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлық. Әлеуметтік рөл ұғымы әлеуметтік қатынастардың элементі ретінде әрекет етеді. Рөлдік ойын ассимиляция сипатына ие, яғни. ортаға тән жағдай ойналады, кейде ол театрландырылған болуы мүмкін, т.б. қақтығыс, шарықтау шегі және шешімі бар. Мұндай рөлдік ойынды басқа мәдениеттердің өкілдерімен тұлғааралық қақтығыстар жағдайында қолдану, басқа менталитеттегі адамның мінез-құлқының түсіндірмесін табу жақсы.

Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыруды шет тілін оқытудың мазмұнында оқытудың компаративистік әдісінсіз елестету мүмкін емес. Оны ағылшын тілін оқытудың әр түрлі формаларында қолдануға болады, көрнекі материалдардан, рөлдік ойындардан бастап, ағылшын тіліндегі мәтіндерді қолдануға дейін.

А.А. Щербатых ойындардың классификациясын жасады, оны мерекелерді зерттеу кезінде ағылшын тілі сабақтарында қолдануға болады. Мұғалімнің классификациясын ұсынамыз.

«Педагогикалық процестің сипаты бойынша:

- оқыту, жаттығу;
- танымдық, дамытушылық;
- репродуктивті, өнімді;
- коммуникативті, психотехникалық.

Ойын әрекетінің сипаты бойынша ойындар бөлінеді:

- пәндік;
- сюжеттер;
- іскерлік;
- Имитациялық;
- драматизация ойындары».

Бұл ойындарды компаративистік оқыту әдісі арқылы қолдануға болады.

А.А. Колесников әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті арттыру үшін рөлдік ойын ұсынады. Ол зерттелген талқылау материалынан кейін ойын өткізуді ұсынады, онда білім алушылар белгілі бір жағдайларда мінез-құлық мақсатында өз елінің мәдениетін басқа зерттелген мәдениетпен салыстыра алады, менталитеттің ерекшеліктерін түсінеді, мәдени ескерткіштердің, дәстүрлердің ұқсастықтары мен айырмашылықтарымен танысады және т.б.

Сонымен, Лу Харви, Гамели Тордзоро және Джессика Брэдли білім алушылардың шығармашылық әлеуетін қолдана отырып, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті арттыруға жақындауды ұсынады.

Бастау үшін олар білім алушыларға театрды пайдалануды ұсынады. Мәдениетаралық оқыту өз дауыстарының мүмкіндіктерін, кеңістігі мен ортасын зерттеу арқылы жүзеге асырылады, осылайша ана мәдениетін ағылшын тілінде сөйлейтін елдердің мәдениетімен жақсы түсіну және салыстыру үшін.

А.А. Бочко ағылшын тіліндегі мәтіндерді қолдана отырып, салыстырмалы оқыту әдісін қолдануды ұсынады. Мәселен, мысалы, ол бізге «New year in Russia» және «New Year in Great Britain» ағылшын тіліндегі мәтіндерді алуды ұсынады.

Әрі қарай жұмыс істеу үшін мәтінмен жұмыс істеудің мәтінге дейінгі, мәтіндік және мәтіннен кейінгі кезеңдері сақталатын екі мәтінді талдау ұсынылады. Бірінші кезеңде білім алушылар мәтіндерде не туралы сөйлесетінін болжайды, ол үшін мұғалім мәтіндер тақырыптары бойынша шағын бейне материал көрсетеді және келесі сұрақтарды қояды:

- What did you see in the video?
- What do you think we'll talk about today?
- What do you know about the New Year in the UK?

Кейін білім алушылар осы мәтіндерді оқуға көшеді. Мұғалім оларға келесі тапсырманы орындауды ұсынады:

- Who is Santa Claus? Is there an analogue of Santa Claus in our star?
- How is the New Year celebration in Russia different from the New Year celebration in Great Britain?
- Is it customary in Great Britain, as well as in Russia, to give gifts for the New Year?

Мәтінмен негізгі жұмыстан кейін мәтіннен кейінгі кезең келеді. Мұнда мұғалім шағын Жобалық жұмыс жүргізуді ұсынады, өйткені Жобалық іс-әрекет кезінде білім алушылар сөйлеу құзыреттерін дамыта алады, туған және шет тілді мәдениеттер туралы білім деңгейін көтере алады, топтарда жұмыс істеуді үйренеді және іздеу дағдыларын игереді.

А.В. Қонышева, «Рөлдік ойындардың танымалдылығының сыры қарапайым. Тұлға аралық топтық қарым-қатынастың тәрбиелік үлгісі ретінде, коммуникативті принципке негізделген ауызша сөйлеуді оқытудың белгілі бір ұйымдық формасы ретінде рөлдік ойындар сабаққа оңай еніп, ең алдымен оқушыларға шынайы ләззат сыйлайды. Рөлдік ойын жаңа материалды меңгерудің, шығармашылық қабілеттерді бекіту мен дамытудың күрделі мәселелерін шешу үшін, сонымен қатар жалпы білім беру дағдыларын қалыптастыру үшін қолданылады. Бұл оқу материалын әртүрлі көзқарастардан түсінуге және зерттеуге мүмкіндік береді. Рөлдік ойындардың әлеуметтік мәні мынада: белгілі бір мәселелерді шешу барысында тек білім белсендіріліп қана қоймайды, сонымен бірге қарым-қатынастың ұжымдық түрлері де дамиды».

Рөлдік ойынға мыналар тән:

- 1) қоршаған әлемге деген ерекше көзқарас, өйткені әрбір қатысушы бір уақытта шынайы және шетелдік әлемде;
- 2) ойынға қатысушылардың субъективті белсенділігі, себебі әрбір қатысушы тек ойын жағдайында ғана емес, тұлғааралық қарым-қатынастың бүкіл жүйесінде жеке қасиеттерін көрсете алады және өзінің «Менін» жаза алады;
- 3) Әлеуметтік маңызы бар қызмет, өйткені қатысушы ойнауға міндетті, өйткені ойын шарттарының өзі пассивті позицияны жоққа шығарады;

4) Білімді меңгеру процесінің арнайы шарттары (теориялық және практикалық білімдер ойынға қатысушыларға ақпараттың айтарлықтай көлемін мәжбүрлі түрде есте сақтаудың орнына, табиғи қарым-қатынастың көзге көрінбейтін түрінде ұсынылады.

Ағылшын тілі сабақтарында әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытудың тиімді құралы ұлттық-аймақтық компонент болып табылады. Өлкетану материалын пайдалану шет тіліндегі коммуникативті қарым-қатынасты оқушылардың жеке тәжірибесіне жақындатуға көмектеседі, оларға белгілі ақпаратты және күнделікті өмірде кездесетін фактілерді оқу жағдайында пайдалануға мүмкіндік береді. Мұндай материал шынайы коммуникативті жағдаяттарды модельдеуге және құрастыруға мүмкіндік береді (шетелдік қонақпен ел, астана, туған қала туралы әңгімелесу, ағылшын тілінде экскурсияларды дайындау және өткізу және т.б.).

Шет тілі сабағында төл ұлттық мәдениетке лайықты орын берілгенде басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас толық және тиімді жүзеге асады. Шетел тілін оқыту үдерісінде аймақтық компонентті интеграциялау әр түрлі құзіреттілік түрлерін дамыту тәсіліне айналады және білім алушылардың азаматтық-патриоттық позициясын дамытуға ықпал етеді. Шетел тілін меңгеру процесі ұлттық мәдениеттің ерекшеліктерін меңгерумен тығыз байланысты, ол тек мәдени білімді меңгеруді ғана емес, сонымен қатар оқытылатын тілдің ана тілінде сөйлейтіндердің менталитетін түсінуге дайындығын қалыптастыруды көздейді. жалпы адамдардың коммуникативті мінез-құлқының сипаттамалары ретінде.

Сонымен, шет тілі білім беру мазмұнының әлеуметтік-мәдени құрамдас бөлігі оқушының тұлғалық дамуында маңызды рөл атқарады, өйткені ол оқытылатын тіл елінің тарихи-мәдени мұрасымен танысуға ғана емес, сонымен қатар оның білім алуына мүмкіндік береді. оқушылардың жалпы мәдениетін қалыптастыруға негіз болатын елдердің мәдени құндылықтарына салыстырмалы талдау жасау. Бұл білім алушылардың жалпы және мәдени ой-өрісін кеңейтетін, оларды әлеуметтендіретін және танымдық процестерді ынталандыратын әлеуметтік-мәдени компонент.

Шетел тілін коммуникативті мақсатта қолдану мектеп түлектерінің белгілі бір лингвистикалық, сөйлеу және әлеуметтік-мәдени құзыреттілік деңгейін талап етеді. Мектептердегі шет тілі енді оқу пәні емес, әртүрлі елдер мен мәдениеттердің адамдары арасындағы шынайы қарым-қатынас үшін қажетті құрал, әлемді түсіну және өз мәдениетін танымал ету құралы болып табылады. Білім алушылар арасында әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру болашақта кәсіби табыс пен бәсекеге қабілеттіліктің қажетті шарты болып табылады. Сонымен қатар, білім беру мазмұнының әлеуметтік-мәдени құрамдас бөлігі шет тілін меңгеруде мотивация мен тиімділікті арттыруға ынталандыру ретінде әрекет етеді.

Оқушылардың әлеуметтік-мәдени әлеуетін дамыту мәдени білім беру стратегияларын меңгеруден басталуы керек. Бұл процесте негізгі рөл мұғалімге беріледі және әлеуметтік-мәдени әлеуетті қалыптастыру үшін оқу

материалдарын таңдаудан тұрады. Мұндай оқыту коммуникативті құзіреттілікті, яғни ішкі дайындықты және ауызша қарым-қатынасқа қабілеттілікті, білім алушыларды басқа мәдени ортаға «кіруге» бағдарлауды қамтиды. Мұндай оқыту, ең алдымен, сабақтарды өткізудің дәстүрлі емес түрлерімен сипатталады.

Әлеуметтік-мәдени әлеуетті қалыптастыру және дамыту білім алушыларға мәдениетаралық қарым-қатынаста болуы мүмкін әлеуметтік-мәдени кедергілерді және оларды жою жолдарын болжауға мүмкіндік береді; басқа мәдени қоғам өкілдерінің салт-дәстүріне, әдет-ғұрыптарына және өмір салтына құрмет көрсете отырып, өркениетті мәдени ортаның канондарын шебер ұстана отырып, бөгде ортаға бейімделу; әлеуметтік-мәдени әлеуетті одан әрі дамыту үшін негізді қамтамасыз ету; бөтен ортада өз мәдениетін көрсету тәсілдерін меңгеру, басқа, бұрын зерттелмеген салаларда тікелей және жанама түрде әлеуметтік-мәдени өзін-өзі тәрбиелеумен айналысу.

Білім алушыға проксимальды даму аймағынан өтуге көмектесу үшін педагогтар әлеуметтік-мәдени әлеуетті дамыту процесіне көмектесетін үш маңызды құрамдас бөлікке назар аударуға шақырылады: білім алушының ауқымынан тыс білімі мен дағдылары бар біреудің болуы (білімді басқасы); білім алушыға өз дағдыларын байқауға және тәжірибеде қолдануға мүмкіндік беретін тәжірибелі тәлімгермен әлеуметтік өзара әрекеттесу; білім алушының проксимальды даму аймағынан өтуіне қолдау көрсету үшін мұғалім немесе анағұрлым құзыретті әріптес ұсынатын қолдау әрекеттері (оқыту тіректері теориясы).

Әрбір компонентті толығырақ қарастырайық.

Бірінші құрамдас – неғұрлым білімді басқасы (мұғалім немесе сарапшы) белгілі бір дәрежеде өзін-өзі түсіндіреді; ол белгілі бір тапсырмаға, процеске немесе тұжырымдамаға қатысты оқушыға қарағанда жақсырақ түсінетін немесе қабілеті жоғары біреуді білдіреді.

Екінші компонент әлеуметтік өзара әрекеттестіктің болуын қамтиды. Әлеуметтік өзара әрекеттесу, Л.С. Выготский, оқытудың өте маңызды құрамдас бөлігі және білікті тәлімгермен әлеуметтік өзара әрекеттесу арқылы жүзеге асады. Мұғалім оқушылардың мінез-құлқын үлгі ете алады немесе оларға ауызша нұсқаулар бере алады, - Л.С. Выготский мұны кооперативтік диалог деп атайды. Оқушы тәлімгер берген әрекеттерді немесе нұсқауларды түсінуге тырысады, содан кейін ақпаратты өз әрекеттеріне бағыттау немесе реттеу үшін пайдалана отырып, ішкі етеді.

Көмекші іс-әрекеттер немесе «оқу тірегі» теориясы білім алушылардың әлеуметтік-мәдени әлеуетін дамыту үдерісіндегі үшінші компонент болып табылады. Айта кету керек, Л.С. Выготский өз еңбектерінде ешқашан құрылыс терминін пайдаланбаған және оны Вуд, Брунер және Росс ойлап тапқан, олар тіректерді оқушыларға проблеманы шешуге немесе олардың жеке күш-жігерінен тыс мақсатқа жетуге мүмкіндік беретін процесс ретінде анықтайды. Скаффолд теориясын жүзеге асыру барысында мұғалімдер оқу процесінде үлгілеу дағдыларын, кеңестер беруді және материалды кәсіби іс-әрекеттің ерекшеліктеріне бейімдеуді қамтиды.

Проксимальды даму аймағы тұрғысынан білім алушылардың әлеуметтік-мәдени әлеуетін дамыту Л.С. Выготскийді үш кезеңге бөлуге болады:

- оқушы сырттан көмексіз орындай алатын тапсырмалар. Бұл санатқа адам тәжірибелі адамның көмегінсіз жасай алатын кез келген нәрсе кіреді;

- оқушының көмегімен орындай алатын тапсырмалар. Бұл санатқа адам өз бетінше орындай алмайтын, бірақ тәлімгердің көмегімен орындай алатын тапсырмалар кіреді. Тапсырмалар дағдылар шеңберінде және жақын даму аймағында;

- сырттан көмексіз білім алушы орындай алмайтын тапсырмалар. Соңғы санатқа нұсқаушының көмегімен орындау қиын болатын тапсырмалар кіреді.

Сонымен, әлеуметтік-мәдени перспективаға негізделген оқыту өзара әрекеттесу, келіссөздер және ынтымақтастық арқылы жүзеге асады. Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени әлеуетін дамыту, әлеуметтік-мәдени теорияға негізделген, ведомстволық білім беру ұйымында нақты дискурсивті және практикалық біліммен байланысты дискурсқа, нормалар мен тәжірибеге назар аударылады. Мұндай оқытудың мақсаты – білім алушыларға іс-әрекетке қатысуға, сөйлеуге және кәсіби тәжірибеге сәйкес құралдарды қолдануға көмектесу (мысалы, ғалымдар, кинологтар, тарихшылар және т.б.).

Бұл мақсат мұғалімдер мен білім алушылар ортақ құрылтайшылар болып табылатын зерттеу тәсілдеріне сәйкес келеді, бірақ мұғалімдер оқушылардың жеке білімдері, ұжымдық ойлаудан туындайтын білімдер және жалпы қоғамның ғылыми негізделген білімдері арасында делдал болады. Сондықтан Л.С. Выготскийдің пікірінше, оқушының танымдық дамуы оның бірлескен іс-әрекетке қатысатын процестерін және осы қатысудың басқа әрекеттерге қалай әсер ететінін зерттеу арқылы жүзеге асады.

Осылайша, білім алушылардың әлеуметтік-мәдени әлеуетін дамыту әлеуметтену процесіне негізделген оқытуды басшылыққа алады, онда білім алушылар әртүрлі әлеуметтік-мәдени мәселелерді тәжірибеде шеше отырып, мәдени маңызды дағдылар мен әрекеттерді игереді.

Қазіргі заманда шетел тілдерін білу өзінің танымдық, дамытушылық және әлеуметтік функцияларына байланысты табысты тұлғаны қалыптастырудың маңызды факторларының бірі екені белгілі. Қазіргі ақпараттық технологиялар әлеміндегі кез келген дерлік маман мақалаларды түпнұсқа тілінде оқи білу қажеттілігімен бетпе-бет келуде. Осымен қатар берілген тілді оқытудың тиімді әдістерін таңдау мәселесі де өзекті болып отыр.

Қазіргі заманғы білім берудегі оқу процесі белгілі бір білім, білік, дағдыларды меңгеру және оларды белгілі бір мәдениет құндылықтарымен таныстыру мақсатында мұғалім мен оқушылардың өзара әрекетін болжайтынын атап өткен жөн. Жаһандану үдерістері қоғам өміріне даусыз әсерін тигізетіндіктен, оқытушы үшін білім алушыларды шетел мәдениетінде қабылданған нормалар мен этикеттерге сәйкес басқа елдердің өкілдерімен қарым-қатынасқа дайындау маңызды. шет тілін оқу барысында білу. Мұндай

әлеуметтік байланыстарды құру әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі бейімделу мен өзін-өзі жүзеге асыру үдерісін жеделдетуге ықпал ететіні сөзсіз.

Шетел тілін оқытудың қолданыстағы әдістерінің ішінен мұғалім ең оңтайлысын таңдайды. Дәстүрлі, грамматикалық-аударма, батыру әдістері сияқты әдістер әр әдіске тән құзыреттіліктерді дамыту мақсатына негізделген. Дәлірек айтсақ, дәстүрлі әдіс өнімді құзыреттілікті дамытуды негізге алса, грамматикалық-аудармалық әдіс – когнитивтік және автономизациялық құзыреттілік, иммерсиондық әдіс ақпараттық құзыреттілікті дамытуға көмектеседі. Бұл зерттеу үшін біз білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту құралы ретінде жоба әдісін таңдадық.

Қазіргі уақытта білім берудің алдында «құзыреттілік» және «құзыреттілік» ұғымдарын анықтау бойынша біршама күрделі, екіұшты түрде шешілген міндет тұр. Әлбетте, «құзыреттілік» ағылшын тіліндегі «competence» сөзінің аудармасы ғана. Алайда, бұл тұжырымдама білім беру мәселелерінің мәнін толық көрсете алмайды деп саналады. Ағылшынша-орысша сөздікке жүгінетін болсақ, бұл сөздің «құзыреттілік» сөзінен басқа тағы бірнеше мағынасы бар екенін атап өтуге болады, оның үстіне «құзыреттілік» мағынасы «құзырлылық» сөзінен алғашқылардың бірі болып табылады;

«Құзыреттілік» пен «құзыреттілік» арасындағы елеулі айырмашылық - «құзыреттілік» әдетте адамның белгілі бір саладағы жұмысының тиімділігін арттыра алатын қабілеттері мен дағдыларын сипаттау үшін қолданылады. «Құзыреттілік» тек когнитивтік және операциялық-технологиялық құрамдастарды ғана емес, сонымен қатар мотивациялық, этикалық, әлеуметтік және мінез-құлық компоненттерін де қамтитындығына сүйене отырып, «құзыреттілік» ұғымының «құзыреттілікке» қарағанда тар мағыналы екенін мойындау керек. Демек, «құзыреттілік» адамның белгілі бір құзыреттілікке ие болуы деп қорытынды жасауға болады.

Құзыреттілікке негізделген тәсілдің екі негізгі ұғымы бола отырып, «құзыреттілік» және «құзыреттілік» көптеген айырмашылықтарға ие. Л.О.Филатова қалыптастырған құзыреттілікке негізделген көзқарастың негізгі идеяларын қарастыра отырып, оның екі маңызды тұжырымдамасын айқын ажыратуға болады. Құзыреттілік білім берудің интеллектуалдық және дағдылық құрамдастарын біріктіреді, ал «құзыреттілік» тұтас дүниетаным мен құндылықтарды білдіреді.

Тағы бір ерекшелік, құзыреттілік белгілі бір жағдайда алынған білімді, дағдыны, тәжірибені және мінез-құлықты жұмылдыру қабілетін білдіреді, бұл «құзыреттілікке» қарама-қарсы сипаттама болып табылады, ол ситуациялық түрде көрінетін потенциалды сипаттайды. Дегенмен, елеулі айырмашылықтарға қарамастан, «құзыреттілік» және «құзыреттілік» В.А. Метаев, бірін-бірі толықтыратын және өзара тәуелді ұғымдар. Өйткені, құзыреті жоқ құзыретті адам оны әлеуметтік маңызды аспектілерде толық жүзеге асыра алмайды. «Құзыреттілік» түсінігі «кәсіби құзыреттілік», «мәдениетаралық құзыреттілік», сондай-ақ «ұйымның негізгі құзыреті» және т.б. сияқты тіркестерде жиі кездеседі.

Құзыреттілік бірнеше деңгейде қарастырылуы мүмкін, мысалы:

1) негізгі құзыреттер – тұтастай ұйымға қатысты және табысқа жету үшін оның нені жақсы істей алуы керектігіне қатыстылар;

2) жалпы құзыреттер – ұқсас жұмыс процестерінің топтары үшін қажетті және ұйымның осы мүшелерінің табысты жұмыс істеуі үшін қандай дағдыларға ие болуы керектігін көрсететіндер;

3) рөлдік құзыреттер – тек бір нақты рөлмен немесе осындай рөлдердің шағын тобымен байланысты және тиімді жұмыс үшін маңызды белгілі бір арнайы міндеттерді айқындайтын құзыреттер. Мысалы, біз «әлеуметтік құзыреттілік» терминін жиі кездестіреміз, ол Е.М. Ефимова оны жеке тұлғаның әлеуметтену процесінің ажырамас құрамдас бөлігі, негізі деп есептейді және оны «қоғамдық белсенділік, өзгерістерге, өзін-өзі анықтауға дайын болу, сондай-ақ оған еркін әрекет етуге мүмкіндік беретін тұлғаның жеке қасиеттерінің жиынтығы» деп түсінеді. динамикалық өзгертін әлеуметтік-мәдени ортада шарлау»

Бұл жұмыста біз оның барлық аспектілерін зерделеу үшін «құзыреттілік» түсінігін таңдадық, соның арқасында біз құзыреттердің барлық түрлерін және олардың оқу үдерісіндегі маңызын бөліп көрсетуге мүмкіндік аламыз.

Сонымен, «құзыреттілік» түсінігін талдап, оны «құзыреттіліктен» ажырата отырып, біз «құзыреттілік» ұғымынан айырмашылығы «құзыреттілік» кеңірек ұғым деген қорытындыға келдік. Оқу-тәрбие үрдісіндегі құзыреттілік мәнін сипаттау үшін оқу-тәрбие процесінің мақсаты сияқты аспектіні ескеру қажет.

Мұндай мақсаттардың саны өте көп, біз олардың бірнешеуін ғана тізімдейміз:

1) оқушының жеке тұлғасын, оның шығармашылық қабілеттерін, оқуға деген қызығушылығын дамыту, оқуға деген құштарлығы мен қабілетін қалыптастыру;

2) адамгершілік және эстетикалық сезімдерді, өзіне және қоршаған әлемге эмоционалды құнды оң көзқарасты тәрбиелеу;

3) қызметтің әртүрлі түрлерін жүзеге асырудағы білім, дағды, тәжірибе жүйесін меңгеру;

4) балалардың дене және психикалық денсаулығын қорғау және нығайту.

Жоғарыда айтылғандардың барлығына «басқа елдердегі құрдастарының өмірімен, балалар фольклорымен және балалар көркем әдебиетінің қолжетімді үлгілерімен танысу негізінде басқа тілде сөйлейтіндерге деген мейірімділік пен төзімділікті қалыптастыру». Негізгі жалпы білім берудің жұмыс бағдарламасына сәйкес орта мектепте ағылшын тілін оқуға бағытталған достық көзқарас пен толеранттылықты қалыптастыру болып табылады. Бұған «Қазіргі заманғы әлеуметтік-мәдени кеңістіктің қалыптасуы индустриялық технологиялар мен әлеуметтік-мәдени коммуникацияның жаңа құралдарының дамуымен байланысты» дегенді қосу керек. Индивид аралық және топ аралық мәдени кедергілерді және әртүрлі қауымдастықтар өкілдері арасындағы мәдени алшақтықты еңсеру мәселесі барған сайын өзекті бола түсуде». Бұл педагогикалық қолдаудың көмегімен оқушының жеке әлеуметтенуін

ұйымдастыруды білдіреді. Бұл мақсатқа негізінен әлеуметтік-мәдени көзқарас негізінде қол жеткізіледі.

Қоғамды әлеуметтік-мәдени көзқарас тұрғысынан қарастыра отырып, М.Вебер, П.Сорокин (осы көзқарастың іргелі негізін салған) сияқты ғалымдар үш әлеуметтік өлшемнің байланысын анықтады. Олар: тұлға, әлеуметтік және мәдени құбылыстар болды. Әлеуметтік өзгерістер, қоғамның жаһандануы мен ақпараттануы, сондай-ақ осы жағдайда мәдениеттер мен тілдердің өзара енуі адамдарға жоғары талаптар қояды. Бұдан мынадай қорытынды жасауға болады: әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру тұлға дамуының ерте кезеңдерінен басталуы керек.

Кіші мектеп жасында-ақ тұлғаның дербестігі қалыптаса бастайды және дәл осы тұлғалық қасиет (бастамалық, сыншылдық, адекватты өзін-өзі бағалау және өзінің қызметі мен мінез-құлқы үшін жеке жауапкершілікті сезіну) қоғамның әлеуметтік өмірін, мәдени факторлармен анықталады. Жоғарыда айтылғандай, білім беру өз мақсаттарының бірі ретінде балалардың физикалық және психикалық дамуын қорғау және нығайту болып табылады. Бұл жерде психологиялық денсаулық жалпы тұлғаны, оның дүниеге, өзіне, өз өміріне деген қатынасын сипаттайтынын айта кеткен жөн. Қазіргі заманғы психологтар жеке тұлғаның психологиялық денсаулығын сипаттау кезінде бірқатар маңызды белгілерді анықтайды, соның ішінде:

1) өзін білдіру, басқа адамды тыңдау ғана емес, сонымен қатар басқа адаммен бірлескен шығармашылыққа қатысу мүмкіндігі;

2) әлеуметтік қызығушылық немесе әлеуметтік сезім (А.Адлер терминологиясында);

3) еркіндікті сезіну, «өзіне сәйкес өмір сүру» адамның өзінің негізгі мүдделерін және жағдайда ең жақсы таңдауын білу және ұстану жағдайы ретінде;

4) «Мен істей аламын» деген өз қабілетін сезіну.

Соңғы ерекшелікке назар аудара отырып, «құзыреттілік» адамның дағдыларын білдіретінін айтпау мүмкін емес, яғни. ол табысты болу, тәуелсіздікті дамыту, өзін-өзі жүзеге асыру (қоғамды өзіне сәйкес қабылдау және өзгерту) және психологиялық сау болу үшін не істей алады.

Психологиялық денсаулықтың жоғарыда аталған белгілерін қорытындылай келе, ғалымдар екі аспектіні анықтады: әлеуметтік және мәдени. Біріншісі бейімделгіш әлеуметтік мінез-құлық, атап айтқанда, әлеуметтік жағдайларда мінез-құлық сценарийлерінің жиынтығын меңгеру және, әрине, қарым-қатынас дағдыларын қамтиды; ынтымақтастық қабілеті; әлеуметтік тұрақтылық, яғни. сенімді мінез-құлық дағдылары, сондай-ақ өз бетінше шешім қабылдау қабілеті. Мәдени аспект адамның өзін және қоғамдағы рөлін білуін болжайды.

Жеке адамның психологиялық денсаулығының екі аспектісі де тұлғаның әлеуметтік-мәдени құзыреттілігінің негізгі құрамдас бөлігі болып табылатынын мойындау керек. Құзыреттіліктің осы түрінің арқасында адам тәуелсіздікке және

табысқа жетуге ұмтылуға ие болады. Ол оның өмір жолын қалыптастыруда және өз өмірін басқаруда маңызды рөл атқарады.

Бастауыш сыныптағы шет тілі сабағында әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыруды сипаттауға тікелей көшсек, ең алдымен кез келген тіл мәдениеттің элементі екенін айту керек. Тіл белгілі бір мәдениет аясында қызмет етеді, яғни білім алушы осы тілде сөйлеушілердің мәдени ерекшеліктерімен және оның мәдениетте қызмет ету ерекшеліктерімен таныс болуы керек.

Мазмұнның әлеуметтік-мәдени компоненті аймақтық және лингвистикалық білімдерден тұрады. Аймақтық білім, мысалы, энциклопедиялық және бастапқы білімдерді қамтиды. Оларға әдетте мыналар жатады: оқытылатын тілдің елінің шындығын білу, яғни. күнделікті өмір (тамақ, сусындар, ұлттық мерекелер), өмір сүру жағдайлары (тұрмыс деңгейі, өмір сүру жағдайлары), тұлғааралық қарым-қатынастар (достар арасында, отбасында) және негізгі құндылықтарды, сенімдер мен пікірлерді, өкілдердің вербалды емес қарым-қатынас ерекшеліктерін білу. зерттелетін мәдениет туралы. Тілдік және аймақтық білімдерге оқушылардың зерттелетін тіл елінің мәдениетін білдіретін фондық лексика (мінез-құлық ережелері, этикет) туралы білімдері кіреді.

Маңыздысы – пайдаланылатын ақпараттың саны мен әртүрлілігі. Білім алушы неғұрлым көп ұғымдарды қолданса және зерттеудің аймақтық және лингвистикалық компоненттері әртүрлі болса, білім алушы соғұрлым шетел тілі мәдениетіне терең бойлайды. Бұл оның ассоциативті түрде ұсынылған дүние бейнесінің кеңейетінін білдіреді. Сонымен қатар, білім алушы шет тілінің құралдарымен жұмыс істеу үшін семантикалық қолдауға ие. Оқу үрдісінде мектеп оқушылары басқа мәдениеттің құбылыстарын өз мәдениетімен салыстыра отырып түсінуге үйренеді. Бұл білім алушылардың білуге құмарлығын, жалпы шетел тілін және мәдениетін үйренуге деген қызығушылығын, сондай-ақ өзін-өзі тану және бар және алынған мәдени тәжірибені талдау қабілетін дамытады.

Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени білімдері, дағдылары, қабілеттері мен тұлғалық қасиеттері әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту процесінің құрамдас бөліктері ретінде айқындалады. Сондай-ақ шет тілін оқыту үдерісі қалыптасқан стереотиптерді жеңуге және басқа мәдениет өкілдеріне төзімділікті тәрбиелеуге бағытталуы керек.

Дамыған әлеуметтік-мәдени құзыреттілік адамға әртүрлі халықтармен қарым-қатынас жасау қиындықтарын болдырмауға көмектеседі. Өйткені, қиындықтар көбінесе белгілі бір құбылыстар мен объектілер туралы мәдени түсініктердің айырмашылығында жатыр. «Тілді оқытудағы әлеуметтік-мәдени көзқарас, ең алдымен, шет тілін коммуникативті-бағдарлы оқытудың тілді әлемдік және ұлттық мәдениетті, сол елдің субмәдениетін түсіну құралы ретінде пайдаланумен тығыз байланысты екендігінде. зерттелетін тіл, елдер мен халықтардың рухани мұрасы, мәдениетаралық түсіністікке қол жеткізу жолдары. Шет тіліндегі қарым-қатынасты оқыту мәдениеттер диалогы жағдайында әлемді әлеуметтік-мәдени қабылдаудағы айырмашылықтарды ескере отырып жүзеге асырылады». Сонымен, шетел тілін оқыту процесінде мұғалім білім алушының

жеке тұлғасын дамытады, курс соңында қоғамға тұлғаның жаңа дайын әлеуметтік түрі енеді.

Мысалы, М.Вебер, Э.Фромм сияқты әлемге әйгілі әлеуметтанушы ғалымдардың бұрыннан бар теориялары бойынша әлеуметтенудің негізі әлеуметтік іс-әрекеттің ұтымдылық дәрежесі, сондай-ақ жеке адам мен қоғам арасындағы байланыс болып табылады. Оның үстіне Э.Фромм әлеуметтік сипат қоғам талаптарына барынша тиімді бейімделуге және қауіпсіздік пен қауіпсіздік сезімін алуға мүмкіндік береді деп есептейді. Белгілі болғандай, табиғи тілдік ортада адам шет тілді ортаға қарағанда өзін жайлы сезінеді. Шет тілін меңгеру барысында екінші деңгейлі тілдік тұлғаның қалыптасуы мен одан әрі дамуымен қатар, білім алушының мәдениеті мен менталитеті басқа қоғамда бола отырып, жайлылық сезімін оятатыны сөзсіз. Әлеуметтену әрқашан жеке адамға мақсатты әсер ету арқылы жүзеге асады. Тұлғаның әлеуметтенуін зерттеу әлеуметтанудағы ең маңыздылардың бірі болды және болып қала береді. Ғалымдар ұсынған фактілер мен теориялар көптеген әлеуметтік топтардың дамуына әсер ететіні сөзсіз, сонымен қатар осы әлеуметтік топтардың мүшелерінің мінез-құлқын түсіндіреді.

Мұғалім мамандығы тек оқыту әдістемесін ғана емес, әлеуметтану негіздерін де білуді талап етеді. Бұл мұғалімнің әрбір оқушыға сәйкес оқыту әдістемесін дұрыс таңдауы үшін қажет. Бұл аспект мектеп жасындағы оқушылармен қарым-қатынас кезінде ерекше маңызды болады. Американдық әлеуметтанушы Дж.Смелсер айтқандай, тұлғаның әлеуметтенуінің үш кезеңі бар: ересектердің мінез-құлқына балалардың еліктеу және көшіру кезеңі; ойын кезеңі, балалар мінез-құлқты рөл ойнау деп танитын кезде; топтық ойындар кезеңі, онда балалар бүкіл топ адамдардан не күтетінін түсінуге үйренеді. Шынында да, білім алушылар көбінесе ойында немесе шығармашылық процесте жаңа білім беру ақпаратын сәтті меңгеріп, қандай да бір жаңа әлеуметтік рөлге тырысады, сол арқылы өздерін тілдік және әлеуметтік деңгейде дамудың жаңа кезеңіне дайындайды.

Осылайша, социологиялық зерттеу материалдарын зерттей отырып, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік дамуы мен білім алушының жеке басының әлеуметтенуі арасындағы тікелей байланысты атап өтуге болмайды. Өйткені, бір процесс екіншісін толықтырып, оқушыға қорқыныш пен ыңғайсыздық кедергісін жеңуге, жайлылық аймағынан шығуға және табиғи тілдік ортада да, шет тілінде сөйлескенде де өзін сенімді сезінуге мүмкіндік береді.

Мысалы,

Сабақтың тақырыбы: әлеуметтік-мәдени құзыреттілік. Ұлыбритания Мен Қазақстанның мәдениеті мен дәстүрлері.

Мақсаты: оқушылардың Ұлыбритания Мен Қазақстанның мәдени ерекшеліктері туралы білімдерін дамыту, мәдени айырмашылықтарды түсінуге және құрметтеуге ықпал ету, мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын дамыту, екі елдің салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын зерделеу арқылы ағылшын тілінде тілдік дағдыларын жетілдіру.

Күтілетін нәтижелер: оқушылар Ұлыбритания мен Қазақстанның дәстүрлері мен мерекелерін ағылшын тілінде талқылай білуі, осы елдердің мәдени ерекшеліктерін салыстыра білуі, мәдениетаралық коммуникация контекстінде жаңа лексикалық материалды пайдалана білуі тиіс.

Сабақ кезеңдері:

1. Ұйымдастырушылық сәт. Сәлемдесу, қатысушыларды тексеру, сабаққа көңіл-күй. Мұғалім: "жақсы таң, сынып! How are you today? I hope you are ready for our interesting lesson about culture and traditions of the UK and Kazakhstan."

2. Сабақ тақырыбына кіріспе. Мұғалім сабақты " Британдық Мәдениет туралы не білесің? Can you name some of their traditions or holidays?" Оқушылар сөз сөйлегеннен кейін мұғалім сабақ барысында олар Ұлыбритания мен Қазақстанның салт-дәстүрлері мен мерекелері туралы білетінін, сондай-ақ бұл мәдениеттердің қалай ұқсас және қалай ерекшеленетінін талқылайтынын түсіндіреді.

3. Жылыту. Мұғалім түрлі мерекелер бейнеленген суреттерді көрсетеді (мысалы, Рождество, Хэллоуин, Наурыз) және оқушылардан қандай мереке бейнеленгенін және қай елде атап өтілетінін сұрайды. Оқушылар мұғалімнің сұрақтарына жауап бере отырып, ағылшын тілін белсенді қолдануы керек.

4. Ұлыбританияның дәстүрлері туралы Презентация. Мұғалім Рождество (Рождество), Пасха (Шығыс), Хэллоуин (Хэллоуин), Сент-Джордж күні (Сент. George's Day). Мұғалім Ұлыбританияда Рождество 25 желтоқсанда тойланады, өйткені отбасылар мерекелік үстелге жиналып, сыйлықтар алмасып, үйлерді безендіреді деп түсіндіреді. 31 қазанда атап өтілетін Хэллоуин "trick-or-treating" дәстүрімен байланысты (асқабақ ою және кәмпит жинау мерекесі). Сондай-ақ, мұғалім Ұлыбританиядағы Пасха Пасха жұмыртқаларын іздеумен бірге жүретінін түсіндіреді (Easter egg hunt), бұл көктемнің басталуын және өмірдің қайта жандануын білдіреді. Мұғалім ақпаратты визуализациялау үшін мультимедиялық материалдарды (фотосуреттер, бейнелер) пайдаланады.

5. Қазақстанның дәстүрлері туралы Презентация. Ұлыбритания туралы әңгімеден кейін мұғалім Қазақстанның дәстүрлері тақырыбына ауысады. Ол Наурыз, Құрбан Айт, Тәуелсіздік күні және т.б. сияқты Қазақстанның негізгі мерекелері туралы баяндайды. Мұғалім Наурыз (21-23 наурыз) — бұл көктем мен жаңару мерекесі, ол үй мен ауланы тазарту, отбасылық түскі ас, достарымен кездесу сияқты дәстүрлі рәсімдермен атап өтіледі деп түсіндіреді. Құрбан Айт-құрбандық шалумен және рухани тазартумен байланысты маңызды Ислам мерекесі. Қазақстанның Тәуелсіздік күні (16 желтоқсан) — ел тәуелсіздігін бейнелейтін маңызды мемлекеттік мереке.

6. Ұлыбритания Мен Қазақстанның мәдени ерекшеліктерін салыстыру. Мұғалім талқылау үшін сұрақтар қояды: "what traditions do you celebrate in Kazakhstan? Are there any similarities or differences between British and Kazakh traditions?" Оқушылар жұпта немесе топта өз мәдениетінде қандай дәстүрлерді білетінін талқылайды және оларды Ұлыбритания туралы білгендерімен салыстырады. Талқылаудан кейін мұғалім сыныпта жалпы пікірталас өткізеді, онда оқушылар өз нәтижелерімен бөліседі.

7. Лексикалық тренажер. Мұғалім екі елдің мерекелерімен және дәстүрлерімен байланысты жаңа сөздермен карталар таратады (мысалы, Рождество ағашы, Шығыс жұмыртқасы Хант, фестиваль тағамы, ұлттық мереке, сакрифица, дәстүрлі тағам, мереке декорациясы, т.б.). Оқушылар топтарда осы сөздерді қолдана отырып сөйлемдер құруы керек. Мұғалім сыныпта оқиды, қажет болған жағдайда оқушыларға көмектеседі және лексиканың дұрыс қолданылуын қадағалайды.

8. Мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын дамыту. Мұғалім рөлдік ойын ұйымдастырады. Оқушылар өздерін Ұлыбритания Мен Қазақстанға келген туристер деп санайды және олардың міндеті-әр елдегі дәстүрлер мен мерекелер туралы көбірек білу. Бір оқушы Британдық, екіншісі қазақ рөлін ойнайды және олар бір-біріне өздерінің мәдени мерекелері туралы үйренген лексика мен сөз тіркестерін қолдана отырып айтуы керек. Мұғалім мысал келтіреді: "In my country, Kazakhstan, we celebrate Nauryz. We have a big festive meal and clean our houses. What about you?" Содан кейін оқушылардың өздері сұрақтар қойып, өз елдерінің дәстүрлері туралы ақпаратпен бөліседі.

9. Қорытынды бөлім. Мұғалім негізгі ойларға назар аудара отырып, сабақты қорытындылайды: "Today we have learned about the traditions and holidays of both the UK and Kazakhstan. We have compared them and discovered both similarities and differences. You have also learned new vocabulary related to celebrations. I hope you understand now how culture and traditions play an important role in communication." Мұғалім үй тапсырмасын қояды: "For your homework, I want you to write a short essay comparing a British holiday and a Kazakh holiday. Use the vocabulary we studied today."

10. Рефлексия. Сабақтың соңында мұғалім оқушылардан не білгендерін және оларға не ұнағанын сұрайды. "What did you find interesting about British and Kazakh traditions? Which holiday would you like to celebrate in another country?" Бұл мұғалімге материалды меңгеру деңгейін бағалауға көмектеседі және оқушыларға өз ойларымен бөлісуге мүмкіндік береді.

Сабақ соңында мұғалім оқушыларға белсенді жұмысы үшін алғыс айтады және басқа халықтардың мәдениетін құрметтеудің маңыздылығын еске салады: "Remember, understanding and respecting different cultures helps us build a better world." Сабақ оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытуға, олардың тілдік дағдыларын жетілдіруге және табысты мәдениетаралық өзара іс-қимылға дайындалуға бағытталған.

Зерттелетін тіл елінің ерекшелігін терең білу қажеттілігі жалпыға бірдей танылды, өйткені мәдениетаралық қарым-қатынасқа дайын екінші тілдік тұлғаның қалыптасуы мен дамуы осы ерекшелікті білмей мүмкін емес. Сондықтан әр шет тілі сабағында елтану туралы ақпарат болуы керек. Елдің ерекшелігін білуге келетін болсақ, оған басқа елдердің мәдениетін ғана емес, сонымен қатар ғылымды, тарихи және қазіргі шындықты, қоғам қайраткерлерін, осы елдердің әлемдік қоғамдағы орнын терең зерттеу, лингвистикалық, мәдениеттану білімінің көлемін кеңейту, тілдік құралдарды барабар пайдалану дағдылары мен дағдылары, сөйлеу және вербалды емес мінез-құлық ережелері.

Саясаттағы, экономикадағы, мәдениеттегі және басқа да көптеген салалардағы халықаралық байланыстар мен байланыстардың үдемелі дамуы өзгерістерге, дамуға, шет тілдерін оқытудың жаңа әдістемелерін ойлап табуға әсер етеді.

Жалпы білім беретін мектепте оқушыларды ағылшын тіліне үйрету кезінде әлеуметтік-мәдени компонентті қосу білім алушылардың мәдени мұрасымен таныстыру арқылы әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыруға, өз елінің патриоты мен әлем азаматын тәрбиелеуге, әр түрлі қызмет түрлерінде: тыңдау, оқу, жазу және сөйлеуде оқушылардың білім көлемін кеңейтуге қызмет етеді. Білім алушылардың ой-өрісін кеңейту басқа мәдениеттің өкілдеріне, олардың салт-дәстүрлеріне, әдет-ғұрыптарына, көзқарастарына төзімділік сезімін дамыту және өз мәдениетінің ерекшеліктерін басқа халықтардың мәдениеттері мен жалпы әлемдік мәдениет контекстінде көре білу арқылы жүзеге асырылады. Сонымен қатар, жоғарыда айтылғандардың барлығы оқушылардың жалпы мәдениетін және олардың шет тілін үйренуге деген ынтасын арттыруға көмектеседі. Бұл зерттеу жұмысында біз орта мектеп оқушыларына қатысты "әлеуметтік-мәдени құзыреттілік" ұғымының мәнін ашамыз.

Орта буын оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігі деп біз зерттелетін тілдің ел мәдениеті туралы белгілі бір дәрежеде қалыптасқан белгілі бір білімдердің, сондай-ақ білім алушыға сөйлеу мінез-құлқын қарым-қатынас саласы мен жағдайына байланысты өзгертуге мүмкіндік беретін дағдылардың, қабілеттердің және жеке қасиеттердің жиынтығын түсінеміз, зерттелетін тілдің ел этикетінің мәдени нормалары мен ережелеріне сәйкес. Оқушылардың ағылшын тілін оқыту мазмұны ұлттық - мәдени ерекшеліктер элементтерін пайдалану негізінде оқу процесіне әлеуметтік - мәдени компонент енгізілген кезде оқушылардың жеке көзқарастарына бағдарланған, автоматты түрде тиімдірек болады [60].

Қорытындылай келе, оқу процесінде елтану ақпаратын пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруды қамтамасыз етеді, олардың коммуникативті дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруға, сондай-ақ тілде өз бетінше жұмыс істеуге ынталандыруды қамтамасыз ететін оң мотивацияға ықпал етеді. Өзірленген әдістемелік жиынтықтар мен жаттығулардың әлеуметтік-мәдени компонентінің арқасында көптеген тәрбиелік мақсаттарға қол жеткізіледі. Олардың білім алушының жеке басының қалыптасуына, бір жағынан оның патриотизм сезімін дамытуға және екінші жағынан басқа мәдениеттерге төзімділікке әсері зор және, сөзсіз, білім алушының нақты шындық туралы бұрыннан бар білімін тереңдетуге әсері зор деп қорытынды жасауға болады. Шет тілі сабақтарында бейне және аудио материалдарды пайдалану арқылы әлеуметтік - мәдени құзыреттілікті дамытуға ерекше назар аудару керек. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытудың ең тиімді тәсілі - бұл елде болу және шет тілі мәдениетіне ену. Алайда, бұл оқушыларға әрдайым қол жетімді бола бермейді, сондықтан сабақтарда бейне және шынайы аудио мәтіндерді қолдану тиімді [61]. Бейне оқытудың ең тиімді әдістерінің бірі болып табылады, өйткені бейне материалды есте сақтау және сіңіру оңай.

Әрі қарай, сөйлеу мәдениетінің көрінісі болып табылатын сөйлеу этикетіне жүгінейік. Ағылшын тілді елдердегі сөйлеу этикеті ана тіліндегі сөйлеу этикетінен өзгеше, сондықтан оған шет тілі сабақтарында көп уақыт бөлу маңызды. Сөйлеу этикетін игерудің негізгі әрекеттері-Диалогтар, рөлдік ойындар және пікірталастар. Мұнда клишелерді, тұрақты тіркестерді және сөз тіркестерін қолдану әсіресе тиімді.

Осылайша, шет тілі сабақтарында оқушылар оқытылатын тіл елінің мәдениеті мен дәстүрлерімен танысады және мәдениеттер диалогына енеді. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру құралдарының кең спектрі бар. Шынайы мәтіндер, халық ертегілері, бейнелер, ағылшын тіліндегі әдебиеттер мен сөйлеу мәнерлері студенттерді зерттелетін тіл мәдениетіне батыра алады, сондықтан әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің қалыптасуына үлкен әсер етеді.

7-кесте. Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің қалыптасу көрсеткіштері мен деңгейлері

<i>Деңгей</i>	<i>Деңгей сипаттамасы</i>
Репродуктивті (төмен) деңгей	Оқушылар тек баспа мәтіндерінде әлеуметтік-мәдени сипаттағы ең танымал лексикалық бірліктерді тани алады, ал оларды ағылшын тілінен орыс тіліне аудару немесе оларға сәйкес баламаларды таңдау қиынға соғады. Олар бұл лексикалық бірліктерді олардың көрнекі қатарымен байланыстыра алмайды және лингвистикалық шындықтардың, фондық лексиканың, елтану белгілері бар лингвистикалық бірліктердің әлеуметтік-мәдени мазмұнына түсініктеме бере алмайды. Оқушылар оқитын тіл елінің ұлттық мәдени ерекшеліктері туралы әлсіз түсінікке ие. Оқушылар ақпаратты беру мен алудың ауызша құралдарын қолдануда және тілдік құралдарды функционалды қолдануда жиі қателіктер жібереді. Студенттер сәлемдесу және қоштасу формалары ретінде стандартты қарым-қатынас жағдайлары шеңберіндегі сөйлеу этикетінің формулаларын ғана біледі, мінез-құлықтың типтік стратегияларын білмейді және қарым-қатынас жағдайына сәйкес келетін сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлық стилін таңдай алмайды. Сондай-ақ, оқушыларға өз елінің мәдениетінде және зерттелетін тіл елінде ортақ және ерекше нәрсені ажырату қиынға соғады.
Аналитикалық (орташа) деңгей	Оқушылар мәтіндер мен аудиоматериалдарда мәдени-таңбаланған лексикалық бірліктерді ішінара таниды, бірақ оларды шет тілінен орыс тіліне және орыс

	<p>тілінен шет тіліне аударуды толық білмейді немесе қателер мен дәлсіздіктерге жол бере отырып, оларға орыс тіліндегі тиісті баламаларды таңдайды. Оқушылар ішінара әлеуметтік мәдени сипаттағы лексикалық бірліктерді олардың көрнекі қатарымен байланыстыра алады және қатенің әлеуметтік мәдени мазмұнына түсініктеме береді; тілдің коммуникативті функцияларын әлеуметтік-мәдени тілдік шындыққа, фондық лексикаға, елтану бойынша таңбаланған тілдік бірліктерге сәйкес мұғалімнің қолдауымен ғана қолданыңыз. Олар белгілі бір қателіктер жібере отырып, шет тіліндегі сөйлеу кезінде коммуникация міндеттеріне сәйкес әлеуметтік-мәдени таңбаланған лексикалық бірліктерді қолданады. Оқушылар ішінара Оқытылатын тіл елінің ұлттық-мәдени ерекшеліктері туралы білімді меңгереді және бұл білімді сөйлеу сөздерін құруда әрдайым дұрыс қолдана бермейді. Студенттер сонымен қатар стандартты қарым-қатынас жағдайлары шеңберінде сөйлеу этикетінің формулаларын ішінара біледі, кейбір қателіктер жібере отырып, ақпаратты беру мен алудың ауызша құралдарын қолданады; тілдің коммуникативті функцияларын әлеуметтік-мәдени контекстке сәйкес қолданады, сонымен қатар қателіктер жібереді. Оқушылар отбасылық-тұрмыстық, оқу-Еңбек және әлеуметтік-мәдени салалардағы типтік мінез-құлық стратегиялары туралы ішінара біледі, сонымен қатар әрдайым сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлықтың барабар стилін таңдай бермейді. Бұл деңгейде оқушылар тек мұғалімнің көмегімен өз елінің мәдениетінде және зерттелетін тіл елінде ортақ және ерекше нәрсені ажыратады.</p>
<p>Өнімді деңгей (жоғары)</p>	<p>Оқушылар мәтіндерде, аудиоматериалдарда әлеуметтік-мәдени таңбаланған тілдік бірліктерді оңай тани алады, оларды шет тілінен ана тіліне және ана тілінен шет тіліне аудары алады немесе оларға ана тіліндегі тиісті баламаларды таңдай алады, сондай-ақ осы лексикалық бірліктерді олардың көрнекі бейнесімен байланыстыра алады. Оқушылар мәтіндердің әлеуметтік-мәдени мазмұнына түсініктеме бере алады, қарым-қатынас міндеттеріне сәйкес әлеуметтік-мәдени таңбаланған лексиканы шет тілінде дұрыс қолдана алады. Олар сондай-ақ</p>

	<p>зерттелетін тіл елінің ұлттық-мәдени ерекшеліктері туралы білімге ие және осы білімді сөйлеу сөздерін құруда қолдана алады. Оқушылар стандартты қарым-қатынас жағдайлары аясында сөйлеу этикетінің формулаларын, ақпаратты беру мен алудың ауызша құралдарын біледі және тілдің коммуникативті функцияларын әлеуметтік тұрғыдан дұрыс қолдана алады. Бұл деңгейде студенттер қарым-қатынас жағдайына сәйкес сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлық стилін таңдай алады. Оқушылар әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-мәдени және оқу-еңбек салаларындағы стандартты жағдайлардағы мінез-құлықтың типтік стратегияларын біледі, сондай-ақ өз елінің және Оқытылатын тіл елінің мәдениетінде жалпы және ерекше мінез-құлықты ажырата алады.</p>
--	--

Қорытындылай келе, оқу процесінде аймақтық ақпаратты пайдалану білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың коммуникативті дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді, сонымен қатар тілде өз бетімен жұмыс істеуге ынталандыруды қамтамасыз ететін жағымды мотивацияны қамтамасыз етеді. Әзірленген әдістемелік жинақтар мен жаттығулардың әлеуметтік-мәдени құрамдас бөлігінің арқасында көптеген білім беру мақсаттарына қол жеткізіледі. Олардың оқушы тұлғасының қалыптасуына, бір жағынан отансүйгіштік сезімін, екінші жағынан басқа мәдениеттерге деген толерантты көзқарасының қалыптасуына ықпалы зор деп қорытындылауға болады. шындық туралы [62].

Шетел тілін оқытудағы жобалық әдіс

Жобалық әдіс сияқты танымал және жиі қолданылатын әдісті ХХ ғасырдың 20-жылдарында американдық педагог У.Килпатрик жасаған. Оның негізгі мақсаты білім алушыларға практикалық есептерді немесе әртүрлі пәндік салалардағы білімді біріктіруді талап ететін есептерді шешу процесінде білімді өз бетінше алу мүмкіндігін беру болды. Жобада мұғалімге үйлестіруші, сарапшы немесе қосымша ақпарат көзі рөлі тағайындалады.

Шет тілдерін оқытудың отандық тәжірибесінде жобалық әдіс өткен ғасырдың 90-шы жылдарының аяғынан бастап белсенді түрде қолданыла бастады. Бұл әдіс аясында қазір телекоммуникациялық жобаларға ерекше көңіл бөлінуде. Жалпы жобалар шет тілін оқытуға арналған жобалардан ерекшеленеді. Кез келген жоба мыналарға ықпал етеді:

- 1) оқушылардың жеке сенімін арттыру;
- 2) «командалық рухты» дамытады, коммуникативті дағдыларды және ынтымақтасу қабілетін дамытады;
- 3) сыни тұрғыдан ойлау механизмін, мәселені шешу жолдарын іздестіру қабілетін қамтамасыз етеді;

4) білім алушыларда зерттеушілік дағдыларын дамытады.

Сонымен қатар, жобалық іс-шаралар рефлексиялық дағдыларды, іздеу дағдыларын, ынтымақтастық дағдыларын және өте маңызды қарым-қатынас пен презентация дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға ықпал етеді.

Айта кету керек, шет тілін оқытуға арналған жобалар барлық жобаларға ортақ сипаттамаларға ие және өзіндік ерекшеліктері бар, соның ішінде:

1) тілді шынайы қарым-қатынас шарттарына барынша жақын жағдайларда қолдану;

2) білім алушылардың өзіндік жұмысына (жеке және топтық) мән беру;

3) білім алушылардың үлкен қызығушылығын тудыратын және жобаның жүзеге асырылатын жағдайларына тікелей байланысты тақырыпты таңдау;

4) жобаның тақырыбы мен мақсатына сәйкес тілдік материалды, тапсырмалардың түрлерін және жұмыс ретін таңдау;

5) нәтижені көрнекі түрде көрсету.

Жобаның нақты, анық және жүктелген міндеттерге сәйкес орындалуы үшін оны орындаудың дұрыс реттілігін сақтау қажет. Э.Коллингс және В.Килпатрик сияқты белгілі шетелдік әдіскер ғалымдар жұмыстың бірнеше кезеңдерін анықтады:

1) жобаның тақырыбын анықтау;

2) жобаның проблемасы мен мақсатын анықтау;

3) жоба құрылымын талқылау, жұмыстың дәрекі жоспарын құру;

4) қажетті коммуникативті дайындықты көрсету;

5) тілдік материал және ақпарат жинау: бар білімге және өмірлік тәжірибеге қол жеткізу, ақпарат көздерімен жұмыс істеу, жеке ақпаратты сақтау жүйесін құру;

6) топтық жұмыс;

7) тұрақты жиналыстар, оның барысында білім алушылар аралық нәтижелерді талқылайды, оқытушы білім алушылардың орындаған жұмыстарына түсініктеме береді, тілдік бірліктерді қолданудағы қателерді түзетеді, жаңа материалды таныстыру және практикалық тәжірибе жүргізеді;

8) жиналған ақпаратты талдау, әртүрлі топтардың іс-әрекеттерін үйлестіру;

9) жобаның тұсаукесерін дайындау – көрме, бейнеролик, радиохабар, театрландырылған қойылым, мектеп мерекесі және т.б.;

10) жобаның нәтижелерін көрсету (жоба бойынша жұмыстың шарықтау шегі);

11) жобаны бағалау. Бұл кезең дәстүрлі тест түрінде жүзеге асырылуы мүмкін тілдік материалдың игерілуін және сөйлеу және коммуникативтік құзыреттілікті дамытуды бақылауды ғана емес, сонымен қатар жобаның мазмұнына қатысты жобаны жалпы бағалауды қамтиды. тақырып, қорытынды нәтиже, жобаны ұйымдастыруға жекелеген білім алушылардың қатысуы, мұғалімдердің жұмысы және т.б.

Жобаны құрудың аталған кезеңдерін қорытындылай келе, ұқсас кезеңдерді ғалымдар басқа жіктеуде, бірақ сәл қысқартылған түрде сипаттайтынын айту керек. Аталған классификация әдетте «Бес Р ережесі» деп аталады: мәселе –

жобалау (жоспарлау) – ақпаратты іздеу – өнім – презентация. Жобалық іс-әрекетті жүзеге асыру кезінде құру процесінің өзі өте маңызды болғанымен, әдетте, соңғы кезең – оның көрсетілімі шешуші болады.

Біріншіден, құрылған жобаның мазмұнын көрсету үшін ең қолайлы стильді таңдау маңызды. Презентация жобаларының сан алуан түрлері бар: іске асыру (адам, жанды немесе жансыз жаратылыс рөлінде), іскерлік ойын, бейнефильмді көрсету – ақпараттық технология негізінде жасалған өнім, тарихи немесе әдеби кейіпкерлердің диалогы, ғылыми кеңесте қорғау, аудиториямен ойын, көрнекі салыстыру фактілері, құжаттар, оқиғалар, дәуірлер, өркениеттер, нақты немесе жалған тарихи оқиғаны драматизациялау, ғылыми конференция, зерттеу экспедициясының баяндамасы, баспасөз конференциясы, саяхат, жарнама, рөл-ойын ойнау, жарыс, спектакль, спорттық ойын, телешоу, экскурсия.

Екіншіден, дайын жобаны жұртшылыққа таныстыру кезеңі оған тән үлкен тәрбиелік әсерімен соншалықты маңызды. Бұл презентация кезінде білім алушылар «өз ойларын, идеяларын дәлелді түрде жеткізуге, өз әрекеттерін талдауға, рефлексия нәтижелерін ұсынуға, топтық және жеке өзіндік жұмыстарды талдауға және әрбір жобаға қатысушының үлесіне» үйренеді дегенді білдіреді.

Бірақ, Н.О. Герянская, таныстыру кезеңі жоба қызметінің соңғы кезеңі емес. Жобаның практикалық жүзеге асуы мұғалімді сынау сияқты компонентті қамтиды. Бұл сын жобаның тұсаукесерінің соңында ғана емес, сонымен қатар жобалық іс-шаралардың бүкіл жүзеге асуында айтылады. Сын: арнайы және жалпы болып бөлінеді. Сынның бірінші түрінің мақсаты - жобаның сәтті немесе сәтсіз жүзеге асырылуын нақтылау, ал егер жоба сәтсіз болса, түсіндіру. Сынның жалпы түрі анағұрлым жалпы сипаттағы қателерді талдауды қамтиды, мысалы, жоспарды құрастыру немесе орындаудағы немқұрайлылық, техникалық орындаудағы немқұрайлылық және т.б.

Жобалық іс-әрекеттердің жоғарыда келтірілген кезеңдерге сәйкестігімен қатар, осы жобалық әрекеттегі білім алушының өзінің рөлін есте сақтау қажет. Шынында да, жобалық тапсырмаларды орындау барысында білім алушы ынтымақтастық әдістемесіне негізделген белсенді танымдық және шығармашылық үдеріске қатысады. Ол шығармашылық тапсырманы орындау процесінде және онымен бірге жоба жүзеге асырылатын тақырып бойынша жаңа білім алу және ескі білімдерді бекіту процесінде өзін сезінеді. Сонымен қатар, білім алушы оқытушымен бірге кейбір практикалық зерттеу мәселесін шеше отырып, өзінің жеке жобасын аяқтайды. Осылайша нақты іс-әрекетке араласа отырып, ол жаңа білім алады.

Дегенмен, мұғалім жобалық іс-әрекетті жүзеге асыруда өзінің функцияларын да есте сақтауы керек. Өз мақаласында Н.О. Герянскаяның пікірінше, мұғалім «өз оқушыларына қоршаған шынайы әлемде, ойындар, спорт, әңгімелер, табиғат құбылыстары, әлеуметтік қарым-қатынас және іс-әрекеттер әлемінде белсенді қатысуын жалғастыру мүмкіндігін беруі керек». Басқаша айтқанда, жобаны жасау кезінде білім алушылардың толық еркін пікір білдіру болуы керек.

Дегенмен, мұғалімнің жобаларды таңдауда өзінің ішкі критерийлерін ескеруі маңызды:

- 1) бұл жоба білім алушыларды толығымен тартады ма?
- 2) оны табысты жүзеге асыру үшін білім алушыларда барлық мүмкіндіктер бар ма?
- 3) бұл жобаны құру білім алушыларды жаңа жобалық әрекеттерді орындауға ынталандыра ала ма?

Шетел тілін оқытуда жобалық қызметтің тағы бір ажырамас элементі бар. Бұл мұғалімнің алдында тұрған мақсат пен міндеттен туындайтын оның ерекшелігі. Өздеріңіз білетіндей, халықтың тілінің дамуына оның мәдениеті үлкен әсер етеді. Л.В. Николаева сонымен қатар білім алушылардың мәдениетаралық диалогқа қатысуы «коммуникативтік мәдениеттің жоғары деңгейін, коммуникативті құзыреттілік пен дамыған коммуникативті дағдыларды қажет етеді» деп санайды.

Жобалық іс-шараларға арналған тақырыптарды таңдағанда, мұғалім тек қызықты ғана емес, сонымен қатар білім алушылар үшін құнды оқытылатын тілдің елі туралы мәдени және тарихи материалдарды қамтитын тақырыптарға басымдық береді. Өз жұмысы үшін білім алушылар бірден бірнеше баға алады: дизайн үшін, мазмұн үшін, қорғау үшін; арнайы номинациялар да белгіленуі мүмкін: «түпнұсқалық», «ғылымилық», «өзектілік» және т.б. Сондай-ақ мадақтаудың маңызды аспектісі қызығушылықты оятуға және білім алушыларды өз бетінше ізденуге ынталандыруға көмектеседі.

Жоба әдісінің дәстүрлі оқыту әдістерінен айырмашылығы осында. Бұл айырмашылықтар осы әдіс жүйесінің сөзсіз артықшылықтары болып табылады.

Олай болса, дәстүрлі жүйе дайын білімді меңгеруге бағытталып, оқудың өзі есте сақтау арқылы жүзеге асса, жобалық әдіс оқушының интеллектісін дамытады, оның логикалық, өз бетімен ойлау қабілетін дамытады, орындайтын әрекеттердің ретін жоспарлап, бақылайды. . Осылайша білім алушылар білімді қабылдап, оны және шығармашылық қабілеттерін практикалық қызметте қолданады. Ең бастысы, жобалық әдістің арқасында білім алушылар стандартты оқыту әдістерімен салыстырғанда мәдениеттер диалогын зерттеу кезінде аймақтану тақырыптарымен көбірек таныс.

Жоғарыда айтылғандардың барлығынан шет тілдерін оқытудың жаңа құралдары мен әдістерін іздестіру жобалық әдісті белсенді түрде қолдануға әкелді. Қазіргі әлемде бұл әдіс шетелдік және отандық әдіскер ғалымдардың әдістемелік репозиторийінде жетекші орындардың бірін алады. Бұл әдіс мектеп оқушыларының оқу-танымдық іс-әрекетін практикалық немесе теориялық маңызды мәселені шешу нәтижесіне бағыттау идеясына негізделген.

Әртүрлі типтегі жобалардың көп санының болуы белгілі бір критерийлер бойынша бірнеше жіктеулердің болуын болжайды. Отандық педагогикадағы жобалардың ең толық классификациясы Е.С.-ның әдістемелік ұсыныстарында ұсынылған классификация болып табылады. Полат, М.Ю. Бухаркина және т.б. Ол кез келген оқу пәнін оқытуда қолданылатын жобаларға қолданылуы мүмкін. Бұл

классификацияда жобалардың келесі түрлері бірнеше критерийлер бойынша бөлінеді:

- 1) жобада басым әдіске сәйкес
 - а. Зерттеу
 - б. Шығармашылық
 - в. шытырман оқиға, ойын
 - г. ақпараттық
 - е. тәжірибеге бағытталған
- 2) жобаны үйлестіру сипаты бойынша
 - а. нақты үйлестірумен
 - б. жасырын үйлестірумен
- 3) байланыстар сипаты бойынша
 - а. отандық (аймақтық)
 - б. халықаралық
- 4) қатысушылардың саны бойынша
 - а. жеке (жеке)
 - б. еселейді
 - в. топ
- 5) ұзақтығы бойынша
 - а. қысқа мерзімді
 - б. орташа ұзақтығы
 - в. ұзақ мерзімді

Классификацияның соңғы түрі «Бастауыш мектеп сабақтарындағы жобалық әдіс» мақаласында толығырақ сипатталған. Бұл мақалада жобалардың ұзақтығы бойынша жіктелуі ұсынылған.

1) мини-жобалар (бір немесе одан аз сабаққа сыйуы мүмкін);

2) қысқа мерзімді жобалар (оларды құру үшін 4-6 сабақ бөлуді талап етеді);

Бұл уақыт білім алушылардың сабақтан тыс жұмыстарда ақпарат жинау, өнім жасау және презентация дайындау сияқты негізгі жұмыстарын орындауы үшін қажет. Сабақ тек жобалық топ қатысушыларының қызметін үйлестіру үшін қолданылады.

3) апталық жобалар (жоба аптасы ішінде топтарда жүзеге асырылады); Мұндай жобаларды аяқтау 30-40 сағатты алады және бүкіл құру процесінде менеджердің қатысуымен өтеді.

4) Жылдық жобалар (сабақтан тыс уақытта топта да, жеке де орындауға болады).

Ұсынылған классификация ыңғайлы, өйткені ол жасалатын немесе талданатын жобаны барынша дәл сипаттауға мүмкіндік береді.

Шетелдік зерттеушілерге келсек, екі ағылшын маманы Т.Блор мен М.Дж. Сент-Джон жобалардың үш түрін бөлді:

1) топтық жоба, онда «зерттеуді бүкіл топ жүргізеді және әрбір білім алушы таңдаған тақырыптың белгілі бір аспектісін зерттейді»;

2) «сауалнамалар мен сұхбаттарды пайдалана отырып, жеке социологиялық сауалнама» жүргізуден тұратын шағын зерттеу;

3) «оқушыны қызықтыратын тақырып бойынша таңдап оқуды» көздейтін және жеке жұмысқа жарамды әдебиетпен жұмыс негізіндегі жоба.

Тілді оқыту процесіне жобалық әдісті енгізу мүмкіндіктерін қарастырғанда, жобаның келесідей болуы мүмкін екендігіне негізделген үш негізгі тәсілді бөліп көрсетуге болады:

1) сыныптан тыс жұмыс түрлерінің бірі ретінде пайдаланылады (конкурстар, викториналар, сыныптың, топтың, оқу орнының, қаланың өміріндегі кез келген оқиғаларға қатысты іс-шараларға қатысу, шығармашылық кештер, концерттер, көрмелер дайындау, мектепте есеп беру іс-шаралары). шет тілі, телекоммуникациялық жобалар және т.б.);

2) оқу курсының ұйымдастырудың баламалы тәсілі ретінде қызмет етеді (стендтер, брошюралар, радиобағдарламалар, бейнероликтер, театрландырылған көріністер);

3) тілді оқытудың дәстүрлі жүйесіне кіріктіру (оқытылатын курс шеңберінде шығармашылық және/немесе зерттеу тапсырмаларын орындау).

Орта мектеп оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту құралы ретінде жоба әдісін сынау үшін біз барлық үш түрдің элементтерін қамтитын жоба түрін таңдадық.

Осындай аралас типті әдейі таңдай отырып, біз жобаның нақты түрі жобалық әдістемені оқу процесіне енгізудің ең органикалық нұсқасы болып табылатындығынан шықтық, өйткені ол білім алушылардың өз бетінше жұмыс істеуін ұйымдастыру үшін курс материалын пайдалануға мүмкіндік береді. топтық мақсат.

Осылайша, таңдалған жобаны келесідей сипаттауға болады: тәжірибеге бағытталған, шығармашылық және айқын үйлестіру элементтері бар, ішкі, топтық, қысқа мерзімді. Е.С. Полат және М.Ю. Бухаркина жобаның барлық компоненттерін барынша толық және дәл сипаттайды.

Орта мектеп оқушыларының психологиялық ерекшеліктері

Психологиялық даму физиологиялық дамумен тығыз байланысты болғандықтан орта мектепте шет тілі сабағында мұғалім осы жас ерекшеліктерін ескеруі қажет. Бұл жас кезеңі өмірлік белсенділіктің жалпы өсуімен және бүкіл ағзаның терең қайта құрылымдауымен сипатталады. Оқушылар туралы айтатын болсақ, жасөспірімдік кезеңнің ерекшеліктерін де ескеру керек. Өздеріңіз білетіндей, бұл жас тұлғаның қалыптасуы тұрғысынан ең қиын, ең маңызды және жауапты кезеңдердің бірі болып табылады. Бұл кәмілеттік жасқа жету мүмкіндігін қамтамасыз ету қажет жасөспірімдік және ересектік кезең арасындағы кезең. Мәдени-тарихи тұжырымдамасы аясында Л.С. Выготский жасты «жеке тұлғаның сана-сезімін, оның қоршаған ортаға қатынасын, ішкі және сыртқы өміріне, іс-әрекетін және белгілі бір жағдайда оның бүкіл даму барысын анықтайтын жаңа формациямен анықталатын тұлғаның қалыптасу дәуірі» деп қарастырады. кезең. Жасөспірімдік жастың жаңа қалыптасуы – «ересектік сезімі»; бұл өзін-өзі танудың ерекше түрі, ол (сезім) арқылы жас жігіт өзін басқалармен салыстырады және сәйкестендіреді, ассимиляциялау үлгілерін

табады, қарым-қатынастарын қалыптастырады және қызметін қайта құрылымдайды».

Бұл жаста баланың дамуындағы шешуші сәттердің бірі оның жасөспірімдік және жастық шақтағы өзіндік сана құбылыстарының қалыптасуы болып табылады. Осындай өзгерістер барысында жасөспірім өзіне және әлемге деген мінез-құлқын түбегейлі өзгертеді, өйткені ол жеке ұстанымдар мен құндылықтарға негізделген өз бетінше таңдау жасап қана қоймай, сонымен бірге олар үшін жауапкершілікті көтере алады.

Жасөспірімдік кезеңдегі маңызды даму міндеттерінің ішінде психологтар мыналарды анықтайды:

1) құндылық-семантикалық саланы қалыптастыру және белгілі бір қоғамның құндылықтарына қатысты өз ұстанымын анықтау;

2) болашақ мамандықты таңдауға байланысты өмірлік мақсаттарды анықтау және шешім қабылдауда дербестік пен дербестікті қалыптастыру;

3) өмірде өзін-өзі анықтауға дайындықты дамыту (бұл өзін-өзі танудың, құндылық ұғымдарының, еріктік сфераның, дербестіктің, жауапкершіліктің және т.б. дамуының жеткілікті деңгейін болжайды). Ол семантикалық жүйені қалыптастыру қажеттілігімен байланысты, онда болашаққа назар аудара отырып, өмірдің мәнін проблемаландыру орталық орынды алады.

Қарым-қатынас жетекші әрекетке айналады. Ал жасөспірімдердің адамгершілік және әлеуметтік мінез-құлқында сезімнің алатын орны ерекше. Олар саналы және күшті болады (кіші мектеп оқушыларында олар импульсивті болады). Тұлға қалыптасуының ең маңызды аспектісі – жасөспірімнің өзін-өзі бағалауы, оның «Мен-концепциясы» және әлеуметтік тұлғасы туралы ойлары мен сезімдері. Жасөспірім үшін оқу жеке мазмұнға ие болады және көп ұзамай өзін-өзі тәрбиелеуге айналады. Бұл жасөспірімнің өзін-өзі дамытудың тағы бір бөлігі. Бұл жасөспірімде кәсіби дайындық, борыш, жауапкершілік және беделге деген мотивтердің пайда болуына байланысты болады. Табысқа жетуге деген ұмтылыс өткір. Жасөспірімдер өз сезімдерін өте қатал, кейде әсерлі түрде білдіреді. Сондықтан жеткіншектердің рухани әлеміне, олардың білдіретін сезімдеріне қамқорлық жасау өте маңызды.

Екінші жағынан, жасөспірімдік шақ көптеген жағымды факторлармен ерекшеленеді: баланың дербестігі артады, басқа балалармен және ересектермен қарым-қатынасы жан-жақты және мазмұнды болады, оның іс-әрекетінің ауқымы айтарлықтай кеңейеді. Бұл кезеңде бала сапалы жаңа әлеуметтік позицияға жетеді, онда оның қоғам мүшесі ретінде өзіне деген саналы қатынасы қалыптасады. Өсудің жағымды жақтары бес саладағы жақсартуларды қамтиды - зейін, есте сақтау, өңдеу жылдамдығы және өзін-өзі бақылау. Нақтырақ айтқанда, селективті зейіннің жақсаруы байқалады және олар есте сақтаудың екі түрінде де байқалады: жұмыс және ұзақ мерзімді.

Жасөспірімдер балаларға қарағанда тезірек ойлайды. Өңдеу тиімділігінің жақсару қарқыны 15 жастан бастап платоға бастайды және жасөспірімдік және ересек жаста өзгермейді.

Танымдық процестер де өзгерістерге ұшырайды. Жасөспірімнің жады өтпелі сипатқа ие: заттар мен құбылыстарды механикалық есте сақтаудан абстрактілі-логикалық есте сақтауға дейін. Онтогенездің өтпелі кезеңіндегі жасөспірімдік интеллектуалдық процестермен есте сақтау мен психикалық әрекеттің байланысы дербес мәнге ие болады. Л.С.Выготский өзінің «Жасөспірімнің педологиясы» атты жинақтаған еңбектерінде: «Егер балада интеллект есте сақтау функциясы болса, онда жасөспірімде есте сақтау қабілетінің қызметі» деп жазды.

Ойлау туралы айтатын болсақ, жасөспірімнің дамуымен оның психикалық іс-әрекетінің мазмұны шындық құбылыстары арасындағы қарым-қатынастарды тереңірек және жан-жақты бейнелейтін ұғымдар бағытына қарай өзгереді. Жасөспірімнің ойлауының бұл ерекшелігі білім алу процесін ұйымдастыруға да өз талаптарын қояды. Оқу материалын беру кезінде мұғалім нақты-бейнелі сипаттарды да, логикалық, абстрақтылы, концептуалды байланыстар мен қатынастарды да қолдануы керек.

Жасөспірімнің қиялы да өзгеріссіз қалмайды. Л.С.Выготскийдің пікірінше, бұл жаста және қиялдың дамуында елеулі өзгерістер болады. Абстрактілі ойлаудың әсерінен қиял «қиял әлеміне енеді».

Жасөспірімдік шақта оқу материалының ерекшеліктеріне байланысты зейіннің дамуы да орын алады. Бұл кезеңде зейін белсенді болады. Бірақ мұны барлық оқушылар меңгере бермейді, бұл әр мұғалімнің есте сақтауы керек. Зейіннің бөлінуі артады. Бұл жасөспірім бір уақытта бірнеше нәрсені жасай алады дегенді білдіреді. Яғни, ішкі зейінділік пен оның сыртқы көрінісі жиі бөлінеді. Демек, бұл жаста зейіннің дамуы табандылықтың қалыптасуымен тікелей байланысты, ал еріктілік жасөспірімнің ерікті әрекетінің көрінісіне айналады деген қорытынды жасауға болады. Демек, жасөспірімнің еріктілік саласының дамуы туралы айтуға болады.

Қазірдің өзінде байқалғандай, жасөспірімдік физиологиялық және интеллектуалдық тұрғыдан өзгертін жас. Бірақ түйсік пен қабылдау жүйесі де дамитынын айта кеткен жөн. Қабылдау бейнелері толық, егжей-тегжейлі және мағыналы болады. Бұл үнемі түйсік пен қабылдау процестерінің мақсатты сенсорлық-перцептивті процестерге жеделдетілген түрленуіне әкеледі.

Оқыту үрдісіндегі мұғалімнің міндеті – оқушылардың танымдық қажеттілігін тудыру, оқушының іс-әрекеттер мен ұғымдарды меңгеруге деген қызығушылығын қамтамасыз ету, оларды еңбек мотивациясымен және қарым-қатынас мотивациясымен байланыстыру. Белгілі бір орындаушылық әрекетті меңгеру арқылы ғана емес, сонымен қатар бақылау, түзету және бағалау арқылы жаңалықты сақтау маңызды.

Жоғарыда аталған факторларды ескере отырып, біз зерттеп отырған жобалық әдіс жалпы білім беретін мектеп оқушыларына шет тілін оқытуда қолайлы әдіс деп айтуға болады. Оның көмегімен мұғалім бірқатар себептер бойынша оқушыны оқу процесіне оңай тарта алады. Жасөспірім оқушы қиялдау мүмкіндігін пайдаланады, ал мұғалімнің міндеті – оның қиялдық ойлауға бейімділігін оқу процесінің негізгі ағымына бағыттау. Сондай-ақ, жасөспірімдік

кезеңдегі жобалық іс-әрекеттердің сәтті жүзеге асуы өте маңызды, өйткені білім алушы бұрыннан бар өмірлік тәжірибе негізінде ойлар мен мәлімдемелердің логикасын құруды біледі. Сондықтан бұл кезде мұғалім тек үйлестіруші қызметін атқарады, оқушыға шығармашылық пен ақыл-ой әрекетінің толық дерлік еркіндігін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, жасөспірімдік кезеңді Ж.Пиаже эгоцентристік ойлардың жиілігі төмендейтін өмір кезеңі ретінде сипаттаған, бұл жас адамға кеңірек көзқараста ойлауға және пайымдауға мүмкіндік береді.

Қарым-қатынас мазмұнының сипатына келетін болсақ, бұл жаста ол құндылыққа бағытталған. Жетекші орынды «жеке істері», «болашаққа жоспарлар», «мұғалімдермен және ата-аналармен қарым-қатынас» және т. Осы мәселелердің барлығын талқылаудың ортасына білім алушының «Мені» қойылады.

Қарым-қатынастың жастық түрінің доминанты жастық қарым-қатынас түріне тән жаңа диалог түрінің пайда болуына сәйкес келеді - конфессиялық. Жастық типке диалогтың барлық басқа түрлері тән – фактілік, ақпараттық, пікірталас. Ерте жасөспірімдік кезеңде коммуникативті жалғыздық маңызды мағынаға ие болады, онда жоғары сынып оқушылары белгілі бір идеалды серіктеспен, өзінің «менімен», қоршаған ортадағы елестететін нақты адамдармен немесе олармен қарым-қатынас жасау мүмкін емес адамдармен қарым-қатынас жасайды. күй айырмашылықтарына немесе тарихи қашықтықтарға байланысты. Жалғыздықта ұлдар мен қыздар өмірде қол жетімсіз рөлдерді сомдайды. Олар мұны арман ойындарында да, арманда да жасайды. Жастық арман ойындарының жасөспірімдерден айырмашылығы - олар ең алдымен рефлексивті және әлеуметтік. Ерте жасөспірімдік кезеңдегі жалғыздық ойын-арман және арман процесінде: когнитивтік, рефлексиялық, өнімді-репродуктивті, бейімделушілік, компенсаторлық және мақсат қою сияқты функцияларды жүзеге асырады.

Ерте жастық шақтағы ең құнды психологиялық меңгеру - адамның ішкі дүниесін ашу. Бала үшін жалғыз саналы шындық - ол өзінің қиялын жобалайтын сыртқы әлем. Бала өзінің іс-әрекетінен толық хабардар болса да, әдетте өз күйлерін әлі білмейді. Керісінше, жасөспірім үшін сыртқы, физикалық әлем субъективті тәжірибе мүмкіндіктерінің бірі ғана, оның фокусы өзі болып табылады. Ол өзінің эмоцияларын енді кейбір сыртқы оқиғалардың туындысы ретінде емес, өзінің «Менінің» күйі ретінде қабылдай бастайды. Ерте жаста өзіндік сананың жаңа деңгейін қалыптастыру Л.С. Выготский, - «сырттан ішке қарай жылжу» өз бейнесін біріктіру. Бұл жас кезеңінде «сырттан» белгілі бір «объективистік» көзқарастан «іштен» субъективті, динамикалық позицияға өзгеріс болады.

Ересек қоғамда тұлғаның белгілі бір бөлігі бар. Нақтырақ айтсақ, мұндай қосу мынаны білдіреді: жасөспірім өзін ересек адаммен тең санай бастайды; ол болашақ туралы ойлап, «өмірлік жоспарларды» жасай бастайды; ол өзінің мақсаты ретінде өзі өмір сүретін ересек қоғамды өзгертуді қояды; жасөспірімде жеке тұлға ретінде басқа адамдардан ерекшеленетін интегралды тұлға ретінде өзі туралы салыстырмалы түрде тұрақты идеялар қалыптасады.

Оқу-тәрбие процесі қандай да бір түрде мұғалімнің оқушының сана-сезімі мен дамып келе жатқан тұлғасына ықпалына негізделгендіктен, мұғалімнің өзі (мұғалім) жасындағы оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін зерттеу қажеттілігін атап өтеміз.) өзара әрекеттесуі керек. Тұлғаның қалыптасуына және оның әлеуметтенуіне оң әсер ету үшін мұғалімнің оқушылардың психикалық және физиологиялық қасиеттерінің қалыптасуы мен дамуының нәзік тұстарын есте сақтауы маңызды.

Осылайша, оқушылардың жеке психологиялық ерекшеліктерін біле отырып, әр оқушыға қызығушылықпен оқу процесін құруға болады. Жасөспірімдердің әлеуметтену процесінің табыстылығының маңызды белгісі құрбыларымен қарым-қатынасы екендігін негізге ала отырып, біз әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту құралы ретінде жобалық әдісті таңдадық. Ис-әрекеттің шығармашылық сипатының арқасында білім алушылар пікірлес адамдармен бірлесіп жұмыс істеу мүмкіндігіне ие болады және, мүмкін, басқа жобалар мен тапсырмалар бойынша одан әрі бірлескен жұмысқа үлес қосады.

Осылайша, бала өмірінің барлық салаларында күрт өзгерістер орын алады, сондықтан жасөспірімдік «өтпелі» деп аталады. Жалпы білім беретін мектеп оқушыларының оқу-тәрбие үрдісіндегі ең бастысы – олардың өзін-өзі анықтауы, әлеуметтік және мәдени-тарихи контекстке сәйкес келетін жеке және кәсіби ұстанымын қалыптастыру. Ол әдеттегі әрекеттердің стереотиптерін бұзуды, құндылықтар мен мақсаттарды проблемаға айналдыруды және өз қызметін талдау тәсілдерін меңгеруді қамтиды.

Жоғарыда айтылғандардың барлығына сүйене отырып, біз қорытындылай аламыз. Біріншіден, құзыреттілік ұғымын бірнеше деңгейде қарастыруға болады, мысалы: негізгі құзыреттер, жалпы құзыреттер және бір нақты рөлге байланысты рөлдік құзыреттер. Әлеуметтік құзыреттілік жеке тұлғаның әлеуметтену процесінің, оның әлеуметтік белсенділігінің, өзгерістерге дайындығының негізі ретінде анықталады.

Екіншіден, тұлғалық, әлеуметтік және мәдени құбылыстарды П.Сорокин жеке тұлғаның әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыруға әсер ететін өзара байланысты әлеуметтік өлшемдер ретінде сипаттайды. Құзыреттіліктің бұл түрі тұлғаның бастамасын, жауапкершілік сезімін анықтайды, ал оның жетістігі мәдени факторлармен анықталады. қоғамдық өмір,

Әлеуметтік-мәдени білімдер мен дағдылар білім алушылардың шындық шындықтары туралы идеяларын тереңдетуге және саралауға көмектеседі. Әлеуметтік-мәдени компонент зерттелетін тілдің елі туралы аймақтық және лингвистикалық білімдерді қамтиды. Бұл компонентті оқу процесіне енгізу мәдени мұрамен таныстыру, патриоттық тәрбие беру, әр түрлі қызмет түрлері бойынша оқушылардың білімдерін кеңейту арқылы әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыруға көмектеседі. Білім беру бағдарламасына әлеуметтік-мәдени компонент енгізілгенде шет тілін оқытудың мазмұны тиімдірек болады.

Оқушылардың әлеуметтік-мәдени білім деңгейін анықтауға арналған тест

1. Write three levels of British school education: 1) _____ 2) _____ 3) _____

Choose the correct phrase for the following dialogues:

a) - Hey Wesley. How did the entrance exam for the Academy go? - Oh, it was really easy, Geordi. I failed / bombed / killed / sniffed it.

b) "I was looking at pictures of cats on the internet all year and didn't study. Now I need to kill / bomb / cram / remember for the exam tomorrow!"

c) The teacher walked in and surprised everyone with a bomb test / pop quiz / pop test / straight quiz.

d) "Jake, you are failing all your classes. Why can't you be more like your friend Nog? He gets pop quizzes / killing tests / straight A's / failed.

2. Choose adjectives reflecting values of modern youth subcultures:

active	ignorant	open-minded	sociable
aggressive	indifferent	rebellious	
ambitious	individualistic	reserved	
back-to-nature	inquisitive	relaxing	
busy	intolerant	thoughtful	
creative	luxurious	untidy	
depressed	nonconformist		

3. Match the pictures with the words:

a) candles	e)holly
b)mistletoe	f)angel hair
c)carols	g)Christmas bells
d)Christmas cards	

Сонымен қатар, процеске білім алушының сенімін арттыруға және коммуникативті дағдыларды дамытуға көмектесетін жобалық әрекеттерді қамтуы мүмкін. Американдық әдіскер У.Килпатрик әзірлеген жобалық әдіс білім алушыларға кез келген практикалық тапсырмаларды немесе оларды шешу үшін әртүрлі пәндік салалардан білімді қажет ететін тапсырмаларды шешу арқылы білімді өз бетінше алу мүмкіндігін беруді көздейді. Жобалық іс-әрекеттерді

жүзеге асыру барысында мұғалім бұл әрекетті тек дұрыс бағытта бағыттай алатын үйлестіруші, тәлімгер немесе сарапшы рөлін атқарады.

Кез келген жобалар білім алушылардың зерттеушілік дағдыларын дамыта отырып, мәселені шешу жолдарын іздеу қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Барлық жобаларға ортақ белгілерден басқа, шет тілін оқытуға арналған жобалардың өзіндік ерекшеліктері бар, олардың ішіндегі ең маңыздысы шындыққа барынша жақын коммуникативті жағдаяттарды құру болып табылады. Көрнекі және жанды жобаны жасау үшін оны жүзеге асырудың дұрыс дәйектілігін сақтау керек. Ғылыми әдіскерлер кезеңдердің бірнеше түрін жазды, олардың ішінде А.Н. қолданысқа енгізген «Бес Р ережесі» ерекше көзге түседі. Василевская: мәселе – дизайн – ақпараттық іздеу – өнім – презентация.

Мұғалім оқу-тәрбие процесінде әлеуметтік-мәдени аспектілермен қатар, сыныпта оқушылардың физиологиялық-психологиялық ерекшеліктері мен жас ерекшеліктерін де ескеруі қажет. Осылайша, құндылық-семантикалық саланы қалыптастыру және белгілі бір қоғамның құндылықтарына қатысты өз ұстанымын анықтау мәселелері алға шығады; болашақ мамандығын таңдауға байланысты өмірлік мақсаттарды анықтауда және шешім қабылдауда дербестік пен дербестікті қалыптастыру; өмірдің өзін-өзі анықтауға дайындығын дамыту. Жасөспірімдердің басқалармен қарым-қатынасы мәнді болып, бала жаңа әлеуметтік позицияға ие болады. Коммуникативті жалғыздық маңызды мағынаға ие болады. Ойлау тереңдей түседі. Өзін-өзі танудың жаңа деңгейі көтеріліп, ұлдар мен қыздар өздерінің ішкі әлемін ашуда.

Айтылғандардың барлығын қорытындылайтын болсақ, мұғалім оқушылардың іс-әрекеттері мен эмоцияларының үйлестірушісі рөлін атқаратынын, оларды еңбек мотивациясымен және қарым-қатынас мотивациясымен байланыстыратынын атап өтуге болады. Жалпы білім беретін мектеп оқушыларымен жұмыс жасауда мұғалімнің басты міндеті – олардың пәнге, жалпы оқуға деген қызығушылығын тудыру үшін олардың білімге деген қажеттілігін дамыту.

Орта мектепте ағылшын тілін оқу белсенді және белсенділікке негізделген, бұл орта мектеп оқушысының жас ерекшеліктеріне сәйкес келеді.

Бұл кезеңде оқушылардың сөйлеуінің мазмұнын арттырумен байланысты коммуникативті когнитивтік оқыту жүзеге асырылатындықтан, сабақтарда талқыланатын мәселелерге жеке көзқарасын білдіруге ынталандыратын әдістер қолданылады. Алға қойылған тәрбиелік, тәрбиелік және дамытушылық мақсаттар мен келесі міндеттерді ескере отырып:

1) шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін оның құрамдас бөліктерінің жиынтығында дамыту – сөйлеу, тілдік, әлеуметтік-мәдени, компенсаторлық, оқу-танымдық;

2) білім алушылардың тәжірибесіне, қызығушылықтарына және психологиялық ерекшеліктеріне сәйкес келетін тақырыптар, салалар және қарым-қатынас жағдайлары шеңберінде білім алушыларды оқытылатын шет тілі елдерінің мәдениетімен, дәстүрлерімен және шындықтарымен таныстыру;

3) шет тіліндегі мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында өз елін және оның мәдениетін таныту қабілетін дамыту;

4) ақпаратты қабылдау және беру кезінде тілдік ресурстардың тапшылығы жағдайындағы жағдайдан шығу дағдыларын дамыту және т.б.

Мектеп жағдайында шет тілін оқыту негізгі ақпарат көзі оқу мәтіні болып табылатын табиғи тілдік ортадан тыс жүзеге асырылады. Дегенмен, оқытылатын тіл елінің тілдік және мәдени ерекшеліктерін зерттеу үшін барлық оқу мәтіндері қажет және тиімді бола бермейді.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту құралы ретінде жоба әдісінің тиімділік деңгейін неғұрлым дәл анықтау үшін жобалық қызметпен қатар қарастырылып отырған құзыретті дамытуға ықпал ететін барлық факторлар мен шарттарды ескеру қажет. Осы мақсатта зерттеуші авторларға арналған «Happy English.ru» оқу-әдістемелік кешені талданды. Кауфман, М.Ю. Кауфман. Зерттелетін тіл елінің мәдениетін зерттеудің маңызды аспектісі мемлекеттің даму тарихын білу болып табылады. Дәл осы жағын оқулық авторлары баса айтады.

Сонымен қатар, курсты аяқтағаннан кейін білім алушылар әртүрлі стильдегі қарапайым, шынайы мәтіндерді толық және дәл түсініп оқи алуы керек. Алайда бұл оқулықты оқу процесінде пайдаланғанда бұл мақсатқа жету қиын. Мәтіндердің мазмұны оқушылардың жас ерекшеліктеріне, қызығушылықтарына сай, тәрбиелік, тәрбиелік мәні болуы керек екені белгілі. Ақпараттық мазмұнына қарамастан, «Happy English.ru» оқу-білім кешенінің оқу мәтіндері білім алушыларға түсінуге қиын. Бұл күрделіліктің себебі оқу бағдарламасына енгізілген кейбір мәтіндердің көлемі 5 беттен асатын, оның ішінде зерттелмеген лексиканың көптігі. Мысал ретінде Робин Макуизардтың күнделігі келтірілген (4-қосымшаны қараңыз).

Елеулі кемшілікке қарамастан, қарастырылып жатқан оқу кешенінің оң жақтары әлі де басым. Бұл оқулықтың бөлімдері мұғалімге оқушыларды әлемдік мәдениет құндылықтарымен таныстыруға көмектеседі. Мысалы, «Америка назарында» сияқты рубрикалар білім алушыларға ең көп таралған лексика, шындықтар (тамақтану дәстүрлері, мекен-жай жазу, этикет ерекшеліктері және т.б.) және елдердің әлеуметтік-мәдени портреті мен елдің мұрасы туралы білім алуға мүмкіндік береді. зерттелетін тіл туралы. «Project» басқа айдары білім алушыларды өздері оқыған тақырып бойынша жоба жасауға шақырады. Бұл бөлімнің кемшілігі жоба жұмыстың міндетті мазмұнын қамтитын ұсынылған жоспарға сәйкес болуы керек.

Бақылау тапсырмасының мысалы — «Happy English.ru» оқулығындағы жоба білім алушылар үшін К.И. Кауфман, М. Ю. Кауфман

 Imagine that you have just spent a couple of days in New York. Write about your first impressions. Use the plan to help you. You can also use the material from this unit.

Beginning

Give some basic information

- Name of the city
- Its size
- Its position in the country
- The atmosphere

Details

Write about the most interesting sights.
Use the words and expressions:

The most fascinating part of the city is...

The most interesting building is...

It was a fantastic experience to...

I was greatly impressed by...

The most amazing place was...

What is worth / not worth visiting?

Use the words and expressions:

Personally, I think that...

In my opinion it's...

I'd like to see / visit...

To my mind...

For me...

...is really worth seeing.

Don't waste your time on...

Талдаудың тағы бір маңызды жағы басқа халықтардың басқа пікірлеріне, тарихы мен мәдениетіне құрметпен қарауды қалыптастыру болды. Бұл да проблемалық тапсырмаларды орындау кезінде оқу жағдаяттары мен курс мазмұны аясында оқытылатын тілдегі елдердің халықтарының тарихы мен мәдениетін тану үдерісімен интеграцияланған болады. Бұл оқу кешенінің барлық

дерлік жаттығуларының жағымсыз жағы – оларды орындау үшін оқушыға сыныптастарының пікірін ескере отырып әрекет етудің қажеті жоқ. Біз мектеп оқушыларын білім беру жағдайлары шеңберінде өмір сүру жағдайларының өзгеруіне назар аударуға және сәйкесінше оқу қызметін жүзеге асыруға, басқа рөлге тырысуға және кедергілерді жеңуге үйрету, зеректік пен жылдам әрекетті талап ететін тапсырмалардың жоқтығын атап өттік. Бұл оқу құралы материалды көрсетудің стандартты емес әдістерін қолдануды білдірмейді. Бұл оқуға деген мотивацияны арттыруға қарсы жұмыс істейді.

Білім алушыларға басқа оқу пәндерін оқу тәжірибесіне сүйене отырып, аймақтық білімдерін жүйелеу ұсынылады. Дегенмен, бұл аспектіні жобалық әдіспен салыстыра отырып, жобалық әдісте басқа оқу пәндерімен байланыс дәстүрлі оқытуға қарағанда жиірек және күштірек көрінеді деген қорытындыға келуге болады. Оның үстіне, осы оқу материалдары бойынша оқу жоспары аясында дарындылықты таныту, шығармашылық идеяларды іс жүзінде жүзеге асыру, өз ой-өрісінің шекарасын кеңейту іс жүзінде мүмкін емес, өйткені белгіленген жаттығулар барлық білім алушылар үшін бірдей міндетті болып табылады. олардың жеке қабілеттері, ал Жоба әдісі берілген тақырып бойынша оқушылардың барлық бар шығармашылық идеяларын көрсетуге мүмкіндік береді.

Айтылғандардың барлығын қорытындылайтын болсақ, оқулықтың әрбір бөлімі білім алушыларды шет тілі мәдениетінің ерекшеліктерімен таныстырып, оларды құрметтеуге, мәдениеттер арасындағы айырмашылықты білуге үйрететінін атап өтуге болады. Дегенмен, курстың соңында білім алушылар қақтығыстарды болдырмауға және мәдениетаралық коммуникацияны дамытуға көмектесетін құрал ретінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікке ие бола отырып, заманауи көпмәдениетті әлемде өмір сүруге қабілетті және дайын болады деп сенімді түрде айтуға болмайды.

Жобалық әдіс арқылы жалпы білім беретін мектеп оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту бойынша ұйымдастыру жұмыстарының кезеңдерін сипаттау.

Біздің ғылыми-зерттеу жұмысымыздың практикалық бөлігі жобалық іс-шараларды әзірлеу және жүзеге асыру болып табылады. Атап айтқанда, 9-сыныпта «Hello, America!» тақырыбын оқу барысында ағылшын тілі сабағында жоба құру. Бұл жобаның мақсаты квест жасау болып табылады: Нью-Йорк қаласының картасында орналасқан нүктелері бар А4 өлшеміндегі және квесттің әр кезеңіне арналған тапсырмалар қатары. Жобаның тақырыбы – «Нью-Йорктің көрікті жерлері» квесті 9-сыныпқа арналған «Happy English.ru» оқулығының оқу материалын негізге ала отырып, біз таңдадық. Жоба барысында оқу ұсынылған тақырыптардың басқа аспектілерін ашуға көмектеседі, осы тақырып бойынша білім алушылардың білімін толықтырады және басқа да іс-әрекет түрлерін тартады. Білімділік мақсаты: Нью-Йорк қаласының тарихи орындары мен көрікті жерлері туралы ақпарат жинау үшін оқушылардың ізденіс әрекеттері; «Сәлем, Америка!» тақырыбы бойынша оқушылардың сөйлеу әрекетін белсендіру.

берілген тақырып бойынша оқытылатын лексикалық бірліктерді қолдану және осы тақырыпқа байланысты «New York, New York» тақырыбын қайталау.

Қатысушылар: 15-16 жас аралығындағы 9-сынып оқушылары.

Тақырыбы: «Сәлем, Америка!»

Жоба түрі: шығармашылық элементтері бар тәжірибеге бағытталған

Үйлестіру сипаты бойынша: айқын үйлестірумен

Байланыс сипаты бойынша: ішкі (аймақтық)

Қатысушылар саны бойынша: топ

Мазмұны: монопән

Көлемі бойынша: қысқа мерзімді

Жоспарланған нәтиже: квест картасын құру және оны толтыру.

Жоба бойынша жұмыс үш кезеңнен тұрады:

1) тақырыпты анықтау, топтарға қосылу, жобалық жұмыстың жоспарын құру, мақсатты тұжырымдау, материал жинауды қамтитын бастапқы кезең;

2) қажетті ақпарат көздерін іздеуден, материал жинаудан және мүмкін болатын қиындықтарды талдаудан тұратын негізгі кезең;

3) квесттің әрбір кезеңі үшін қолжетімді тапсырмаларды ұсыну, олардың ішінен ең жақсысын таңдау, кейіннен өңдеу және түзету;

4) қорытынды кезеңде параллель сынып оқушыларының осы квестті орындауы және алынған нәтижелерді талқылау арқылы дайын жобалар қорғалады.

Әрбір кезеңді жүзеге асырудың маңыздылығы әр оқушының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін жоғары деңгейге дамыту үшін осы әдісті қолдану болды.

Білім алушыларға өздеріне ұнаған жерді таңдап, Нью-Йорк қаласы мен жалпы ел үшін оның тарихи құндылығын барлық аспектілерін зерттей отырып, ол туралы баяндама жасау тапсырылды. Баяндамадан басқа, ұсынылған аттракцион туралы есеп беру кезінде алған білімдерін тексеру үшін білім алушы өз сыныптастарына жеке тапсырма беруі керек болды.

Бұл теория мен практиканың бірігуі білім алушылардың ой-өрісін кеңейтуге мүмкіндік берді. Үй тапсырмасын орындау барысында білім алушылар берілген тақырып бойынша материалы бар көптеген интернет көздері мен энциклопедияларды өз бетінше зерттеді. Жоғарыда айтылғандардың барлығына қоса, әрбір ескерткіштің, ғимараттың немесе аумақтың тарихи құндылығын зерттеу зерттеліп жатқан тіл елінің менталитетінің ерекшелігін, оның лингвомәдени аспектілерін зерттеуге ықпал еткені сөзсіз.

Өткізілетін эксперимент үш кезеңнен тұрады:

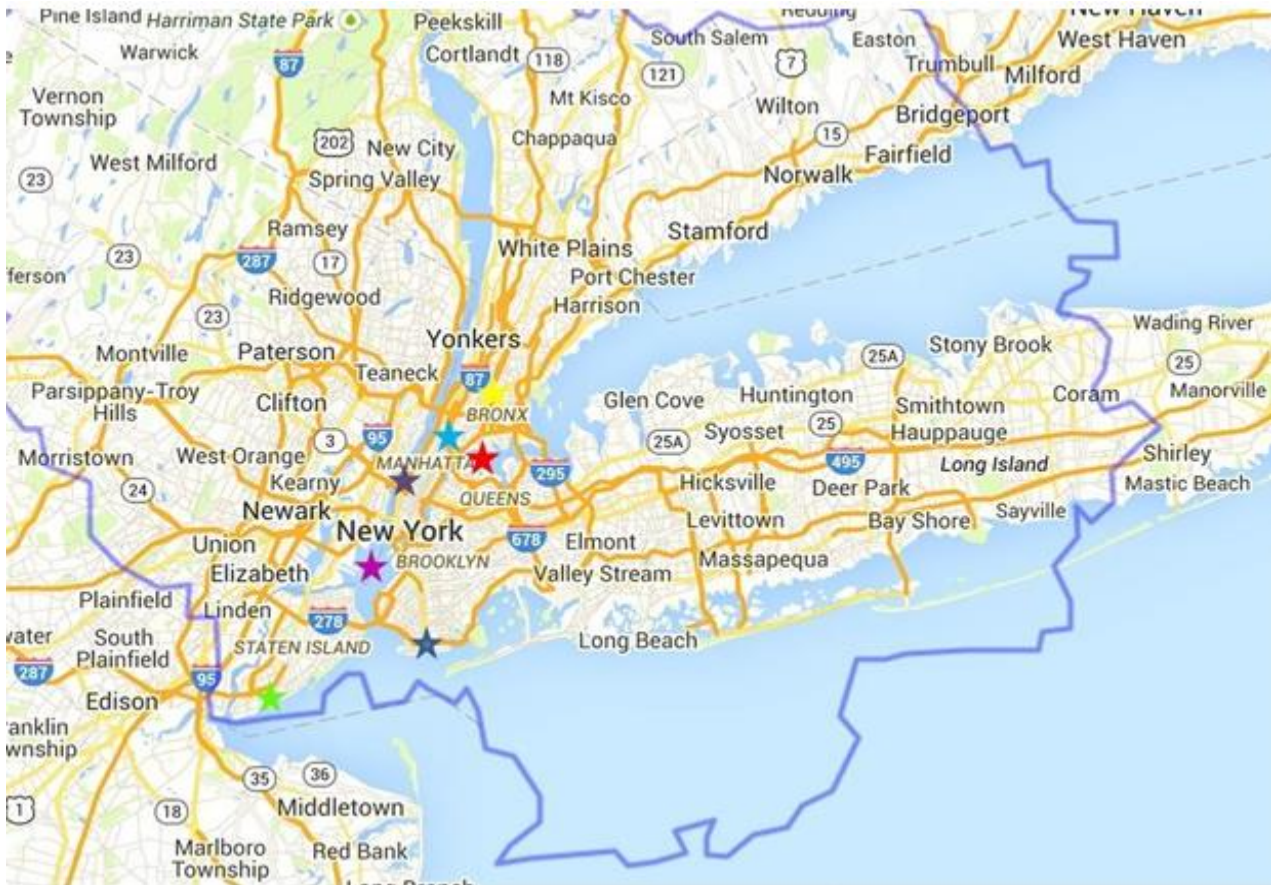
1) айту

2) қалыптастырушы

3) бақылау

Бірінші кезең, анықтау. Оның мақсаты – екі топ білім алушыларының «New York, New York» тақырыбы бойынша бар білім деңгейін анықтау. Осы мақсатта 5 ашық және жабық сұрақтан тұратын қабылдау тесті әзірленеді.

Квест картасы және квесттің әр кезеңіне арналған тапсырмалар мысалы.

Quests assignments: after completing each of the tasks the quest participants get a hint to another place.

1) Decode the name of the attraction (guess the principle of the code) (World Trade Centre— alphabetic order)

23, 15, 18, 12, 4

20, 18, 1, 4, 5

3, 5, 14, 20, 18, 5

2) Answer the questions of the quiz.

1. In what borough are the highest skyscrapers of the city located? (Manhattan)

2. The most populated borough of New York (Brooklyn)

3. Where did the Russian poet Joseph Brodsky live? (Brooklyn)

4. Was New York the capital of America? (yes, from 1085 to 1990)

5. What is the name of the Brooklyn area with a famous attraction park? (Coney Island)

6. List the areas of New York (Bronx, Brooklyn, Queens, Manhattan and Staten Island)

7. What is the name of the current US president (Donald Trump)

3) Name the place of interest according to the shapes of the paper.

(a carved silhouette of Chrysler Building is shown)

4) Choose one person who will draw a route on the map seeing nothing as his/her eyes will be tied. All the rest members of a group try to explain the right/wrong direction of drawing a route line. (highlight the route from Manhattan to Brighton Beach).

- 5) **Sing the most famous song about New York together. (Frank Sinatra’s song)**
- 6) **What is the name of the place having in its title the name of a fairy—tale girl? (Ellis Island)**
- 7) **Point all the passed places of interest on the map in 1,5 minute and recall at least 1 fact about each of them.**
 1. World Trade Center (Freedom Tower)
 2. New York, Bronx, Southern Blvd 2900 Botanica Garden
 3. Brighton Beach
 4. Socrates Sculpture Park
 5. Snug Harbor Cultural Center & Botanical Garden
 6. Chrysler Building
 7. Ellis Island

8-кесте. Эксперименттік және бақылау топтары үшін енгізу тапсырмасын бағалау критерийлері

Criterion	The students succeed	The students coped with the task partly	The students failed the task
Accuracy of answers	If the student gave all the answers correct and provide the wide description of the New York sight.	If the student gave 4 correct answers and/or provide not very detailed description of the sight	If the student gave 4 or less correct answers without providing description

Қалыптастырушы келесі кезең жоспарланған жобаны құрудың бүкіл процесін қамтиды. Бұл кезеңде «Hello, America!» тақырыбы аясында оқушылардың білім, білік дағдыларын қалыптастыру және дамыту жұмыстары жүргізіледі.

Эксперименттік топтың міндеті басқа параллель сыныптар үшін «Нью-Йорктің көрікті жерлері» тақырыбына жобаны әзірлеу болды. Білім алушылар тапсырмалар мен квест станцияларын құру үшін қосымша ресурстарды, материалдарды және оқу құралдарын (энциклопедиялар, сөздіктер және Интернет) пайдаланды. Біліктілік кезеңінен кейін – барлық сынып оқушылары қатысқан дауыс беру, 7 орын көлемінде Нью-Йорктің ең қызықты (оқушылардың өздері тұрғысынан) көрікті жерлері таңдалады (бөлінген уақытты ескере отырып). квест үшін), олар дайын тапсырмалармен Нью-Йорк қаласының картасында белгіленген: жұмбақтар, викториналар және басқатырғыштар.

Барлық кезеңдерді сәтті аяқтағаннан кейін квест әзірлеу барысында алынған мотивация мен білім деңгейін анықтау үшін бақылау тесті өткізіледі.

Пример задания входного теста на определение уровня имеющихся знаний по теме “New York, New York”

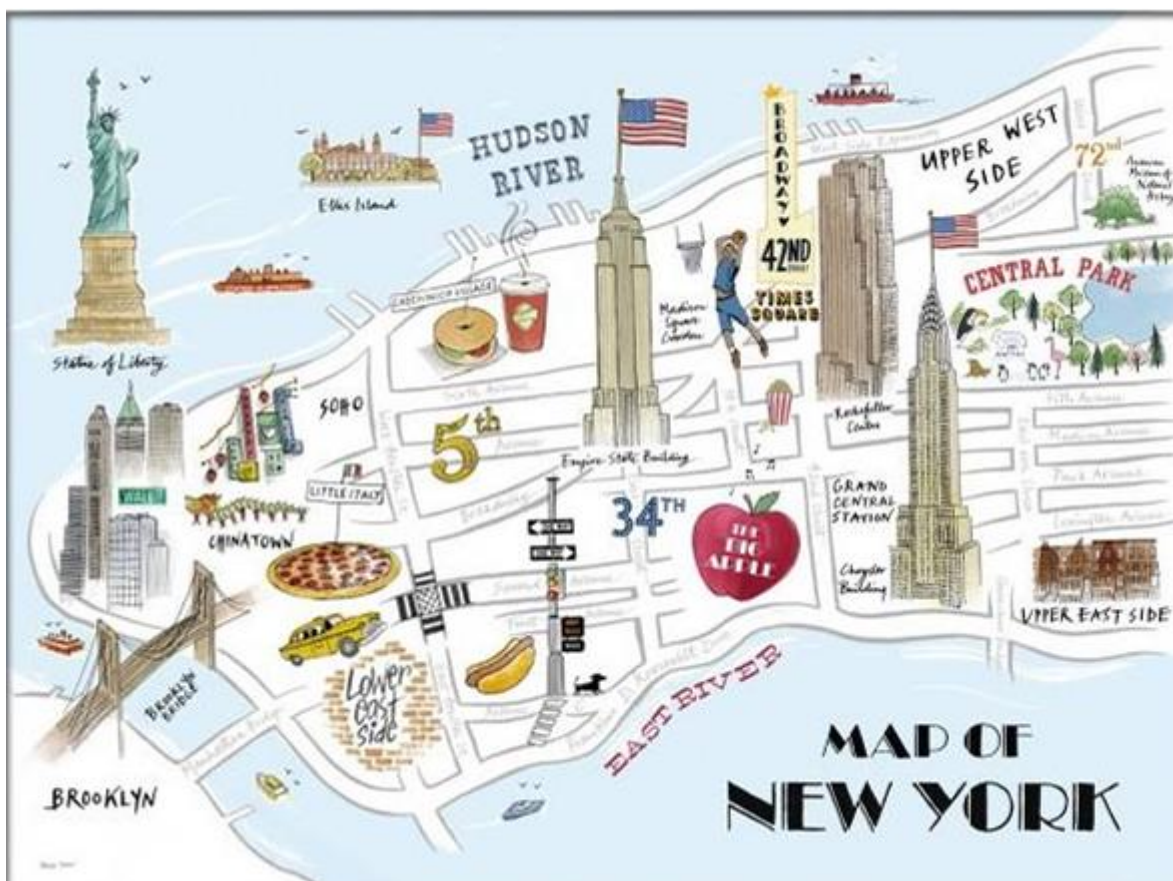
- 1) **Circle the right variant.**

What are the boroughs of New York?

- a. People
- b. Districts
- c. Animals
- d. Companies

2) How many boroughs do you know? Write down their names.

3) Looking at the map try to explain the best shortest way from Wall Street to Grand Central Station and write down all the stages.

4) How are the citizens of New York called in Russian?

5) Make up a monologue. Describe any known sight of New York.

Осылайша, екі топтағы барлық білім алушылар оқу эксперименттік үдерісіне қатыстырылды.

Қалыптастыру кезеңінде эксперименттік топта жобалық іс-әрекеттер жүргізілсе, бақылау тобы дәстүрлі әдістер мен ағымдағы оқу бағдарламасы бойынша оқыды. Атап айтқанда, білім алушылар авторлардың білім алушыларға арналған «Happy English» оқу-әдістемелік жинағының 10-17 беттеріндегі «New York, New York» тақырыбы бойынша лексикалық бірліктерді, қаланың басты көрікті жерлерінің атауларын, олардың тарихы мен ерекшеліктерін оқыды. Қ.И. Кауфман, М.Ю. Кауфман.

Қорытынды, **бақылау**, зерттеу кезеңі қабылдау және қорытынды тестілеу нәтижелерін салыстырмалы талдаудан, жобалық іс-әрекетті бастағанға дейін

және оны аяқтағаннан кейін білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігінің даму деңгейін тексеруден тұрады.

Бұл кезеңнің мақсаты – эксперименттік және бақылау топтарының ерекшеліктерін анықтау, білім алушылардың «New York, New York» тақырыбы бойынша эксперименттік әдістемені меңгеруін тексеру, екі топтағы білім алушыларды қорытынды тестілеу.

Өтілген материалды бекіту және оқушылардың білім деңгейін анықтау мақсатында қорытынды тест те әзірленеді.

«Нью-Йорктің көрікті жерлері» тақырыбы бойынша алынған білім деңгейін анықтауға арналған тест тапсырмасының мысалы

Final test

1) How many boroughs of New-York do you know? Count them.

2) Find mistakes in the names of famous places of New-York and correct them.

Impire Stat Building

Crysler Building

Briton Bech

3) Match the name of the sights with their location.

Snug Harbor Cultural Center & Botanical Garden	Manhattan
World Trade Center	Staten Island
Ellis Island	Broadway
Woolworth Building	Queens
Socrates Sculpture Park	Brooklyn

4) How should you orientate on the streets of Manhattan? Describe the system of avenues.

(To the west, from the central Fifth Avenue each street is considered a western street, to the east - east.)

5) Make up a dialogue with your neighbor. One of you should ask for the right way, another should answer and describe the route using the necessary expressions.

Could you tell me
where...is?

Excuse me, how do I get to...?

Turn left/right...

On the left/right side...

It's opposite...

Go straight...

Keep going until you see...

Осы тақырып бойынша сабақтан кейін оқушылардың білім деңгейін анықтау үшін келесі критерийлерді алға шығарамыз (7-кестені қараңыз). Алынған мәліметтер негізінде экспериментке қатысушылардың саны және олардың бағалары пайызбен есептелетін болады.

Екі топтың нәтижелерін неғұрлым ыңғайлы қарастыру үшін (жобалық іс-шаралардың басталуына дейін және қорытынды тестілеу аяқталғаннан кейін) салыстырмалы кестеде ұсынылады (9-кестені қараңыз).

Қорытындылай келе, білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту үшін екі әдіс те өзінше тиімді деп айта аламыз.

Екі топтағы әр оқушының жұмысы кестеде көрсетілген критерийлерге сәйкес тексеріледі.

9-кесте. Қорытынды тестілеуді бағалау критерийлері

Критерий	«5»	«4»	«3»	«2»
Тапсырманы орындаудың дәлдігі	Егер оқушылар 5 тапсырманы орындап, 5-6 лексикалық бірліктерді 5-ші тапсырмада қолданса, олар өте жақсы оқиды.	Егер оқушылар 1 тапсырманы орындамай, 3-4 лексикалық бірлік қолданса, жақсы баға алады	Егер оқушылар 2 белгіні қалдырып, тек 3 лексикалық бірлікті атаса, олар қанағаттанарлық баға алады.	Егер оқушылар 2-ден астам ерекшеліктерді жіберіп алса және 3-тен аз лексикалық бірліктерді атаса, олар нашар баға алады.
Орфография	1-2 қате(лер) болса, оқушылар ең жоғары баға алады	Оқушылар 3-4 қате жіберсе, жақсы баға алады	Егер оқушы 5 қате жіберсе, ол қанағаттанарлық баға алады	Егер оқушы 5-тен көп қате жіберсе, нашар баға алады

10-кесте. Білім алушылардың эксперименттік және бақылау топтарының қорытынды тестілеу нәтижелерін салыстыратын кесте

Салыстыру критерийі	Жоба алдында эксперименталды топтың деректері	Жоба алдында бақылау тобының деректері	Жобадан кейінгі эксперименттік топтың деректері	Жобадан кейінгі бақылау тобының деректері
Топтағы оқушылар саны				
Тапсырманы орындаған				

оқушылардың пайызы				
Тапсырманы жартылай орындаған оқушылардың пайызы				
Тапсырманы орындай алмаған оқушылардың пайызы				
Қанағаттанарлықсыз баға алған білім алушылардың пайызы				

Мақсатқа жету үшін эксперимент пен өлшеудің эмпирикалық әдістерінен басқа, жобалық әдіс және сауалнама әдісі сияқты жеке ғылыми әдістерді қолдандық.

Сонымен, жобалық әдіс – шет тілін оқытудың, білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру мен дамытудың және оқу үдерісі барысында қажетті мотивациялық атмосфераны құрудың тиімді әдістерінің бірі деп қорытынды жасауға болады.

Сонымен қатар, оқу-әдістемелік кешеннің орта буын оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытудағы тиімділігіне талдау жасағанда көптеген аспектілерді ескеруге болатынын атап өткен жөн. Оқу кешенінде әр түрлі деңгейдегі сөйлеу материалы, оның ішінде география, тарих, әлеуметтік өмір, оқытылатын тілде сөйлейтін халықтардың лингвистикалық мәдениетінің элементтері туралы аймақтық ақпарат және оған қатысты аймақтық ақпарат болуы керек тыңдау мен оқуға арналған түпнұсқа мәтіндер бар. коммуникациялық жағдайлар.

Таңдалған жобалық әрекетті жүзеге асырудың практикалық бөлігі білім алушылардың ағылшын тілі сабағында «Hello, America!» тақырыбы аясында квест-жобасын құру болды. Бұл жобаның мақсаты білім алушыларға квесттің әр кезеңі үшін белгіленген орындар мен тапсырмалары бар Нью-Йорктің көрікті жерлеріне квест картасын жасау болды.

Жоба бойынша жұмыс үш кезеңді қамтыды: бастапқы, негізгі және қорытынды. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту құралы ретінде жобалық әдістің тиімділігін анықтау үшін тәжірибелік сабақ барысында эксперимент жүргіздік. Бұл эксперимент үш кезеңнен тұрды: анықтау, қалыптастыру және бақылау. Эксперименттің мәні бақылау және эксперименттік топтардың орындаған тапсырмаларының нәтижелерін салыстыру арқылы оқушылардың осы тақырып бойынша білім деңгейін анықтау кезеңінде анықтау болды. Қалыптастыру кезеңінде жобалық іс-шаралар

мультимедиялық құралдарды, карталарды, энциклопедияларды және интернетті пайдалана отырып жүзеге асырылды. Жобалық іс-әрекеттің қорытынды бөлімін – жобаны таныстыруды аяқтағаннан кейін (параллельді сабақтарда әзірленген квестті аяқтау) біз экспериментіміздің соңғы кезеңі – бақылауға көштік. Бұл кезеңде біз қабылдау және қорытынды тестілеуге салыстырмалы талдау жасадық, жобалық іс-әрекетті жүзеге асыруға дейін және оны аяқтағаннан кейін білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігінің дамуын тексердік.

ҚОРЫТЫНДЫ

Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту – жан-жақты және серпінді қоғамда тиімді қызмет ете алатын азаматтарды дайындауға бағытталған заманауи білім берудің маңызды міндеті. Бұл тақырыпты зерделеу барысында әлеуметтік-мәдени құзыреттілік білім беру процесінің құрамдас бөлігі ретінде маңыздылығын көрсететін көптеген аспектілер анықталды.

Мектептер мен білім беру ұйымдарының әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытуға бағытталған бағдарламаларды енгізу арқылы осы кедергілерді еңсеру үшін белсенді жұмыс жасауы маңызды. Бұл білім алушылардың жеке тәжірибесін байытып қана қоймайды, сонымен қатар әркім өз әлеуетін жүзеге асыра алатын ашық және инклюзивті қоғамды құруға көмектеседі. Сайып келгенде, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті табысты дамыту болашақтың сын-қатерлеріне дайын үйлесімді және жан-жақты қоғам құрудың кепілі болып табылады.

Шетел тілін меңгеру шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің маңызды құрамдас бөлігі ретіндегі әлеуметтік-мәдени құзыреттілік дамымайынша мүмкін емес. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – «ұлттық құндылықтар, тарихи белестер, дін, мінез-құлық үлгілері, әдет-ғұрыптар, дәстүрлер, тіл, мәдени жетістіктер туралы білімдер кешені, сондай-ақ осы білімді шет тілдік қарым-қатынаста қолдана білу қабілеті мен дайындығы. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту мен жетілдірудің көптеген құралдары бар, олар шынайылығымен, «заманауилығымен» және өзектілігімен, мазмұнымен және білім алушылар үшін қолжетімділігімен сипатталады. Сондай құралдардың бірі – бейнематериалдар. Дұрыс таңдалған және өзекті бейнематериалдар қазіргі моральдық құндылықтар мен әлеуметтік нормаларды, шет тілді қоғамдағы шынайы өмірлік жағдайларды және тілдік нормаларды бейнелейді, сонымен қатар оқушылардың сыни ойлауын, сезімдері мен эмоцияларын, өзіндік рефлексиясын дамытады.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік және мәдени ортада білім беру мекемелері білім алушылардың мәдени сауаттылығы мен әлеуметтік жауапкершілігін арттыруға көмектесетін өзекті және мазмұнды бағдарламаларды ұсына отырып, жаңа міндеттерге бейімделуі керек деген қорытынды жасауға болады. Бұл әртүрлі мәдениеттер мен құндылықтардың үйлесімді өмір сүруін қамтамасыз етудің жалғыз жолы, бейбіт және өзара құрметтейтін қоғам құруға көмектеседі.

Қорыта келгенде, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту жай ғана мақсат емес, әр адам өз мүмкіндіктерін іске асыра алатын және жалпы игілікке үлес қоса алатын тұрақты және жан-жақты қоғамды қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады.

Бұл кітапты оқыған әрбір адам көкейіндегі көптеген сұрақтарына жауап тауып, біздің ұсыныстарымызды ғылыми және практикалық қызметте жүзеге

асырып жатыр деп сенеміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Абельс, Х. Интеракция, идентификация, презентация: Введение в интерпретативную социологию / Х.Абельс. - СПб.: Алетейа, 1999. – 272 с.
2. Александер, Дж. Культурная травма и коллективная идентичность // Социологический журнал. – 2012. – №3. – С. 5- 40.
3. Антология исследований культуры. Интерпретация культуры. 2-е изд. – СПб.: Изд-во СПб ун-та, 2006. – 720 с.
4. Антология. Логика культуры. – СПб.: Университетская книга, 2009. – 864 с.
5. Батурин, В.К. Философия науки: учебное пособие / В.К. Батурин. – М.: Юнити-Дана, 2012. – 304 с.
6. Безвесельная, З. В. Философия науки [Текст]: учеб.пособие : рек. УМО / З.В. Безвесельная, В. С. Козьмин, А. И. Самсин; под ред. З. В. Безвесельной. – М.: Юриспруденция, 2009. – 213 с.
7. Бергер, П. Социальное конструирование реальности / П. Бергер, Т. Лукман. – М.: «Academia- Центр», «МЕДИУМ», 1995. – 324 с.
8. Вебер, М. Основные социологические понятия / М.Вебер.– Избранные произведения. – М.:Прогресс, 1990. –644 с.
9. Волынская, Л.Б. Социокультурная и личностная адаптация человека на различных стадиях жизненного цикла / Л.Б. Волынская. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института, 2012. – 162 с.
10. Гарфинкель, Г. Исследования по этнометодологии / Г. Гарфинкель. – СПб.: Питер, 2007. – 335 с.
11. Гобозов И.А. Социальная философия [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://uchebnik-online.com/19/17.html>
12. Гофман, И. Представление себя другим в повседневной жизни /И.Гофман.– М.: Канон-Прессс_Ц, Кучково поле, 2000. – 304 с.
13. Briugès komunikatas dėl glaudesnio Europos bendradarbiavimo profesinio rengimo ir mokymo srityje (2012). Available at http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy/doc/brugescom_lt.pdf (Retrieved on 02/05/2015).
14. Phillipson, S., & Renshaw, P. D. (2013). Constructing educational achievement within a sociocultural framework of planes. In Sivanes Phillipson, Kelly Y. L. Ku & Shane N. Phillipson. (Eds.). Constructing Educational Achievement. A sociocultural perspective. (pp. 3-9UK). USA & Canada: Routledge.
15. Aleknaitė Bieliauskienė, R. (2008). Sociokultūros intelektinio kapitalo ir inovacinės politikos sąveikos paradigma: šiandienos aktualijos. Socialinis darbas, 7(2), 5-13
16. McGrath, D. L. (2007). Implementing an Holistic Approach in Vocational Education and Training. Australian Journal of Adult Learning, 2(47), 113-178.
17. Burgen, A. (1996). Goals and Purposes of Higher Education in the 21st Century. London: Jessica Kingsley Pub.

18. Lipinskienė, D. (2002). *Edukacinė studentą įgalinanti studijuoti aplinka. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija. Kauno Technologijos Universitetas.*
19. Biggs, J. (1999). *Teaching for Quality Learning at University*, Buckingham: SRHE and Open University Press.
20. Lee, J. S., & McChesney, B. (2000). Discourse Completion Tasks: A teaching tool for developing sociocultural competence. *English Language Teaching*, 54(2), 161-168.
21. Safina, M. S. (2014). Formation of Socio-cultural Competence in Foreign Language Teaching. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 9(136), 80–83.
22. Milrud, V. P. (2004). Competence in language learning. *Foreign Languages in School*, 7, 31-35.
23. Astashova, N. A. (2003). The problem of formation of tolerance in the system of educational institutions. *Tolerant Consciousness and Formation of Tolerant Relations*, 2, 80-85.
24. McCafferty, S. G., & Ahmed, M. K. (2000). The Appropriation of Gestures of the Abstract by L2 Learners. In J. P. Lantolf (Ed.), *Sociocultural Theory and Second Language Learning*. (pp. 199-218). UK: Oxford University Press.
25. Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. New York: Routledge.
26. Бугева Л.П. Человек: деятельность и общение. /Мысль.-1978.-216с.
27. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6 т. Т. 2 / Л.С. Выготский. М., 1982.-504с.
28. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования//Интернет-журнал «Эйдос». – 2006// URL:<http://www.eidos.ru/journal/20056/0505.htm>.
29. Муравьева Н.Г. Понятие социокультурной компетенции в современной науке образовательной практике //Вестник Тюменского государственного университета. 2011 . №9, с 94-132.
30. Почтарева Е.Ю. Социокультурной компетентность как фактор становления субъектности личности//Екатеринбург, ГБОУ ДПО СО «ИРО» 2009, с.94-115.
31. Фельдштейн Д.И. Социальное развитие в пространстве – времени Детства / Д.И. Фельдштейн. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т: Флинта, 1997.-158с.
32. Хуторской А. В. Определение общепредметного содержания и ключевые компетенции как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов. Электронный ресурс. //URL:<http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.
33. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe//Report of the Symposium Berne, Switzerland 2-30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) a\\Secondary Education for Europe Strasburg. 1997.
34. Rosenwald, S. S. (2007). *Intercultural Competence: A Practical Guide*. Oxford University Press.
35. Moll, C. (2013). *Understanding Cultural Differences*. Routledge.

36. Howard, S. (2008). *Cultural Sensitivity and Awareness*. Harvard University Press.
37. Morgan, M., & Shepherd, J. (2015). *Cultural Awareness and Competence*. Springer.
38. Rubin, J. (2010). *Adapting to Cultural Differences*. Palgrave Macmillan.
39. Schenfeld, C. (2012). *Skills for Intercultural Communication*. Sage Publications.
40. Lewis, J. (2016). *Effective Cross-Cultural Communication*. Routledge.
41. Johnson, L. (2017). *Nonverbal Communication in Different Cultures*. Cambridge University Press.
42. Brown, N. (2018). *The Impact of Cultural Competence on Workplace Communication*. Wiley.
43. Berry, J. W. (1997). *Immigration, acculturation, and adaptation*. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.
44. Chen, G. M., & Starosta, W. J. (1998). *Found
45. Banks, J. A. (2008). *Diverse Perspectives in Education: An Introduction*. Jossey-Bass.
46. Bennett, M. J. (1993). *Towards Ethnorelativism: A Developmental Model of Intercultural Sensitivity*. In R. M. Paige (Ed.), *Education for the Intercultural Experience* (pp. 21-71). Intercultural Press.
47. Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. *Multilingual Matters*.
48. Cushner, K., & Brislin, R. W. (1996). *Intercultural Interactions: A Practical Guide*. Sage Publications.
49. D'Andrea, M., & Daniels, J. (1998). *Cultural Competence Training for Teachers*. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 26(2), 95-106.
50. Deardorff, D. K. (2006). *The Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization*. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241-266.
51. Gudykunst, W. B., & Kim, Y. Y. (2003). *Communicating with Strangers: An Approach to Intercultural Communication*. McGraw-Hill.
52. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Sage Publications.
53. Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.
54. Neuliep, J. W. (2012). *Intercultural Communication: A Contextual Approach*. Sage Publications.
55. Rahim, M. A. (2001). *Managing Conflict in Organizations*. Quorum Books.
56. Sercu, L. (2005). *Teaching Intercultural Competence: What, Why and How?*. *Multilingual Matters*.
57. Smith, A. D. (2006). *Nationalism and Modernism: A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. Routledge.
58. Spitzberg, B. H., & Cupach, W. R. (2007). *Interpersonal Communication Competence*. Sage Publications.
59. Ting-Toomey, S. (1999). *Communicating Across Cultures*. Guilford Press.

60. Wang, Y., & Chiu, C. (2010). *Cultural Intelligence and Intercultural Communication Competence: A Study of Chinese and American Students*. *International Journal of Intercultural Relations*, 34(1), 36-50.
61. Виноградова, М. С. (2020). *Социо-культурная компетенция: понятие и структура*. Издательство "Наука".
62. ЮНЕСКО. (2015). *Global Education Monitoring Report: Education for All 2000-2015*. UNESCO Publishing.
63. Петрова, А. (2018). *Социальная интеграция и культурные различия*. Журнал социологических исследований.
64. Иванова, Н. (2019). *Эмоциональный интеллект и социо-культурная компетенция*. Вестник психологии.
65. Смирнов, Д. (2021). *Интердисциплинарный подход в образовании: возможности и вызовы*. Образовательные технологии.
66. Захарова, Т. (2022). *Практическое обучение как метод формирования социо-культурной компетенции*. Журнал педагогических исследований.
67. Верещагин, Е.М. *Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного: руководство* / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – 4-е изд., перераб. и доп. – М., 1990. – 374 с.
68. Панкратова, О.В. *Теоретические основы формирования социокультурной компетенции при обучении иностранному языку в старших классах общеобразовательной школы* // Наука и мир. – 2013. – № 2 (2). – С. 157–158.
69. Починок, Т.В. *Формирование социокультурной компетенции как основы межкультурного общения* // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 7. – С. 37–40.
70. Саланович, Н. А. *Обучение чтению аутентичных текстов лингвострановедческого содержания* // Иностранные языки в школе. – 1999. – № 1. – С. 18–20.
71. Хуторской, А. В. *Определение общепредметного содержания и ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов* / А. В. Хуторской // Интернет-журнал 'Эйдос' [Электронный ресурс]. – 2002. – Режим доступа: URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>. - Дата доступа: 31.03.2013.
72. *Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка*. Департамент по языковой политике. Страсбург, 2001. Перевод под общ. ред. проф. К. М. Ирисхановой. М.: МГЛУ, 2005. – 245 с.
73. Елизарова, Г. В. *Культура и обучение иностранным языкам* / Г. В. Елизарова. - СПб.: КАРО, 2005. - 352 с.
74. Садохин, А. П. *Межкультурная компетентность* / А. П. Садохин // Журнал социологии и социальной антропологии. 2007. Т. X. № 1. с. 125-139.
75. Сафонова, В. В. *Изучение языков международного общения в контексте диалога культур* / В. В. Сафонова. - Воронеж.: Истоки, 1996. - 239 с.

76. Фурманова, В. П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков: автореф. дис. ... на соиск. уч. степ. д-ра пед. наук: 13.00.01. - М., 1994. – 58 с.

77. Бергельсон, М. Б. Межкультурная коммуникация как исследовательская программа / М. Б. Бергельсон // Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002. №1. С. 167-181.

78. «Harry English» для учащихся авторов К.И. Кауфман, М.Ю. Кауфман.

Мазмұны

	Кіріспе	3
1	Әлеуметтік-мәдени құзыретінің мазмұны мен құрылымы	4
2	Білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыретін дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар	60
	Қорытынды	113
	Пайдаланылған дереккөздердің тізімі	115